

ΤΕΙ ΠΑΤΡΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΣΕΥΠ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Θ Ε Μ Α

«ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗ
ΣΤΗΝ ΕΦΗΒΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ»

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : ΣΚΑΝΔΑΜΗΣ ΜΑΡΙΝΟΣ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΕΣ : ΔΕΣΥΛΛΑ ΜΑΛΑΜΑΤΕΝΙΑ
ΚΑΜΑΡΙΑΡΗ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ

ΠΑΤΡΑ, ΜΑΪΟΣ 2009

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
Ορισμοί Εννοιών	7
Σκοπός και στόχοι	8
<u>1^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΤΗΤΑ</u>	9
1.1. Η ιστορία της σεξουαλικότητας	9
1.1.1 Η Μεσοποταμία	11
1.1.2 Ο Ιουδαϊσμός	12
1.1.3 Η Αρχαία Ελλάδα και Ρώμη	13
1.1.4 Ο Χριστιανισμός	15
1.1.5 Η Ινδουιστική αντίληψη	17
1.1.6 Η ιστορία της σεξουαλικότητας μετά τον Α' και Β' Παγκόσμιο πόλεμο	18
1.2 Στάδια της συναισθηματικής εξέλιξης του νέου κατά την είσοδο του στην εφηβεία	22
1.2.1 Επίδραση των σωματικών αλλαγών που υφίστανται κατά την εφηβεία στην ψυχοκινητική συμπεριφορά του έφηβου	23
1.2.2 Οι κοινωνικές συναναστροφές των εφήβων	25
1.2.3 Η επίδραση των κοινωνικών προκαταλήψεων στη συμπεριφορά των εφήβων	25
1.2.4 Η διαφοροποίηση των ρόλων των δύο φύλων και η εξελικτική της πορεία	27
1.2.5 Κριτήρια, επιδράσεις και επιρροές των σύγχρονων νέων για τη δημιουργία σχέσεων και πυρήνων δημιουργίας οικογένειας	28
1.2.6 Οι Πεποιθήσεις, τα συναισθήματα και τα όνειρα της πρώτης εφηβικής περιόδου	32
1.3 Πολιτισμός και σεξουαλικότητα	33
1.3.1 Πρότυπα Σεξουαλικής Συμπεριφοράς	36

1.3.2 Η επίδραση της σύγχρονης ζωής στη σεξουαλική συμπεριφορά των νέων...38

1.4 Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΦΗΒΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ 41

1.4.1 Επίδραση και τρόποι βελτίωσης της σεξουαλικής ζωής μέσω της διαφώτισης και της διαπαιδαγώγησης.....42

1.4.2 Ηλικίες και στάδια της σεξουαλικότητας.....50

1.4.3 Η πορεία από την εφηβεία στην ενηλικίωση.....60

1.5 Η ΨΥΧΟΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ 66

1.5.1 Η σεξουαλικότητα στη μυθολογία της Αρχαίας Ελλάδας.....67

1.5.2 Ο ρόλος της μητέρας στην ψυχοσεξουαλική ανάπτυξη του παιδιού.....68

1.5.3 Η σεξουαλικότητα.....73

1.5.4 Τα στάδια της σεξουαλικότητας κατά τον Freud 74

1.5.5 Οι ψυχολογικές και βιολογικές αλλαγές που συμβαίνουν στην εφηβεία...74

1.5.6 Σεξουαλική Λειτουργία.....76

1.5.7 Φάσεις της σεξουαλικής λειτουργίας.....77

1.5.8 Σεξουαλικές δυσλειτουργίες.....79

2^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗ 81

2.1 Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΣΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ 81

2.1.1 Η διαπαιδαγώγηση των νέων από την οικογένεια σε θέματα σεξουαλικότητας.....81

2.1.2 Ο Ρόλος του σχολείου στη σεξουαλική αγωγή των νέων.....83

2.1.3 Ο Ρόλος της παρέας στη σεξουαλική αγωγή των νέων 85

2.1.4 Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης στη σεξουαλική αγωγή των νέων.....	86
2.1.5 Γονεϊκά λάθη και προκαταλήψεις.....	87
2.1.6 Τα προγράμματα σεξουαλικής αγωγής στο σχολείο.....	89
2.1.7. Ο Ρόλος του Εκπαιδευτικού στη διδασκαλία σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης.....	91
2.1.8. Ο Ρόλος του Μαθητή στη διδασκαλία σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης.....	94
2.2 ΕΓΚΥΜΟΣΥΝΗ ΣΤΗΝ ΕΦΗΒΕΙΑ	95
2.2.1 Λόγοι μιας ανεπιθύμητης εγκυμοσύνης στην εφηβεία.....	95
2.3 ΤΑ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΩΣ ΜΕΤΑΔΙΔΟΜΕΝΑ ΝΟΣΗΜΑΤΑ	98
2.4 ΑΝΤΙΣΥΛΛΗΠΤΙΚΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ	102
2.4.1 Η αντισύλληψη και οι νέοι.....	105
2.5 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΓΩΓΗ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗ	106
2.5.1 Ο τρόπος λειτουργίας του οικογενειακού προγραμματισμού στην Ελλάδα.....	106
2.5.2 Οι υπηρεσίες που παρέχονται στα Κέντρα Οικογενειακού Προγραμματισμού.....	108
<u>3^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ.....</u>	110
3.1 Η σεξουαλικότητα σήμερα και οι παράγοντες που την επηρεάζουν.....	110
3.1.1 Η εμπορευματοποίηση του σεξ.....	111
3.1.2 Η ανταγωνιστικότητα στις σχέσεις των δυο φύλων.....	113

3.2 Η σύγχρονη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στην Ελλάδα	114
3.2.1 Μέθοδοι βελτίωσης των προγραμμάτων σεξουαλικής	
αγωγής στα σχολεία.....	115
3.2.2 Οι στόχοι της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης	116
3.3 Εκκλησία και γενετήσια διαπαιδαγώγηση	117
3.4 Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού στη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση.....	119
Συμπεράσματα	122
Προτάσεις	122
Βιβλιογραφία	124

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Με το τέλος του 20^{ου} αιώνα έχει γίνει πλέον γενικώς παραδεκτό ότι η ενημέρωση των νέων σε θέματα διαπροσωπικών σχέσεων και σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης είναι απαραίτητη, γι αυτό και όλες οι χώρες του κόσμου έχουν αναπτύξει και αναπτύσσουν σχετικά προγράμματα.

Είναι λοιπόν επιτακτική η ανάγκη σήμερα για ενημέρωση των νέων αλλά και των μεγαλύτερων σε θέματα που αφορούν το γεννητικό σύστημα, τις λειτουργίες του και τις κοινωνικές και ψυχικές επιπτώσεις που προέρχονται από την λανθασμένη στάση στις σχέσεις των δύο φύλων .

Σύμφωνα με τον Γεώργιο Κρεατσά ως κώδικας γενετήσιας συμπεριφοράς ενός ανθρώπου θεωρείται η πορεία που αυτός ακολουθεί στις διαφυλικές του σχέσεις. Παράγοντες που κυρίως παίζουν καθοριστικό ρόλο στη δημιουργία του κώδικα αυτού είναι η οικογένεια και το σχολείο . Η στάση της οικογένειας και κυρίως των γονέων πριν ακόμα γεννηθεί το παιδί και κατά τη διάρκεια της κύησης είναι σημαντική .Η προτίμηση τους να αποκτήσουν αγόρι αντί κορίτσι και το αντίθετο εκδηλώνεται έντονα στη συμπεριφορά τους προς το παιδί όταν θα γεννηθεί , η οποία σε ορισμένες περιπτώσεις είναι ανάλογη του επιθυμητού και όχι του υπαρκτού φίλου . Τα αποτελέσματα μιας τέτοιας τακτικής θα μπορούσαν να έχουν αρνητικές επιπτώσεις στην ψυχοσεξουαλική ανάπτυξη και ισορροπία του παιδιού ,το οποίο προσλαμβάνει τις προσδοκίες και υπόκειται στις κοινωνικές και ηθικές αξίες των γονέων του.

Από την ηλικία των 4 ετών , τα παιδιά εκδηλώνουν μια έντονη επιθυμία και περιέργεια για εξερεύνηση της γεννητικής περιοχής .Ερωτήσεις για το φύλο των γονέων τους και τις σωματικές διαφορές , είναι καθημερινές .Οι γονείς οφείλουν να απαντούν

απλά στο παιδί ανάλογα με την ηλικία του και χωρίς υπεκφυγές , όπως παραδείγματος χάριν «πελαργούς που φέρνουν τα παιδιά», «βλαβερές συνέπειες του αυνανισμού στην υγεία» , κ.α..

Στην κρίσιμη περίοδο της εφηβείας οι νέοι βρίσκονται συχνά σε μια σύγχυση καθώς προσπαθούν να δημιουργήσουν την δική τους ταυτότητα ανάλογα με τα μηνύματα και τις προσλαμβάνουσες παραστάσεις που παίρνουν από το περιβάλλον και τους γονείς.

Όπως αναφέρει ο Γεώργιος Κρεατσάς, για τον έφηβο είναι σημαντικό να αναγνωρίζει τον εαυτό του, να καταλάβει τα συναισθήματα και να γνωρίζει τις λειτουργίες του σώματος του, αλλά και τις λειτουργίες του άλλου φύλου. Η γνώση είναι προτιμότερη από την άγνοια και την παραπληροφόρηση για το τόσο σημαντικό θέμα της σεξουαλικότητας , η οποία διαποτίζει και χρωματίζει πολλές πλευρές της προσωπικότητας , αποφάσεις και δραστηριότητες . Το σχολείο θα πρέπει να παίζει τον παιδαγωγικό ρόλο . Όλες οι έρευνες δείχνουν ότι το άτομο που έχει σωστή πληροφόρηση και έγκυρη γνώση , έχει και καλύτερη αντιμετώπιση του θέματος .

Παρακάτω θα αναδείξουμε τη σημασία της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης μέσα από το πρίσμα της εφηβικής ηλικίας .Επιχειρείται μια εκτενής παρουσίαση της εφηβικής ηλικίας, της ιστορίας της σεξουαλικότητας και πως αυτή εξελίσσεται στους διάφορους πολιτισμούς.Θα αναλύσουμε τη σημασία της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στην εφηβεία και επιπλέον θα εξετάσουμε το ζήτημα της σεξουαλικής αγωγής στο σχολικό πλαίσιο. Θα παρουσιάσουμε τον σημαντικό ρόλο της οικογένειας, της παρέας , των μέσων μαζικής ενημέρωσης, της εκκλησίας και την πορεία της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στην Ελλάδα.Επίσης θα αναφερθούμε στο ρόλο του κοινωνικού λειτουργού στη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση των εφήβων. Η διπλωματική εργασία ολοκληρώνετε με την παρουσίαση των βασικότερων συμπερασμάτων και την παροχή προτάσεων.

Ορισμοί Εννιών: σεξουαλικότητα: Στη σεξουαλικότητα περιλαμβάνεται το σύνολο των βιολογικών ενορμήσεων που έχουν σκοπό την αναπαραγωγική λειτουργία του ανθρώπου. Η σεξουαλικότητα αρχίζει να αναπτύσσεται τους πρώτους μήνες της ζωής και σταθεροποιείται στην εφηβεία. Αποδέχεται ότι δύο είναι τα βασικά ένστικτα στον άνθρωπο, το ερωτικό και το ένστικτο της αυτοσυντήρησης, ενώ όλα τα άλλα είναι

παράγωγα τους.(Σ.Φρόιντ,1978) **Εφηβεία:**Η εφηβεία είναι ένα στάδιο της ζωής του ανθρώπου ανάμεσα στην παιδική ηλικία και την ενηλικίωση, δηλαδή ανάμεσα στις ηλικίες των 12 και 20 ετών περίπου. Όλα τα στάδια της ζωής αποτελούν μια μετάβαση από το προηγούμενο στο επόμενο στάδιο με οδηγό ένα στόχο, που όταν εκπληρώνεται εισάγει τον άνθρωπο στο επόμενο στάδιο. Ο βασικός στόχος της εφηβείας είναι η διαμόρφωση της ταυτότητας του Εγώ.(Σ.Φρόιντ,1978). **σεξουαλική διαπαιδαγώγηση:** Η «σεξουαλική διαπαιδαγώγηση» είναι πολύ ευρύτερη και πιο σύνθετη και εντάσσεται στο σύνολο της διαπαιδαγώγησης που αφορά στον τρόπο που μεταδίδονται οι προσωπικές απόψεις και οι πολιτισμικές επιταγές. Αφορά στη διαμόρφωση της προσωπικότητας και όχι στον καθορισμό κανόνων. Με τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, όπως αναφέρει η Μενγκ, θα πρέπει να διευκολύνουμε το παιδί να προσαρμοστεί στην πραγματικότητα, στη δική του σεξουαλικότητα και στη σεξουαλικότητα του περιβάλλοντος του.(Γ.Κρεατσας 1983)

Σκοπός και στόχοι: Ο λόγος που επιλέξαμε να αναπτύξουμε το συγκεκριμένο θέμα είναι η προτοτυπία του καθώς και το προσωπικό μας ενδιαφέρον για βιβλιογραφική ανασκόπηση όσο αναφορά τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση.Επίσης θεωρούμε ότι η σεξουαλικότητα του ανθρώπου είναι κύριο συστατικό για την εύρυθμη ψυχική και σωματική του υγεία. Βασικός σκοπός της πτυχιακής μας εργασίας είναι να αναδείξουμε την αναγκαιότητα επιμέλους και ουσιαστικής σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στο εκπαιδευτικό περιβάλλον του εφήβου.

Επιμέρους στόχους αποτελούν οι ανάδειξη των ταμπού που αποτελούν τροχοπέδι στην υγιή ψυχοσεξουαλική ανάπτυξη του εφήβου,η ανάλυση της σωματικής και ψυχικής ανάπτυξης του εφήβου, η αναφορά σε ιστορικά πλαίσια που αφήνουν κατάλοιπα στο τρόπο σκέψης του σύγχρονου ανθρώπου καθώς και η αποτίμηση των θετικών αποτελεσμάτων μιας σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης με επιστημονική βάση. Επιπρόσθετα επιχειρούμε να αναδείξουμε το σημαντικό ρόλο του κοινωνικού λειτουργού αναφορικά με την σεξουαλική αγωγή, στη συνεργασία του με το σχολείο , την οικογένεια και γενικότερα το περιβάλλον του εφήβου.Τέλος ανφέρουμε τις αρνητικές επιπτώσεις της έλλειψης σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης.

1^ο Κεφάλαιο

Ιστορία και Σεξουαλικότητα

1.1 Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΤΗΤΑΣ

Στους μακρινούς μας προγόνους -ξεκινώντας από τον Homo sapiens οφείλουμε πολλές από τις συνήθειες μας, τις συμπεριφορές και τα αισθήματα μας. Κίνητρα, πιστεύω, τρόποι ζωής, πολιτικές και θρησκευτικές πεποιθήσεις, ρόλοι αντρών και γυναικών, σεξουαλικές πρακτικές και αντιλήψεις δεν είναι μόνο οι εξωτερικεύσεις έμφυτων φυσικών αναγκών, αλλά και μια συσσώρευση από κανόνες και έθιμα που δημιουργήθηκαν αιώνες και αιώνες νωρίτερα. (Φουκώ Μισέλ, 1990)

Πριν από 40.000 χρόνια, σύμφωνα με τα συμπεράσματα των ανθρωπολόγων, εμφανίστηκαν οι άντρες και οι γυναίκες, που αποτελούν τους ιστορικούς προγόνους της σημερινής κοινωνίας. Ο Homo sapiens ήταν ευφυής και πολυμήχανος, όπως κάθε άνθρωπος σήμερα. Οι ομάδες αυτές μας άφησαν άφθονα εργαλεία, έργα τέχνης και διάφορα αντικείμενα. Άλλη πηγή πληροφόρησης για τις ανάγκες και τα έθιμα των πρώτων ανθρώπων προέρχεται από την εξέταση της ζωής μεμονωμένων ανθρώπινων ομάδων, όπως οι Βουσμάνοι στη Βόρεια Αφρική, οι Λάπωνες στην απώτατη Βόρεια Ευρώπη και οι αυτόχθονες της Αυστραλίας. Μέχρι τις μέρες μας, οι ομάδες αυτές κυνηγούσαν, μάζευαν την τροφή, καλλιεργούσαν και έβοσκαν τα ζώα, μια δωδεκάδα περίπου ανθρώπων ζούσαν μαζί και μοιράζονταν το ίδιο κυνήγι και το ίδιο καταφύγιο.

Οι ομάδες αυτές ήταν οργανωμένες με το σύστημα του γένους, που σημαίνει την καταγωγή από την ίδια μητέρα. Κατά τα άλλα, όμως, υπήρχε πολυγαμία: δηλαδή, ένα άτομο είχε μερικούς, συζυγικούς συντρόφους ή ομάδες γάμου, στις οποίες η σεξουαλική και συναισθηματική συντροφιά ήταν περιστασιακή και κάθε τόσο άλλαζε. Η πυρηνική οικογένεια -το πιο οικείο και συνηθισμένο πρότυπο- δεν συνηθιζόταν στους πρώιμους αυτούς χρόνους του ανθρώπινου είδους. Η ζωή ήταν αβέβαιη, με πλήθος ανασφάλειες και κινδύνους, και μια μοναχική οικογένεια ήταν αδύνατο να επιβιώσει.

Η πυρηνική οικογένεια εμφανίστηκε στους Μέσους Χρόνους στην Ευρώπη και βαθμιαία έγινε η κυρίαρχη μορφή ομάδας συμβίωσης στη Δύση, αλλά όχι τόσο στην Αφρική, την Ασία και τη Νότια Αμερική. 10.000 χρόνια πριν από σήμερα, άντρες και γυναίκες είχαν ως κύρια ασχολία τους να εξασφαλίζουν την τροφή και να διοικούν την ομάδα ή το γένος. Σιγά σιγά, με τον καταμερισμό της εργασίας, καθιερώθηκε ο ρόλος του κυνηγού για τους άντρες, ενώ οι γυναίκες χρεώθηκαν με την περισυλλογή καρπών και τροφής, και παράλληλα φρόντιζαν τα παιδιά. Για χιλιάδες χρόνια, οι πρώτοι άνθρωποι δεν καταλάβαιναν τη σχέση ανάμεσα στη σεξουαλική επαφή και τη γέννηση. Αυτό σημαίνει ότι ο ρόλος του άντρα στη διαδικασία της αναπαραγωγής ήταν άγνωστος. Οι άντρες που γίνονταν πατεράδες δεν είχαν σαφή απόδειξη ότι αυτό αποτελούσε συνέπεια της σεξουαλικής επαφής. Η τροφή ήταν σπάνια, ο υποσιτισμός συνηθισμένη κατάσταση και η επιτυχημένη εγκυμοσύνη όχι τόσο συχνή όσο σήμερα.

Ακόμα και αν κάποιος ιδιαίτερα έξυπνος άνθρωπος υποψιαζόταν ότι η σεξουαλική επαφή οδηγούσε σε εγκυμοσύνη, υπήρχαν πάντοτε άφθονα παραδείγματα γυναικών, οι οποίες, παρά τις συχνές επαφές που είχαν, δεν γεννούσαν. Οι ανθρωπολόγοι αναφέρουν μεμονωμένες ομάδες λαών στη Νότια Γουινέα και την Αυστραλία, οι οποίες δεν καταλάβαιναν μέχρι τον προηγούμενο αιώνα πώς γινόταν η σύλληψη. Η σεξουαλική δραστηριότητα ήταν μια απλή και απολαυστική απασχόληση, όπως το χαϊδεμα ενός φύλλου. Δεν υπήρχαν ούτε άγχος ούτε άλλοι κανόνες που να χαρακτηρίζουν τη σεξουαλική επαφή.

Το πότε ακριβώς οι άνθρωποι έμαθαν για το ρόλο του αρσενικού στην αναπαραγωγή δεν είναι γνωστό. Το πιο πιθανό είναι ότι με την εξημέρωση των ζώων οι άνθρωποι παρατήρησαν πως κρατώντας μαζί μόνο θηλυκά ζώα αυτά δεν

μπορούσαν να αναπαραχθούν· έτσι, το συμπέρασμα βγήκε αναπόφευκτα: τα αρσενικά ήταν απαραίτητα για την παραγωγή των παιδιών. Ο ρόλος του άντρα στην αναπαραγωγή έγινε γνωστός. Στο εξής, δεν θα μιλούσαν μόνο οι γυναίκες για τα παιδιά τους, αλλά και οι άντρες για τους γιους και τις κόρες τους κατά συνέπεια, ο άντρας, που μέχρι τότε βρισκόταν στην αφάνεια, απέκτησε μεγαλύτερο κύρος μετά την ανακάλυψη του ζωτικού του ρόλου στη γέννηση.

Οι γυναίκες έχασαν παράλληλα μεγάλο μέρος από τη δύναμη και την εξουσία που είχαν ως πηγές της ζωής. Οι άντρες, για να εξασφαλίσουν την πατρότητα, περιόρισαν τη σεξουαλική ελευθερία των γυναικών και, κατ' αυτό τον τρόπο, φτάσαμε σταδιακά στο αντίθετο άκρο, όπου ένας άντρας μπορούσε να έχει, αν το αποφάσιζε, χαρέμι - αρκεί να ήταν ικανός να το υπερασπιστεί και να το συντηρήσει. Η έκφραση «το παιδί μου» απαιτούσε, όμως, από τη γυναίκα να είναι μονογαμική.

Η γνώση της διαδικασίας της αναπαραγωγής έφερε τον πρώτο προγραμματισμό των σεξουαλικών σχέσεων (επιλογή συντρόφου, ερωτικές προτιμήσεις, δημιουργία στάσεων) και οδήγησε στη γέννηση των πρώτων κωδικών ερωτικής συμπεριφοράς, που ισχύουν ακόμα και στις μέρες μας.

1.1.1 Η Μεσοποταμία

Την τέταρτη χιλιετηρίδα π.Χ., στην Μέση Ανατολή, εκεί που βρίσκεται σήμερα η Συρία, άνθισε ο μεγάλος και σημαντικός πολιτισμός των Σουμερίων. Οι Σουμέριοι είχαν δημιουργήσει μεγάλες πόλεις, με πιο ονομαστή την Ουρ. Είχαν αναπτύξει τις αγροτικές καλλιέργειες τους και δούλευαν μια ποικιλία μετάλλων για την κατασκευή όπλων, κοσμημάτων και εργαλείων. (L.Tiefer,1986)

Στο σημαντικό αυτό πολιτισμό, στην αυγή της ιστορικής περιόδου των πολιτισμών της Μεσογείου, η πολυανδρία (δηλαδή, το να έχει μια γυναίκα πολλούς συζύγους) ήταν συνηθισμένη πρακτική. Τότε γύρω στο 2350 π.Χ., ένας Σουμέριος βασιλιάς, ο Ουρουγκαγκίνα, έβαλε τέλος στην πολυανδρία και αντέστρεψε τα έθιμα του γάμου. Ο σύζυγος που είχε περισσότερες από μία γυναίκες έγινε πλέον το

κοινωνικό πρότυπο. Το πόσες γυναίκες μπορούσε να παντρευτεί ένας άντρας ήταν συνάρτηση του πλούτου του. Ο βασιλιάς των αρχαίων Εβραίων, ο Σολομώντας, καθιέρωσε με νόμο, το 955 π.Χ., ότι ένας άντρας μπορούσε να έχει 700 γυναίκες. (L. Tiefer, 1986)

Ένα άλλο έθνος της Μέσης Ανατολής, η Βαβυλώνα, ανέπτυξε, από το 1700 π.Χ., την ιατρική, την αστρονομία και τη φιλοσοφία. Το μεγαλύτερο ίσως πολιτιστικό επίτευγμα των αρχαίων Βαβυλωνίων είναι ο περίφημος κώδικας του βασιλιά Χαμουραμπί. Ανάμεσα σε πλήθος κανονισμών και νόμων που αφορούσαν στη συμπεριφορά και τις σχέσεις των ανθρώπων, ο κώδικας αυτός μας δίνει έναν λεπτομερειακό και ξεκάθαρο ορισμό των διαδικασιών του γάμου και του διαζυγίου: μια γυναίκα μπορούσε να χωρίσει ένα σκληρό σύζυγο και ένας άντρας μπορούσε να παντρευτεί μια δεύτερη γυναίκα, εάν η πρώτη δεν ήταν ικανή να κάνει παιδιά. Υπάρχουν επίσης κανονισμοί που αναφέρονται στην αντιμετώπιση της αποπλάνησης και της απιστίας: οι άντρες σύζυγοι επιτρέπετο να συντηρούν δύο γυναίκες, αλλά, εάν αποπλανούσαν ένα αθώο νέο κορίτσι, η τιμωρία τους ήταν ο αποκεφαλισμός. Εάν, πάλι, μια σύζυγος ήταν άπιστη, έπρεπε να φασκιωθεί, να δεθεί σφιχτά και να πεταχτεί στο ποτάμι για να πνιγεί. Αλλά, εάν η απιστία είχε προέλθει από αμέλεια του συζύγου ή κάποιο λάθος του (δεν την πρόσεχε, όσο έπρεπε), η άπιστη σύζυγος έπρεπε να ριχτεί στον Τίγρη ή τον Ευφράτη ποταμό χωρίς να δεθεί: της δινόταν έτσι μια ευκαιρία να σωθεί. Οι περισσότεροι από τους εβδομήντα κανόνες που ρύθμιζαν το σεξ και το γάμο των Βαβυλωνίων αντανακλώνται ακόμα και σήμερα στους αντίστοιχους σύγχρονους νόμους. (Μ. Φουκώ, 1989)

1.1.2 Ο Ιουδαϊσμός

Ο κώδικας του βασιλιά Χαμουραμπί επηρέασε τους ανάλογους νόμους του λαού των Εβραίων, που σχημάτισε, εδώ και 3.000 χρόνια, το ισχυρό έθνος του Ισραήλ. Η Παλαιά Διαθήκη επέβαλλε στο λαό του Ισραήλ να πολλαπλασιαστεί, δεν ενδιαφέρεται

για το σεξ και, αντίστοιχα, ένας άντρας μπορεί να χωρίσει μια γυναίκα που αρνείται να έρθει σε επαφή μαζί του. (Μ.Φουκώ,1989)

Παρόλο που υποστηρίζει τη χαρά και την απόλαυση του έρωτα στο γάμο, ο Ιουδαϊσμός καταδικάζει επίσης συγκεκριμένες μορφές ερωτικής συμπεριφοράς. Η μοιχεία απαγορεύεται. Οι προγαμιαίες σχέσεις αποθαρρύνονται έντονα. Η αιμομιξία δεν επιτρέπεται. Η προώθηση των γυναικών στην πορνεία είναι παράνομη, αν και η πορνεία από μόνη της δείχνει να είναι ανεκτή. Οι αντρικές ομοφυλοφιλικές πράξεις καταδικάζονται, αλλά η γυναικεία ομοφυλοφιλική συμπεριφορά δεν αναφέρεται καν στη Βίβλο. Η κτηνοβασία και η παιδεραστία είναι, επίσης, εκτός νόμου. Ο Ιουδαϊσμός, γενικά, παίρνει τη θέση ότι ο έρωτας είναι αγαθό και δεν ενστερνίζεται τη χριστιανική αντίληψη περί προπατορικού αμαρτήματος.

1.1.3 Αρχαία Ελλάδα και Ρώμη

Πριν από 2.000 χρόνια, ο Αριστοτέλης περιέγραψε στα κείμενα του τις σεξουαλικές σχέσεις, οι οποίες θεωρούσε ότι αποτελούν φυσικές πράξεις μεταξύ των θηλαστικών. Αναγνώριζε ότι τόσο οι άντρες όσο και οι γυναίκες έχουν ισχυρές σεξουαλικές παρορμήσεις και διατύπωσε τον ορισμό του οργασμού: μια απολαυστική κατάληξη της σεξουαλικής πράξης. Επίσης, πίστευε - εσφαλμένα, βέβαια - ότι ο οργασμός στις γυναίκες παίζει σπουδαίο ρόλο, γιατί προετοιμάζει τη μήτρα για την αναπαραγωγή.

Ο Αριστοτέλης έγραψε και δίδαξε τον καιρό που η Ελλάδα ήταν ισχυρή και έδινε στον κόσμο τα πρώτα δείγματα της δημοκρατίας. Η ελληνική τέχνη βρισκόταν στο απόγειο της: γλυπτική, αρχιτεκτονική, φιλοσοφία και επιστήμες υμνούσαν και εξιδανίκευαν το δυνατό, ελεύθερο και όμορφο σώμα - αντρικό και γυναικείο.

Στην αρχαία Ελλάδα υπήρχε πανσπερμία φυλών και εθνοτήτων. Τα πιο διαφορετικά έθιμα και απόψεις ήταν ανεκτά και συζητήσιμα. Ο ελληνικός βίος βρισκόταν κάτω από την κυριαρχία των θεών, αρσενικών και θηλυκών, που ρύθμιζαν τις τύχες των ανθρώπων και κυβερνούσαν την ανθρώπινη ύπαρξη. Ο Δίας ήταν ο αρχηγός των θεών, η Νίκη η θεά της νίκης, η Αφροδίτη η θεά των σεξουαλικών σχέσεων και ο γιος της, ο Έρωτας, ο θεός της συναισθηματικής αγάπης. Κάθε πρόβλημα και κάθε

ανθρώπινη ενέργεια ή τρόπος ζωής μπορούσε να αιτιολογηθεί με την αναγωγή του στην αρμοδιότητα της ειδικής θεότητας. (Μ.Φουκώ,1989)

Στην αρχαία Ελλάδα υπήρχε, επίσης, ανοχή σχετικά με την αντρική ομοφυλοφιλία, σε μερικές τουλάχιστον μορφές. Οι ομοφυλοφιλικές σχέσεις μεταξύ ενός ενήλικου άντρα κι ενός νεαρού αγοριού που είχε περάσει την εφηβική ηλικία ήταν συνηθισμένες· συχνά μάλιστα, είχαν τη μορφή μιας σχέσης εκπαιδευτικής, όπου ο άντρας ήταν υπεύθυνος για την ηθική και πνευματική ανάπτυξη του αγοριού. Παράλληλα, όμως, η ομοφυλοφιλία και οι ομοφυλοφιλικές πράξεις μεταξύ ενηλίκων κατακρίνονταν, ενώ η ομοφυλοφιλική επαφή μεταξύ ενηλίκων και αγοριών πριν την εφηβική ηλικία ήταν παράνομη. Δινόταν σημαντική έμφαση στο γάμο και την οικογένεια, αλλά οι γυναίκες ήταν πολίτες δεύτερης κατηγορίας - αν υποθεθεί ότι θεωρούνταν έστω πολίτες: στην Αθήνα οι γυναίκες δεν είχαν περισσότερα πολιτικά ή νομικά δικαιώματα από τους σκλάβους· κατά τη διάρκεια της ζωής τους, υπάγονταν στην απόλυτη εξουσία του συζύγου. Στην πρώτη χιλιετηρίδα π.Χ., οι γυναίκες θεωρούνταν περιουσία, ακόμα και αν μερικές από αυτές είχαν ανεξάρτητη σκέψη. Για τους Έλληνες η γυναίκα, πέρα από ηλικία και οικογενειακή κατάσταση, ήταν «η γυνή η φέρουσα ένα παιδί». (L.Tiefer,1986)

Με τη δύση του ελληνικού κόσμου ανέτειλε η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Οι Ρωμαίοι υιοθέτησαν πολλά από τον τρόπο ζωής, την τέχνη, τη φιλοσοφία και τις θεοκρατικές αντιλήψεις των Ελλήνων. Αλλά είναι λανθασμένη η εντύπωση ότι η ελληνική ζωή και η ρωμαϊκή αργότερα ήταν αποκλειστικά αφιερωμένες στην καλλιέργεια της ομορφιάς, των επιστημών, της γνώσης και της ανεκτικότητας. Πόλεμοι, οικονομικές κρίσεις, επιδημίες, υποτυπώδεις συνθήκες υγιεινής συντόμευαν τη ζωή. Ειδικότερα στη Ρώμη, οι πολιτικές ίντριγκες, οι συνωμοσίες και το κυνήγι διαδοχής στην εξουσία γεννούσαν στον κόσμο την ανασφάλεια και το φόβο.

Στην ταραγμένη ρωμαϊκή ζωή υπήρχε σημαντική σεξουαλική ελευθεριότητα, αλλά και πολλά περιοριστικά διατάγματα. Κατά περιόδους, η νομοθεσία και οι διατάξεις άλλαζαν σε πολύ βασικά ζητήματα. Ενώ, για παράδειγμα, σε κάποια χρονική περίοδο η ομοφυλοφιλία και ο αυνανισμός όχι μόνο ήταν ανεκτά, αλλά και εξιδανικευμένα σε θεωρητικό επίπεδο, λίγο αργότερα τέτοιου είδους σεξουαλικές προτιμήσεις

αντιμετώπιζαν την πιο αυστηρή ποινικοποίηση. Επιπλέον, η πορνεία αντρών και γυναικών και οι ομαδικές σεξουαλικές δραστηριότητες, που για μεγάλα διαστήματα αποτελούσαν συνηθισμένη πρακτική με ιδιαίτερη απήχηση στο λαό, ξαφνικά καταδικάζονταν, διώκονταν, καταγγέλλονταν και χαρακτηρίζονταν σαν νοσηρές καταστάσεις.

1.1.4 Ο Χριστιανισμός

Οι χριστιανικές διδασκαλίες τηρούν σιγή ή είναι αρνητικές ως προς τη σεξουαλικότητα. Στην πραγματικότητα, πολλοί πίστευαν ότι το κύριο χριστιανικό μήνυμα για το σεξ είναι «μη». Οι πρώτοι χριστιανοί ήταν Εβραίοι και οι απόψεις τους για τη σεξουαλικότητα προέρχονταν από τον Ιουδαϊσμό. Όμως, οι πρώτοι μαθητές του Ιησού δείχνουν να έχουν επηρεαστεί έντονα από τις ελληνικές ιδέες, που διαχώριζαν το σωματικό από τον πνευματικό έρωτα. Αυτή η οπτική γωνία ήρθε σε οξεία αντίθεση με την εβραϊκή άποψη, που ήθελε το σώμα και την ψυχή να αποτελούν μέρη της ανθρώπινης φύσης που αλληλοσυμπληρώνονται, και όχι να είναι ανταγωνιστικές πλευρές. Εφόσον οι μαθητές πίστευαν, επίσης, ότι ο Ιησούς θα ερχόταν στη γη στο προσεχές μέλλον, για να φέρει τη σωτηρία (Προς Θεσσαλονικείς 5:1, Προς Κορινθίους 7:29), μερικές από τις πρώτες χριστιανικές διδασκαλίες όσον αφορά στο σεξ, που σήμερα φαίνονται αρνητικές, ίσως να θεωρούνταν προσωρινά μέτρα. Μερικούς αιώνες αργότερα, η πίστη του Αγίου Αυγουστίνου ότι το σεξ είναι μίσημα εξαιτίας του προπατορικού αμαρτήματος τον οδήγησε να θεωρεί κάθε ερωτική πράξη -ακόμα και τις συζυγικές περιπτώξεις- αμαρτωλή.

Από τότε που ο Ιησούς και οι μαθητές του θεμελίωσαν την Καινή Διαθήκη πάνω στις παλιές εβραϊκές γραφές, οι θρησκευτικοί, κοινωνικοί και σεξουαλικοί νόμοι των αρχαίων πολιτισμών της Παλαιάς Διαθήκης αποτέλεσαν τα πρότυπα που ακολουθούν οι περισσότεροι λαοί της ιουδαϊκής και της χριστιανικής πίστης, εδώ και 2.000 χρόνια.

Ο Ιησούς από τη Ναζαρέτ είναι, σύμφωνα με τη χριστιανική διδασκαλία, γιος του Θεού. Η σύλληψη του έγινε με τρόπο άμωμο, χωρίς να μεσολαβήσει δηλαδή σεξουαλική πράξη· γεννήθηκε από μια παρθένα. Πολλοί Πατέρες της Εκκλησίας και θεολόγοι έχουν διατυπώσει διάφορες απόψεις για το κατά πόσον ο Ιησούς έμεινε αγνός - εάν είχε ή δεν είχε σεξουαλικές σχέσεις. Ο Ιησούς δίδαξε ως προφήτης και ιεροκήρυκας πριν από 2.000 χρόνια στη χώρα του Ισραήλ. Έδωσε μεγάλη έμφαση στα ζητήματα της ευσπλαχνίας, της αγάπης και της συμπόνιας ανάμεσα στους ανθρώπους, αλλά δεν πραγματεύτηκε θέματα που έχουν σχέση με τη σεξουαλικότητα. Γενικά, ο Ιησούς ακολουθούσε τον ορθόδοξο τρόπο της ιουδαϊκής διδασκαλίας. Εξεθείαζε το γάμο και υμνούσε την οικογένεια. Με αυστηρότητα καταδίκασε τη λαγνεία, και ειδικότερα τη μοιχεία. Σε ένα από τα πρώτα κηρύγματα του έλεγε: «Όποιος κοιτάζει με λαγνεία μια γυναίκα έχει ήδη πραγματοποιήσει μαζί της μοιχεία μέσα στην καρδιά του». Ακόμα, ο Ιησούς αναφέρθηκε ελάχιστα στην ομοφυλοφιλία, τις σεξουαλικές σχέσεις και την πορνεία. Οι μαθητές του προσπάθησαν να αντιμετωπίσουν και να διαπραγματευτούν όλα τα ζητήματα με αναφορές στη διδασκαλία του.

Ο Παύλος από την Ταρσό υποστήριζε, πάντως, ότι η διδασκαλία του Ιησού προσεγγίζει και θέματα σεξουαλικότητας. Βαθιά επηρεασμένος από τα πιο συντηρητικά αποφθέγματα της ελληνικής φιλοσοφίας, ο Παύλος έτρεφε μεγάλη αποστροφή για τις απαιτήσεις και τις ανάγκες του σώματος. Κατά την άποψη του, η ομοφυλοφιλία και ο αυνανισμός ήταν κάκιστες πράξεις, οι εταιροσεξουαλικές σχέσεις πολύ ύποπτες, ο γάμος μπορούσε να θεωρηθεί απλώς μια παραχώρηση στις αδυναμίες της σάρκας και μόνο η αγαμία ήταν πραγματικά αποδεκτή για έναν αληθινό χριστιανό. Στην Καινή Διαθήκη παραγγέλλει: «Βάδιζε μέσα στο πνεύμα και μην υποκύψεις στην επιθυμία της σάρκας, γιατί η επιθυμία της σάρκας είναι εναντίον του πνεύματος και το πνεύμα ασυμβίβαστο με τη σάρκα: αυτά τα δύο είναι μεταξύ τους τελείως αντίθετα...» (Προς Γαλάτες 5:16-17).

1.1.5 Η Ινδουιστική αντίληψη

Στη Μέση Ανατολή, πριν από 2.000 χρόνια, η ιουδαϊκή, η χριστιανική και αργότερα, η ισλαμική πίστη αντιμετώπιζαν τη σεξουαλικότητα κατασταλτικά και απαγορευτικά. Η σεξουαλική καθοδήγηση αντρών και γυναικών εκφραζόταν με προσεκτικούς και αυστηρούς κανόνες, που ποινικοποιούσαν στην πραγματικότητα τις σεξουαλικές σχέσεις των ανθρώπων. Η ισλαμική θρησκεία ήθελε μάλιστα τις γυναίκες τελείως σκεπασμένες και με καλύπτρα στο πρόσωπο. Επιπλέον, κάθε ελεύθερη έκφραση της γυναικείας σεξουαλικότητας ήταν αυστηρά απαγορευμένη.

Αντίθετα με αυτές τις αυστηρές προδιαγραφές των θρησκειών της Μέσης Ανατολής, ο Ινδουισμός στην Ινδία αντιμετώπιζε την πορεία και τις δραστηριότητες του άτομου σαν ένα ταξίδι μέσα στη ζωή, με διαφορετικές εμπειρίες για τον καθένα. Σύμφωνα με τον Ινδουισμό, το κυρίαρχο στοιχείο για κάθε άνθρωπο είναι το κάρμα του, η ενσάρκωση του σ' αυτό τον κόσμο σε κάτι τελείως μοναδικό για κάθε άτομο. Το να είναι κανείς φτωχός ή πλούσιος, ιδεαλιστής ή ρεαλιστής, οτιδήποτε, οι σχέσεις του με τους άλλους ανθρώπους, όλα είναι καθορισμένα και δεν έχει καμία σημασία το τι είσαι ή το τι κάνεις. Ούτε βέβαια εάν οι σεξουαλικές πρακτικές των ατόμων είναι καλές ή κακές: είναι απλώς αυτό που είναι. (Μ. Φουκώ, 1989)

Με βάση τις παραπάνω αντιλήψεις και ιστορικά πλαίσια συμπεραίνουμε ότι η σεξουαλικότητα αντιμετωπιζάν κατασταλτικά. Επίσης η κοινωνία θεωρούσε τη γυναίκα αντικείμενο. Μετα τον α' και β' παγκόσμιο πόλεμο η κατάσταση άρχισε να αλλάζει όπως περιγράφουμε παρακάτω.

1.1.6 Η ιστορία της σεξουαλικότητας μετά τον Α' και Β' Παγκόσμιο πόλεμο

Η αντίσταση και η σύγκρουση της τεχνολογικά εξελιγμένης βιομηχανικής κοινωνίας με τις βικτωριανές αντιλήψεις για τις ανθρώπινες σχέσεις και τον κοινωνικά διακοσμητικό ρόλο της γυναίκας ενισχύθηκαν, εκτός των άλλων, και από τις ιδέες του Δαρβίνου σχετικά με την εξέλιξη του ανθρώπινου είδους.

Ξεκίνησε, τότε, μια διαδικασία εκ νέου κριτικής ως προς τις ισχύουσες πολιτιστικές αξίες και την ιουδαιοχριστιανική σκέψη· όμως, η Βικτωριανή Εποχή (1837-1901) σταθεροποίησε και εδραίωσε στην κοινωνική συνείδηση τις μεγάλες ψυχικές συγκρούσεις: το άγχος, τις νευρώσεις και τη σεξουαλική ανασφάλεια· παθήσεις που χαρακτηρίζουν, άλλωστε, και το σημερινό πολιτισμό μας. Η εμφάνιση της ψυχανάλυσης ήταν η φυσιολογική συνέπεια μέσα σ' ένα διχασμένο κόσμο και λειτούργησε εξισορροπητικά στις νευρώσεις της άρχουσας τάξης των αστών εμπόρων, των βιομηχάνων, καθώς και των ανώτερων υπαλλήλων. Οι ανακαλύψεις τους για το αβλαβές του αυνανισμού και για το υπαρκτό της γυναικείας σεξουαλικής επιθυμίας ήταν πλήγματα για την υποκριτική βικτωριανή κοινωνία, που ποινικοποιούσε τη σεξουαλική ζωή των ατόμων, και ιδιαίτερα των γυναικών. Μην ξεχνάμε ότι για τους άντρες υπήρχαν τουλάχιστον οι οίκοι ανοχής.

Με το ξέσπασμα του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, το 1918, σημειώθηκαν ταχύτατα σε όλο τον ευρωπαϊκό χώρο, αλλά και στην Αμερική, τάσεις απελευθέρωσης από τη δουλεία των προκαταλήψεων για το σεξ. Οι σχέσεις των ανθρώπων άρχισαν να γίνονται πιο ανυπόκριτες και άμεσες. Οι νέες γνώσεις κέρδισαν έδαφος και κυκλοφόρησαν πολλά βιβλία, που ενημέρωναν τον κόσμο για τις «υγιείς» σεξουαλικές σχέσεις. Στη λογοτεχνία, την τέχνη και την επιστήμη δημιουργήθηκε ένα πρωτοποριακό στρώμα διανοουμένων, που αμφισβητούσε την επίσημη κρατική και θρησκευτική άποψη, όπως αυτή εκφραζόταν μέσα από τα θρησκευτικά δόγματα και τη νομοθεσία. Στα 1940-1950, ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος έδωσε στις γυναίκες τη δυνατότητα να καταλάβουν καιρικές θέσεις μέσα στην παραγωγή και ν' αναλάβουν υπεύθυνα καθήκοντα, που μέχρι τότε προοριζόνταν αποκλειστικά για τους άντρες (στα εργαστήρια, τη βιομηχανία, τον επιστημονικό τομέα). Οι γυναίκες αγωνίστηκαν μαζί με τους άντρες στην αντίσταση

ενάντια στο ναζισμό και εισέβαλαν, για πρώτη φορά, στο χώρο της εξελιγμένης τεχνολογίας κατακτώντας διευθυντικές θέσεις. Αυτό ήταν, όμως, ένα ιντερμέδιο, γιατί βαθμιαία, με το τέλος του πολέμου, οι περισσότερες γυναίκες ξαναγύρισαν στους συμβατικούς ρόλους του νοικοκυριού και της ανατροφής των παιδιών.

Παράλληλα με όλα αυτά, το φεμινιστικό κίνημα διεκδικούσε με πιο αποφασιστικό και επιστημονικά τεκμηριωμένο τρόπο ίσες οικονομικές και κοινωνικές ευκαιρίες, με ταυτόχρονο αίτημα την ανθρώπινη και ψυχική αξιοπρέπεια των γυναικών. Το 1948, δημοσιεύτηκαν οι έρευνες του Kinsey για την αντρική σεξουαλικότητα και το 1953, για τη σεξουαλική συμπεριφορά της γυναίκας. Ήταν η πρώτη φορά στην ανθρώπινη ιστορία που έγινε μια τόσο γιγαντιαία δουλειά, με χιλιάδες δείγματα απ' όλα τα στρώματα του πληθυσμού.

Ο Kinsey αποκάλυψε ότι η σεξουαλική συμπεριφορά αντρών και γυναικών παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία και ότι οι σεξουαλικές πρακτικές του μέσου ανθρώπου δεν έχουν τίποτα το κοινό με την επίσημα θεσμοθετημένη σεξουαλική συμπεριφορά. Από τα στατιστικά στοιχεία της έρευνας του, επαληθεύτηκε η ύπαρξη ενιαίας σεξουαλικής συμπεριφοράς για άντρες και γυναίκες, όπως επίσης και το ότι πολλές από τις συμπεριφορές που η επίσημη επιστήμη, η κοινωνία και η θρησκεία θεωρούσαν σαν παρεκκλίσεις και διαστροφές αποτελούσαν, στην πραγματικότητα, συνηθισμένες πρακτικές για μεγάλο τμήμα του πληθυσμού. Για πρώτη φορά, με επίσημα στοιχεία και επιστημονικό τρόπο, βγήκε στην επιφάνεια η αληθινή σεξουαλική ζωή των ανθρώπων.

Η έρευνα του Kinsey έδωσε επιστημονική βάση στις διεκδικήσεις του φεμινιστικού κινήματος, αλλά εκείνοι που ωφελήθηκαν από τις αποκαλύψεις ήταν και πάλι οι άντρες. Οι νέες επιστημονικές αντιλήψεις πυροδότησαν τη βιομηχανία του σεξ. Η πορνογραφία και τα βιβλία με σεξουαλικό περιεχόμενο βγήκαν από τα περιθωριακά μαγαζάκια και το 1953 κυκλοφόρησε το περιοδικό Playboy, που παρουσίαζε το περιεχόμενο του με επιστημονικοφανή τρόπο και αρκετά «έξυπνα», ώστε να ισορροπεί τις ανάγκες των χειραφετημένων αστών με τον αξιοπρεπή πουριτανισμό και τα ήθη της συντηρητικής κοινωνίας. Στις σελίδες του κάλυπτε μόλις το γυναικείο σώμα και έδειχνε όσο χρειαζόταν για να εξασφαλίσει τον πιο σύγχρονο και εκλεπτυσμένο τρόπο εμπορευματοποίησης του σεξ και της γυναίκας. Η γνώση αυτή για τη σεξουαλική πραγματικότητα απευθυνόταν βασικά στους άντρες, που, αφού δεν μπορούσαν να κλείσουν

πια τις γυναίκες στο χαρέμι, τις προσκαλούσαν με «πειστικά» και «φωτισμένα» επιχειρήματα, στο όνομα της «σεξουαλικής ελευθερίας» και της «επιστήμης», να «διατεθούν» και να χρησιμοποιηθούν ακόμα μια φορά για την εκτόνωση των αντρικών επιθυμιών, των καταπιεσμένων από την οικογένεια, το σχολείο, το στρατό. Η γυναίκα ενθαρρυνόταν να απορρίψει τους ενδοιασμούς της για ελεύθερες σχέσεις· η ίδια δεν είχε, όμως, τη δυνατότητα να προκαλέσει, γιατί γνώριζε καλά ότι κάτι τέτοιο θα ισοδυναμούσε με το χαρακτηρισμό της σαν «κοινής γυναίκας». Επομένως, η κατάργηση του κομπορμισμού ήταν κάτι που αφορούσε μόνο στους άντρες.

Το κίνημα των χίπις, στη δεκαετία 1950-1960, διακήρυξε τις ισότιμες σεξουαλικές πρωτοβουλίες και σχέσεις κάθε είδους, και δέχτηκε την ενιαία σεξουαλική ελευθερία για άντρες και γυναίκες. Θέλοντας μάλιστα οι χίπις να δείξουν πόσο ισαπέχουν τα δύο φύλα από το δικαίωμα της σεξουαλικής αυτονομίας, καθιέρωσαν ενιαίο ντύσιμο (το αποκαλούμενο unisex). Όμως, γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, το κίνημα τους διώχθηκε σκληρά και καταδικάστηκε κοινωνικά, γιατί απειλούσε θεμελιακούς θεσμούς και ήθη, ιδιαίτερα τη συνοχή της οικογένειας και την πατρότητα. Οι χίπις περιθωριοποιήθηκαν και παραδόθηκαν στα ναρκωτικά και την απομόνωση.

Στη δεκαετία 1970-1980, κυριάρχησε η αναφορά στη «σεξουαλική επανάσταση» που κήρυξε ο Reich, και η οποία διατύπωσε αντιρρήσεις για όλες τις κοινωνικές αξίες. Οι ιδέες του Reich, που πέθανε στη φυλακή το 1957, ουσιαστικά τίναξαν στον αέρα το υπαρκτό κράτος, αφού αμφισβητούσαν την οικογένεια και όλες τις συμβατικές ηθικές ρυθμίσεις. Ο Reich συνέδεσε την «πολιτική ελευθερία» με τη «σεξουαλική ελευθερία» και έδωσε κοινωνικοπολιτικό περιεχόμενο στις σεξουαλικές πρακτικές και σχέσεις. Κατέδειξε την υποκρισία που επικρατεί στα ζητήματα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης του ατόμου και, εντέλει, κατέληξε και ο ίδιος σε αδιέξοδο, γιατί η πραγματική σεξουαλική ελευθερία προϋποθέτει πολιτική ελευθερία και αντίστροφα. Ο Reich έμεινε ασυμβίβαστος και δεν δέχτηκε «να χρυσώσει το χάπι» της επιστήμης. Τα λόγια του είναι χαρακτηριστικά: «...Θα προσφερθούν μήπως, ακόμα, επιστήμονες -όπως στην εποχή μου-να στηρίξουν με τις "επιστημονικές" τους διαπιστώσεις την καταστροφική ψυχαναγκαστική ηθική ρύθμιση της ανθρώπινης ζωής;»

Από την άλλη πλευρά, οι Master και Johnson (1966) έκαναν εργαστηριακές παρατηρήσεις μελετώντας τη σεξουαλική συμπεριφορά των ατόμων και καταγράφοντας

τις αντιδράσεις τους. Αρκετοί επιστήμονες αμφισβήτησαν το κύρος των συμπερασμάτων, γιατί τα άτομα δεν βρίσκονταν σε προσωπική απομόνωση και, κατά συνέπεια, δεν λειτουργούσαν ανεπηρέαστα.

Η σύγχρονη επιστήμη και έρευνα συνέβαλε οπωσδήποτε στον εμπλουτισμό του φεμινιστικού κινήματος με ατράνταχτα επιχειρήματα για τη διεκδίκηση κοινωνικής ισοτιμίας. Φάνηκε καθαρά ότι η γυναίκα δεν είναι μια παθητικά υποταγμένη ύπαρξη, αλλά έχει τους ίδιους ερεθισμούς και τις ίδιες αντιδράσεις που έχει κι ένας άντρας.

Βέβαια, η επιστήμη, όσο «επιστημονική» κι αν θέλει να είναι, ελέγχεται από τις κοινωνικές και πολιτικές δομές, που χρεώνουν τη γυναίκα με άλλους ρόλους από αυτούς του άντρα. Όπως οι αρχαίοι πολιτισμοί της Μεσοποταμίας, η ιουδαιοχριστιανική θρησκεία, ο Καθολικισμός και, τελευταία, ο Βικτοριανισμός, έτσι και η σύγχρονη κοινωνία διαιώνίζει μέσα από την επίσημη επιστημονική άποψη τη γυναικεία υποτέλεια με το επιχείρημα της μητρότητας. Η ιδιαιτερότητα αυτή της γυναίκας βρίσκεται ανέκαθεν στη ρίζα της κοινωνικής της χειραγώγησης. Πότε η θρησκεία με τους ιερούς της κανόνες, πότε το κράτος και πότε και τα δυο μαζί αναστέλλουν, όπως είδαμε, και συρρικνώνουν τις γυναικείες δραστηριότητες με το πρόσχημα της μητρότητας. Τα χιλιάδες χρόνια κοινωνικοποίησης των φύλων καθιέρωσαν ρόλους και ιδιότητες που θεωρούνται πια φυσικές ιδιαιτερότητες. Η σύγχρονη επιστήμη, όταν φτάνει στο ζήτημα της μητρότητας, ξεκινάει από λανθασμένες προϋποθέσεις και υιοθετεί τα βασικά κοινωνικά ταμπού που ρυθμίζουν, τελικά, το είδος της σεξουαλικής ελευθερίας. Όλοι ερχόμαστε από μια οικογένεια, ένα σχολείο, έναν ευρύτερο κοινωνικό χώρο· αυτοί οι οργανισμοί λειτουργούν συστηματικά με προκαθορισμένες απόψεις για τους ρόλους του παραγόμενου προϊόντος. Τόσο η αντρική εξουσία όσο και η γυναικεία υποτέλεια είναι μορφές της ίδιας αλλοτριωτικής διαδικασίας που εξισορροπεί την κοινωνική πράξη με την ηθελημένη κατανομή ρόλων.

Τελικά υπερίσχυσε η αντροκρατική άποψη για την κοινωνική οργάνωση, επειδή η γυναίκα έμενε έγκυος για εννιά μήνες. Ο ουσιαστικά αναντικατάστατος ρόλος της την κατέστησε διακατεχόμενο παραγωγικό μέσο. Αν οι γυναίκες σκέφτονται την έξοδο τους από μια κοινωνία όπου είναι υποτελείς και την είσοδο τους σε μια άλλη όπου θα είναι ισότιμες -όπως στην εποχή των σπηλαίων, που οι άντρες δεν είχαν συνειδητοποιήσει ακόμα τη συμμετοχή τους στην παραγωγική διαδικασία-τότε, αυτή θα είναι η στιγμή του

σωλήνα που παράγει ανθρώπους. Από εκεί και πέρα, θ' αρχίσει μια οδυνηρή πορεία προς τα πίσω για την ανάκτηση της χαμένης ισοτιμίας, αλλά για τις γυναίκες αυτό το πίσω είναι εμπρός. Το παρελθόν τους είναι το μέλλον τους. Η γνώση που σε κάποια χρονική περίοδο έκλεισε τη γυναίκα στους γυναικωνίτες, το χαρέμι και το σπίτι θα της ξαναδώσει, στην εξελικτική της πορεία, την ισότιμη θέση της με την κατάρριψη του πρώτου και έσχατου επιχειρήματος: της μητρότητας.

Η ΕΦΗΒΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

1.2 Στάδια της συναισθηματικής εξέλιξης του νέου κατά την είσοδο του στην εφηβεία

Η εφηβεία είναι ένα στάδιο της ζωής του ανθρώπου ανάμεσα στην παιδική ηλικία και την ενηλικίωση, δηλαδή ανάμεσα στις ηλικίες των 12 και 20 ετών περίπου. Όλα τα στάδια της ζωής αποτελούν μια μετάβαση από το προηγούμενο στο επόμενο στάδιο με οδηγό ένα στόχο, που όταν εκπληρώνεται εισάγει τον άνθρωπο στο επόμενο στάδιο. Ο βασικός στόχος της εφηβείας είναι η διαμόρφωση της ταυτότητας του Εγώ, δηλαδή η αίσθηση εσωτερικής ομοιομορφίας και συνέχειας, καθώς και η επίγνωση που έχει ένας άνθρωπος για το ποιος είναι και πού πάει.

Για να επιτύχει αυτό το στόχο ο έφηβος, είναι υποχρεωμένος να δώσει έναν τεράστιο αγώνα σε πολλά επίπεδα:

1. Να συμβιβαστεί με τις ταχύτατες αλλαγές της εικόνας του σώματος του και με τη διαμόρφωση της οριστικής εικόνας του εαυτού του, που θα τον ακολουθεί τα υπόλοιπα χρόνια της ζωής του.
2. Να αντιμετωπίσει τις νέες απαιτήσεις και να τοποθετηθεί απέναντι στις νέες προσδοκίες των σημαντικών ανθρώπων του περιβάλλοντος του.
3. Να αναγνωρίσει τις προσωπικές του επιθυμίες και να αρχίσει να δρομολογεί την πραγματοποίησή τους με δημιουργικό τρόπο. Στο πλαίσιο αυτό, να προετοιμαστεί κατάλληλα σε θέματα που αφορούν τις προσωπικές του επαγγελματικές

προοπτικές.

4. Να δημιουργήσει νέου τύπου σχέσεις με τους συνομηλίκους και των δυο φύλων.
5. Να αρχίσει να διαμορφώνει σαφέστερη εικόνα γύρω από τη σεξουαλικότητα του και τις δυνατότητες έκφρασης της. Η εφηβεία σηματοδοτεί μια έκρηξη της σεξουαλικής ορμής, ενώ στη διάρκεια της εδραιώνεται η δυνατότητα της ολοκληρωμένης σεξουαλικής επαφής με έναν άλλο άνθρωπο. (B.Ραιχ , 1977)

1.2.1 Επίδραση των σωματικών αλλαγών που υφίστανται κατά την εφηβεία στην ψυχοκινητική συμπεριφορά του έφηβου

Ο/η έφηβος/η χρειάζεται ένα χρονικό διάστημα ώσπου να εξοικειωθεί με την εικόνα του σώματος του. Στη διάρκεια αυτού του διαστήματος ανησυχεί για την εμφάνιση του και είναι πολύ ευάλωτος στα σχόλια των άλλων, των συνομηλίκων και των μεγαλύτερων. Προσπαθεί να ανακουφίσει τις ανησυχίες του φροντίζοντας την εμφάνιση του ή κρύβοντας επιμελώς τις υποτιθέμενες ατέλειες του σώματος του. Γι' αυτό το λόγο μπορεί να δυσκολεύεται να αποφασίσει πώς θα ντυθεί, θα χτενιστεί κ.λπ. για να εμφανιστεί ακόμη και σε καθημερινές δραστηριότητες. Η ήρεμη ενθάρρυνση των ανθρώπων του περιβάλλοντος του μπορεί να τον βοηθήσει να αντιμετωπίσει με επιτυχία αυτές τις ανησυχίες. Πολύ συχνά ένας έφηβος μπορεί να εγκαταλείψει την προσπάθεια, παραμελώντας το σώμα του και την εμφάνιση του. Πολλές φορές όμως κάτω από αυτή τη συμπεριφορά κρύβεται η απογοήτευση για τη δυνατότητα του να αρέσει. Άλλες φορές, ιδιαίτερα όταν η αντιμετώπιση των ανθρώπων του περιβάλλοντος του είναι απορριπτική, πολύ αυστηρή ή υπερβολικά κριτική, ένας έφηβος μπορεί να προσπαθήσει να αμυνθεί υιοθετώντας μια εμφάνιση (ρούχα, χτένισμα κ.λπ.) που προκαλεί το περιβάλλον του. (Η. Κουρκούτας, 2001)

Στην εφηβεία δεν έχουν ακόμη αποσαφηνιστεί οι προσωπικές προσδοκίες. Ο έφηβος εξακολουθεί, όπως και στην παιδική ηλικία, να είναι αποδέκτης των προσδοκιών των σημαντικών ανθρώπων του περιβάλλοντος του, που αφορούν τον ίδιο. Οι αλλαγές που σηματοδοτεί η εφηβεία, όπως η είσοδος σε ένα νέο και πιο απαιτητικό σχολικό πλαίσιο και η πιο ενήλικη εμφάνιση του εφήβου, δημιουργούν νέες προσδοκίες στο περιβάλλον

του. Ο έφηβος συνήθως έχει αρχικά την πρόθεση να ανταποκριθεί σ' αυτές τις προσδοκίες, αλλά είναι πολύ πιθανό να απογοητευθεί πολύ γρήγορα και να παραιτηθεί από κάθε προσπάθεια. Αυτό συμβαίνει συνήθως όταν οι προσδοκίες των άλλων είναι χωρίς όρια, υπερβολικά απαιτητικές, αντιφατικές και δημιουργούν σύγχυση στον έφηβο. (Ντανιέλ Μαρσελλί, 2006)

Μερικά παραδείγματα:

- Να είσαι πάντα ο καλύτερος. Όταν δεν είσαι ο καλύτερος, είσαι αποτυχημένος και με απογοητεύεις.
- Είσαι μεγάλος πια — είσαι μικρός ακόμα.
- Αυτό που έκανες ήταν λάθος. — Δεν θα μάθεις ποτέ. — Δεν θα μεγαλώσεις ποτέ.
- Άνοιξε τα φτερά σου! — Μη φεύγεις από κοντά μου!

Κάθε έφηβος χρειάζεται να διανύσει τη διαδρομή από τις επιθυμίες και τις προσδοκίες των άλλων στις δικές του επιθυμίες. Η διαδρομή αυτή είναι δύσκολη, γεμάτη αναστατώσεις, φόβους, ενοχές και συνήθως δεν ολοκληρώνεται στα χρόνια της εφηβείας. Αντίθετα, παραμένει ένα ζητούμενο για όλη τη ζωή του ανθρώπου.

Μερικές φορές ο έφηβος αισθάνεται ότι σε κάθε τομέα της ζωής του, όπως είναι η επιλογή επαγγέλματος, οι προσωπικές σχέσεις, οι δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου, έχει πολλές και διαφορετικές επιθυμίες, χωρίς να μπορεί να ξεχωρίσει αυτή που είναι ισχυρότερη και επικρατεί. Καταπιάνεται με δραστηριότητες που γρήγορα τις εγκαταλείπει για να στρέψει αλλού το ενδιαφέρον και τις προσπάθειες του. Αλλά η δοκιμή είναι μια απαραίτητη διεργασία της εφηβείας. Ο έφηβος έχει όλα τα χρονικά περιθώρια για να ανακαλύψει μέσα από πολλές δοκιμές αυτό που του αρέσει και μπορεί να δώσει νόημα στη ζωή του. Να ιεραρχήσει τις επιθυμίες του και να κινητοποιήσει τις δυνάμεις του για την πραγματοποίησή τους. (Soufre A., 1992)

1.2.2 Οι κοινωνικές συναναστροφές του εφήβου

Η παρέα των συνομηλίκων προσφέρει στον έφηβο την αίσθηση ότι μοιράζεται τις ανησυχίες και τις δυσκολίες του με άλλους εφήβους που αντιμετωπίζουν ανάλογες δυσκολίες και μπορούν να τον καταλάβουν καλύτερα. Ο έφηβος δυσκολεύεται να ορίσει την ταυτότητα του, να έχει δηλαδή μια σχετικά σταθερή και σαφή εικόνα γι' αυτό που είναι και γι' αυτό που θέλει. Η εφηβική παρέα συνήθως γίνεται ο καθρέφτης της ταυτότητας του. Οι προτιμήσεις της παρέας στη διασκέδαση, τη μουσική, τον αθλητισμό ή άλλες δραστηριότητες, χρησιμοποιούνται σαν στοιχεία της ταυτότητας των μελών της. Παράλληλα, ο έφηβος αισθάνεται την ανάγκη να προστατεύει αυτή την ταυτότητα από ξένους παράγοντες που την αμφισβητούν και γι' αυτό το λόγο τους αντιμετωπίζει σαν εχθρούς. Τέτοιοι παράγοντες μπορεί να είναι οι γονείς, οι δάσκαλοι ή μια άλλη παρέα. Ακόμα και η είσοδος ενός καινούριου μέλους στην παρέα μπορεί να προκαλέσει αναστάτωση στα παλιά μέλη που αισθάνονται ότι η καινούργια σύνθεση της παρέας μπορεί να προκαλέσει επικίνδυνες τροποποιήσεις ή ανατροπές της συλλογικής ταυτότητας.

Επιπλέον, ο έφηβος είναι φυσικό να αισθάνεται αμηχανία στη συναναστροφή του με συνομηλίκους του άλλου φύλου. Βρίσκεται ακόμη στην αρχή μιας μακρόχρονης πορείας που θα τον οδηγήσει στη δυνατότητα να σχετίζεται λειτουργικά και με το άλλο φύλο. (Μ.Κονιτοπούλου, 2007)

1.2.3 Η επίδραση των κοινωνικών προκαταλήψεων στη συμπεριφορά των εφήβων

Από τη στιγμή που γεννιόμαστε, το πρώτο σχόλιο που μας αφορά είναι το φύλο μας: αγόρι ή κορίτσι. Από εκείνη τη στιγμή όλες οι συμπεριφορές των γύρω μας ρυθμίζονται ανάλογα, ακολουθώντας και ευνοώντας στερεότυπα που είναι διαφορετικά

για το κάθε φύλο. Ο στόχος αυτών των συμπεριφορών είναι η ταυτοποίηση του παιδιού με το φύλο του. Επιπλέον, οι προσδοκίες των άλλων διαμορφώνονται ανάλογα με το φύλο. Οι άνθρωποι του περιβάλλοντος συνήθως επιβραβεύουν ή αποδέχονται τις αγορίστικες στάσεις και συμπεριφορές και απορρίπτουν τις κοριτσίστικες σε ένα αγόρι. Αντίστοιχα, στα κορίτσια επιβραβεύονται οι κοριτσίστικες και απορρίπτονται οι αγορίστικες στάσεις και συμπεριφορές. (B.Ραιχ, 1988)

Για να μάθει ένα παιδί να περπατάει, να μιλάει, να διαβάζει, να γράφει, απαιτείται η αδιάκοπη προτροπή και επιβράβευση των ανθρώπων του περιβάλλοντος του. Με τον ίδιο τρόπο, ένα παιδί μαθαίνει να σκέφτεται και να συμπεριφέρεται σαν αγόρι ή κορίτσι, ανάλογα με τις προτροπές, τις επιβραβεύσεις και τις προσδοκίες του περιβάλλοντος του. Αυτή η διαδικασία αρχίζει από την πρώτη μέρα της ζωής. Πολύ γρήγορα αρχίζουν να φαίνονται οι πρώτες διαφορές ανάμεσα σε ένα αγόρι και σε ένα κορίτσι.

Μία από τις πρώτες μεγάλες διαφοροποιήσεις ανάμεσα στις αγορίστικες και κοριτσίστικες συμπεριφορές αφορά την έκφραση του συναισθήματος.

Ένα αγόρι δεν επιτρέπεται να φοβάται... πρέπει να τα βγάζει πέρα σε κάθε περίπτωση... να είναι νικητής... Αλλά ακόμη κι αν φοβάται, δεν του επιτρέπεται να το δηλώνει με οποιοδήποτε τρόπο. Όταν ένα αγόρι κλαίει, χάνει την εκτίμηση των άλλων, κυρίως των κοριτσιών. Θα το κατηγορήσουν ότι φέρεται σαν κορίτσι. Οι φίλοι του μπορεί να τον κοροϊδέσουν και να τον απομονώσουν. Από ένα αγόρι είναι πιο αποδεκτό να εκφράζει κάποια συναισθήματα του με έναν επιθετικό-σωματικό τρόπο: Όταν ένα αγόρι θυμώνει με ένα φίλο του, μπορεί να τσακωθεί μαζί του παίζοντας ξύλο. Ένα κορίτσι όμως που θυμώνει με τη φίλη της δεν μπορεί να κάνει το ίδιο. Αν το κάνει, θα κατηγορηθεί ότι φέρεται σαν αγόρι (ή αγοροκόριτσο) και οι φίλες της θα την απομονώσουν. Αυτό που μπορεί να κάνει ένα κορίτσι είναι να συζητήσει το πρόβλημα με τη φίλη της. Πολλές φορές σε μια τέτοια συζήτηση παρευρίσκονται και συμμετέχουν και άλλα κορίτσια της παρέας.

Όταν ένα αγόρι στεναχωριέται μπορεί να φωνάζει, ακόμα και να βρίσει, να χτυπήσει το χέρι του σ' ένα τραπέζι ή να κλωτσήσει τον τοίχο. Πολλές φορές είναι δύσκολο να καταλάβουν οι άλλοι αν αυτό το αγόρι είναι στεναχωρημένο ή θυμωμένο. Γιατί οι άντρες εκφράζουν τη στεναχώρια τους σαν να είναι θυμωμένοι. Όταν ένα

κορίτσι στεναχωριέται, δεν χρειάζεται να βρῖσει ή να κλωτσήσει τον τοίχο, μπορεί να κλάψει στην αγκαλιά ενός δικού της ανθρώπου.

Αυτές οι διαφορές ανάμεσα στους άντρες και τις γυναίκες καλλιεργούνται και επιβάλλονται από τον κοινωνικό τους περίγυρο εδώ και χιλιάδες χρόνια. Θα αναρωτιέται κανείς, γιατί όλες αυτές οι διαφορές;

1.2.4 Η διαφοροποίηση των ρόλων των δύο φύλων και η εξελικτική της πορεία

Το παιχνίδι είναι ίσως η σημαντικότερη διαδικασία κοινωνικοποίησης του παιδιού. Στο παιχνίδι ένα παιδί αρχίζει να εξοικειώνεται με ρόλους που θα χρειαστεί να παίξει σαν ενήλικος. Στα παιχνίδια των αγοριών, ένα αγόρι μαθαίνει να επικρατεί με ή χωρίς τη συνεργασία των φίλων του. Στα παιχνίδια των κοριτσιών, ένα κορίτσι μαθαίνει να επικοινωνεί και να συνεργάζεται με τις φίλες της. Με άλλα λόγια, στα αγορίστικα παιχνίδια ο στόχος είναι η επικράτηση, ενώ η συνεργασία, όταν υπάρχει, είναι το μέσον για την επικράτηση. Αντίθετα, στα κοριτσίστικα παιχνίδια ο στόχος είναι η ίδια η συνεργασία και η επικοινωνία.

Για πολλές χιλιάδες χρόνια, οι άντρες και οι γυναίκες έπρεπε να προετοιμαστούν για να λειτουργήσουν σε διαφορετικούς χώρους και μέσα από διαφορετικούς ρόλους. Για τον άντρα υπήρχε ο δημόσιος χώρος, ο χώρος της δουλειάς, της αγοράς, ακόμη και του πολέμου. Για να επιβιώσει ο ίδιος και η οικογένεια του, για να μπορεί να προστατεύει την οικογένεια του και να της παρέχει τα αναγκαία για την επιβίωση της, ήταν υποχρεωμένος να δίνει καθημερινές μάχες στον δημόσιο χώρο και να επικρατεί. Εκεί, ανάμεσα σε άλλους άντρες, δεν έχουν θέση η λιγοψυχία, ο φόβος, τα κλάματα. Αλλά και προς την οικογένεια του ήταν υποχρεωμένος να προσφέρει μια αίσθηση σιγουριάς και ασφάλειας. Αυτός ήταν ο στύλος του σπιτιού, ο δυνατός, ο άφοβος.

Αντίθετα, για τη γυναίκα υπήρχε ο οικείος χώρος του σπιτιού, ο ιδιωτικός χώρος. Μέσα στον προστατευμένο χώρο του σπιτιού, η γυναίκα μπορούσε να προσφέρει αγάπη, να φροντίζει, να συμπαραστέκεται, να ακούει, να καταλαβαίνει και να αποδέχεται τον άντρα της και τα παιδιά της, να γίνεται δηλαδή το κέντρο της

οικογένειας μέσα από τη δυνατότητα της να επικοινωνεί και να εκφράζεται συναισθηματικά.

Σήμερα όμως, ίσως για πρώτη φορά στην ιστορία της ανθρωπότητας, οι άντρες και οι γυναίκες είναι υποχρεωμένοι να ξαναμοιράσουν τους ρόλους τους ή για την ακρίβεια, να εγκαταλείψουν τους παραδοσιακούς τους ρόλους και να λειτουργήσουν και στους χώρους που ανήκαν πάντοτε στη δικαιοδοσία του άλλου φύλου. (Basch-Kahre Eva, 1991)

1.2.5 Κριτήρια, επιδράσεις και επιρροές των σύγχρονων νέων για τη δημιουργία σχέσεων και πυρήνων δημιουργίας οικογένειας

Τα προσωπικά μας κριτήρια για την επιλογή συντρόφου επηρεάζονται και διαμορφώνονται από μια σειρά από εξωγενείς παράγοντες. Πολύ συχνά αυτά τα κριτήρια αποτελούν την προέκταση των επιθυμιών των σημαντικών ανθρώπων του περιβάλλοντος (γονέων, φίλων κ.λπ.) και πολλές φορές είναι τόσο αντιφατικά μεταξύ τους, ώστε είναι εντελώς απίθανο να συνυπάρχουν στο ίδιο πρόσωπο.

Επιπλέον, οι στάσεις των σύγχρονων ανθρώπων καθορίζονται από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας (ΜΜΕ) που προβάλλουν πρότυπα ζωής, ομορφιάς και προσωπικότητας που συνήθως δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα. Οι τηλεοπτικές σειρές και οι διαφημίσεις της εγχώριας παραγωγής παρουσιάζουν την καθημερινότητα ενός κόσμου που παραείναι απλοϊκός για να είναι πραγματικός.

Τις περισσότερες όμως φορές τα ΜΜΕ εισάγουν μια πραγματικότητα που διαμορφώνεται σε διεργασίες που συντελούνται έξω από τη χώρα μας. Για παράδειγμα, τα τελευταία χρόνια υπάρχει η τάση να επικρατήσει παγκόσμια μια μόνο αισθητική, εξαφανίζοντας τη διαφορετικότητα της καθεμιάς φυλής. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η αντίληψη για τη γυναικεία ομορφιά που τείνει να επικρατήσει. Ωραία μπορεί να λέγεται μόνον η γυναίκα που, αν δεν έχει τα χρώματα, τουλάχιστον θα πρέπει να διαθέτει τις σωματικές αναλογίες μιας ψηλής και λεπτής Σκανδιναβής. Αυτή η αντίληψη αυτόματα αποκλείει τις γυναίκες των περισσότερων φυλών του πλανήτη μας από τη δυνατότητα να είναι ωραίες.

Ο σύγχρονος άνθρωπος βρίσκεται εκτεθειμένος στην καθημερινή επίθεση ανάλογων αντιλήψεων που δεν αφορούν μόνο την αισθητική, αλλά και τις αξίες της ζωής, τις προσωπικές επιθυμίες, την εκπαίδευση, την εργασία, τον ελεύθερο χρόνο, τις μορφές επικοινωνίας και σχέσης με τον άλλο άνθρωπο. (Τ. Μακρή, 2005). Η αλλοτρίωση είναι η εισβολή και η επικράτηση σε έναν άνθρωπο ξένων αντιλήψεων, οι οποίες εκτοπίζουν τα προσωπικά χαρακτηριστικά. Ο αλλοτριωμένος άνθρωπος χάνει τις βάσεις και τα στηρίγματα του στην προσωπική του πορεία και στα προσωπικά του βιώματα, γίνεται ένα μετέωρο αντικείμενο ανάμεσα σε αξίες, αντιλήψεις και επιθυμίες που δεν είναι δικές του, δεν τον αντιπροσωπεύουν και, τελικά, δεν μπορούν να δώσουν νόημα στη ζωή του.

Είναι γεγονός ότι από την εποχή που μειώθηκε η επίδραση της κοινότητας στο ζευγάρι των μελών της με στόχο το γάμο, οι στατιστικές δείχνουν ότι στη χώρα μας έχουμε ολοένα λιγότερους γάμους, περισσότερα διαζύγια και λιγότερες γεννήσεις. Πολλοί σήμερα υποστηρίζουν ότι το δημογραφικό αποτελεί το σοβαρότερο εθνικό μας πρόβλημα.

Ο σύγχρονος άνθρωπος, ιδιαίτερα ο πολίτης των δυτικών κοινωνιών, όχι μόνο δυσκολεύεται να δημιουργήσει οικογένεια, αλλά και να βρει το νόημα ζωής μέσα στην οικογένεια. Αλλά πέρα από τη δυνατότητα του να δημιουργεί οικογένεια, δεν καταφέρνει να είναι λειτουργικός και σε μια συντροφική σχέση. Οι σχέσεις διαλύονται εύκολα, ενώ δύσκολα δημιουργούνται νέες. Αποτέλεσμα όλων αυτών είναι η τεράστια αύξηση των διαζυγίων και η διαρκής αύξηση του αριθμού των μοναχικών ανθρώπων. Πολλοί συγγραφείς και ερευνητές υποστηρίζουν ότι σήμερα συζητούμε περισσότερο από ποτέ για το σεξ, αλλά ταυτόχρονα η ίδια η σεξουαλική ζωή του ανθρώπου υποβαθμίζεται συνεχώς. Ενώ οι συζητήσεις για το σεξ καταλαμβάνουν κεντρική θέση στην καθημερινότητα, το ίδιο το σεξ τοποθετείται όλο και περισσότερο στο περιθώριο της ζωής.

Ορισμένοι επιστήμονες συνηθίζουν να ερμηνεύουν αυτά τα φαινόμενα χρησιμοποιώντας κυρίως οικονομικά δεδομένα. Σύμφωνα με αυτή την αντίληψη, η ανεργία, η έλλειψη στέγης, η έλλειψη παιδικών σταθμών, αποτελούν τους βασικούς λόγους, στους οποίους οφείλεται η δυσκολία των νέων ανθρώπων να αποφασίσουν να δημιουργήσουν οικογένεια και να κάνουν παιδιά. Αλλά οι στατιστικές δείχνουν ότι αυτή η

πραγματικότητα πλήττει ιδιαίτερα τους ανθρώπους που βρίσκονται στην ακμή της επαγγελματικής τους ζωής, οι οποίοι ανάλωσαν και συνεχίζουν να αναλώνουν πολύ χρόνο για τις σπουδές τους και την επαγγελματική τους καταξίωση.

Είναι χαρακτηριστικά τα αποτελέσματα ερευνών που διενεργήθηκαν σε ανθρώπους που κατά τεκμήριο βρίσκονται στην ακμή της επαγγελματικής τους δραστηριότητας και σε καλή οικονομική κατάσταση, θεωρούνται δηλαδή επιτυχημένοι από τον κοινωνικό τους περίγυρο, θα περίμενε κανείς ότι ειδικά αυτή η ομάδα του πληθυσμού θα είχε περισσότερες ευκαιρίες σύναψης σχέσεων και δημιουργίας οικογένειας σε σχέση με άλλες ομάδες του πληθυσμού που βρίσκονται σε δυσμενέστερη κοινωνικο-οικονομική θέση. Όμως η γενική εικόνα που προκύπτει από αυτές τις έρευνες είναι ότι οι ανύπαντρες γυναίκες και οι ανύπαντροι άντρες με υψηλό μορφωτικό επίπεδο και ανάλογη επαγγελματική απασχόληση βρίσκονται σε ιδιαίτερα δύσκολη θέση όσο αφορά τη δυνατότητα τους να δημιουργούν ικανοποιητικές μακροχρόνιες σχέσεις και ένα μεγάλο ποσοστό τους ουσιαστικά ζει στη μοναξιά.

Οι γυναίκες όταν τελειώνουν τις σπουδές τους ή στα πρώτα βήματα της επαγγελματικής τους σταδιοδρομίας, πλησιάζουν ήδη στα τελευταία χρόνια της αναπαραγωγικής τους ζωής. Το γεγονός αυτό δημιουργεί σε πολλές από αυτές την επιτακτική ανάγκη να παντρευτούν και να κάνουν παιδιά, καταφεύγοντας ακόμη και σε λύσεις που δείχνουν πανικό και απελπισία.

Από την άλλη πλευρά, πολλοί άντρες με υψηλό μορφωτικό επίπεδο φαίνεται να είναι καθηλωμένοι σε μια μάλλον εφηβική συμπεριφορά. Συνηθίζουν να αναβάλλουν τη δέσμευση τους σε μια σχέση που μπορεί να οδηγήσει στη δημιουργία οικογένειας και στην απόκτηση παιδιών. Συνήθως παρατείνουν την παραμονή τους στο πατρικό τους σπίτι, συνεχίζοντας να δέχονται τις φροντίδες της μητέρας τους. Ακόμη κι όταν για διάφορους λόγους, επαγγελματικούς ή εκπαιδευτικούς, υποχρεώνονται να απομακρυνθούν από το πατρικό σπίτι, επιμένουν να το διατηρούν σαν βάση, στην οποία τελικά επιστρέφουν. Παλιότερα αυτούς τους άντρες συνήθιζαν να τους αποκαλούν γεροντοπαλικάρα. Σήμερα αυτός ο προσδιορισμός δεν χρησιμοποιείται πια επειδή περιγράφει μια κατάσταση που τείνει να αποτελεί τον κανόνα.

Τα φαινόμενα αυτά, για τους ίδιους ή παρόμοιους λόγους, αφορούν όλες τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Τείνει να επιβληθεί το πρότυπο μιας σεξουαλικότητας

χωρίς τη δυνατότητα επικοινωνίας, μιας σεξουαλικότητας με ναρκισσιστικά, παιδόμορφα χαρακτηριστικά, που δεν ολοκληρώνεται μέσα σε μια συντροφική σχέση. Αυτό το πρότυπο σεξουαλικότητας αφορά ένα είδος ανθρώπου που ασχολείται σε υπέρμετρο βαθμό με το σώμα του (σωματικές αναλογίες, που συνήθως πρέπει να ανταποκρίνονται στα σκανδιναβικά πρότυπα σωματότυπου, πρόσωπο χωρίς ρυτίδες κ.ο.κ.), που καταγίνεται με κάθε θυσία στη διατήρηση μιας αιώνιας νεότητας, αλλά φοβάται και αποφεύγει την συντροφική σχέση, που αντιμετωπίζει την ωριμότητα σαν θάνατο. Το αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης είναι περισσότερη μοναξιά, περισσότεροι δυστυχημένοι άνθρωποι, περισσότερες σεξουαλικές δυσλειτουργίες.

Ο σύγχρονος άνθρωπος είναι συνήθως ελεύθερος και - από μια άλλη άποψη - αναγκασμένος να επιλέξει σύντροφο μόνος, χωρίς τη βοήθεια του κοινωνικού του περιγυρου. Επιπλέον, σήμερα η επιλογή του συντρόφου μπορεί να οδηγεί στη δημιουργία μιας σχέσης λιγότερο ή περισσότερο μακροχρόνιας, οδηγεί όμως ολοένα και σπανιότερα στο γάμο και στη δημιουργία οικογένειας.

Συνήθως οι πρώτες του απόπειρες αρχίζουν στην εφηβεία, δηλαδή σε μια περίοδο ρευστότητας και ασάφειας της προσωπικής ταυτότητας, των προσωπικών επιθυμιών και προτιμήσεων. Γι' αυτό το λόγο, για κάθε άνθρωπο στη διάρκεια της εφηβείας είναι πιο εύκολο να δανείζεται από τους άλλους πληροφορίες για τον εαυτό του και για τον "ιδανικό" σύντροφο.

Στη συνέχεια περιγράφονται μερικά παραδείγματα μηχανισμών στη συμπεριφορά και στις στάσεις που επιλέγουμε όταν βρισκόμαστε απέναντι σε έναν άνθρωπο που γίνεται ή νιώθουμε ότι θα μπορούσε να γίνει ο ερωτικός μας σύντροφος. Σίγουρα δεν είναι οι μοναδικοί μηχανισμοί. Άλλωστε, οι συμπεριφορές των ανθρώπων χαρακτηρίζονται από τόση πολυπλοκότητα και ποικιλότητα, ώστε είναι αδύνατο να χωρέσουν σε καλούπια.

Όσο πιο λίγες πληροφορίες έχει ένας άνθρωπος, για έναν άλλο άνθρωπο, τόσο περισσότερο έχει την ευχέρεια να συμπληρώσει την εικόνα αυτού του ανθρώπου προβάλλοντας επάνω της αυτό που φαντάζεται ότι θα μπορούσε να είναι. Στην πραγματικότητα κατασκευάζει έναν άνθρωπο σύμφωνα με τις δικές του επιθυμίες και προσδοκίες, χρησιμοποιώντας δικά του υλικά γι' αυτό το "αυθαίρετο" κατασκεύασμα. Μάλιστα, ακόμη κι όταν αρχίζουν να έρχονται από τον άλλο άνθρωπο πληροφορίες που

δεν είναι συμβατές με το κατασκεύασμα του, είναι δυνατό να κλείνει τα μάτια του και τα αυτιά του ("ο έρωτας είναι τυφλός..."), δηλαδή να μη παίρνει υπόψιν αυτές τις πληροφορίες, γιατί αυτό θα τον υποχρέωνε να καταργήσει το ωραίο του κατασκεύασμα.

Αυτή είναι συνήθως η περίπτωση του κεραυνοβόλου έρωτα. Όταν γνωρίζει έναν άνθρωπο για πρώτη φορά, υπάρχουν πάρα πολλά πράγματα που δεν ξέρει γι' αυτόν τον άνθρωπο, μπορεί να μην έχει ανταλλάξει ούτε λέξη, όμως αυτό ακριβώς μπορεί να δίνει την ελευθερία να φαντάζεται ό,τι θέλει. Δεν είναι τυχαίο ότι πολύ συχνά ο κεραυνοβόλος έρωτας σύντομα οδηγεί σε μια οδυνηρή προσγείωση στην πραγματικότητα. (Ε.Ντόουτς, 1980)

Είναι φυσικό να θέλει να κερδίσει και το δικό του ενδιαφέρον και να εμφανίζεται μπροστά του με το καλό του κοστούμι. Όμως, πρέπει να ξέρει ότι αυτό που εμφανίζει δεν είναι η πραγματικότητα. Επιπλέον, είναι χρήσιμο να αναρωτηθεί κάθε άνθρωπος γιατί φροντίζει να κρύβει σημαντικά κομμάτια του Εαυτού του. Μπλέκει τον Εαυτό του σε ένα μεγάλο μπέρδεμα ανάμεσα σ' αυτό που **πραγματικά** είναι και θέλει και σ' αυτό που **πρέπει** να είναι και να θέλει. Αλλά μέσα σ' ένα τέτοιο μπέρδεμα υπάρχει πολλή αγωνία και κούραση και ελάχιστη ευχαρίστηση.

1.2.6 Οι Πεποιθήσεις, τα συναισθήματα και τα όνειρα της πρώτης εφηβικής περιόδου

Πολλά πράγματα βιώνονται για πρώτη φορά στη διάρκεια της εφηβείας και ίσως γι' αυτό το λόγο τα εφηβικά βιώματα χαρακτηρίζονται από ιδιαίτερη ένταση. Ο έφηβος είναι φυσικό να μη μπορεί να προβλέψει τις καταστάσεις που θα αντιμετωπίσει στις πολλές δεκαετίες ενήλικης ζωής που πρόκειται να ακολουθήσουν τη σχετικά σύντομη

περίοδο της εφηβείας. Έχει την πεποίθηση ότι η πρώτη φορά είναι και η τελευταία, ότι αυτό που ζει και αισθάνεται σήμερα θα συνεχίσει να το ζει και να το αισθάνεται σε όλη του τη ζωή. Αυτή η πεποίθηση προσδίδει στα βιώματα, στα συναισθήματα, καθώς και στις ενδεχόμενες επιτυχίες ή αποτυχίες της εφηβείας έναν ολοκληρωτικό και ανεπανόρθωτο χαρακτήρα. Το ίδιο ισχύει και για τον έρωτα. Ένας έφηβος μπορεί να φαντάζεται ότι το ερωτικό του αίσθημα για έναν άλλο άνθρωπο δεν μπορεί παρά να συνεχίζεται με αμείωτη ένταση σε όλη του τη ζωή. Μπορεί να του είναι αδύνατο να φανταστεί ότι υπάρχει περίπτωση να αγαπήσει άλλον άνθρωπο. Όταν ο άλλος άνθρωπος δεν ανταποκρίνεται στα αισθήματα του, έχει την εντύπωση ότι θα ζήσει όλη του τη ζωή κυριευμένος από συναισθήματα αβάσταχτης απόρριψης και γι' αυτό το λόγο μπορεί να αισθάνεται απελπισμένος. (Η. Κουρκούτας, 2001)

1.3 ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΤΗΤΑ

Η έκφραση της σεξουαλικότητας εξαρτάται από το πολιτισμικό πλαίσιο, τις κοινωνικές συνθήκες, τον γεωγραφικό χώρο και την ιστορική περίοδο. Υπάρχει όμως κάτι που είναι κοινό σε όλους τους πολιτισμούς και όλες τις ιστορικές περιόδους: η επιθυμία του ανθρώπου να επικοινωνεί και να συνδέεται με τους άλλους ανθρώπους.

Η σεξουαλικότητα αποτελεί σημαντικό στοιχείο της ταυτότητας μιας φυλής. Αφορά τη σχέση ενός ανθρώπου με την ερωτική του επιθυμία και τις συμπεριφορές που επιλέγει για την ικανοποίηση αυτής της επιθυμίας. Αυτή η φαινομενικά απλή διαδικασία καθορίζεται από ένα μεγάλο αριθμό από κοινωνικές, ψυχολογικές, ανθρωπολογικές, ιστορικές, θρησκευολογικές, πολιτισμικές και άλλες παραμέτρους.

Η σχέση με την ερωτική επιθυμία απαιτεί σχέση με τον Εαυτό και με ό,τι καθορίζει τον Εαυτό. Η συμπεριφορά για την ικανοποίηση της ερωτικής επιθυμίας απαιτεί σχέση με τον Άλλο, τον ερωτικό σύντροφο. Η επιλογή του ερωτικού συντρόφου και η ποιότητα της ερωτικής ικανοποίησης σχετίζονται με αισθητικές αντιλήψεις που βέβαια διαφέρουν από εποχή σε εποχή και από κοινωνία σε κοινωνία. Οι κοινωνικοί ρόλοι του άντρα και της γυναίκας καθορίζουν με αποφασιστικό τρόπο την ποιότητα της σχέσης που θα δημιουργηθεί μεταξύ τους. Οι ψυχικές ανάγκες και δεξιότητες, οι κοινωνικές και θρησκευτικές συμβάσεις, αντιλήψεις και απαγορεύσεις παίζουν επίσης ένα μεγάλο ρόλο στην εκπλήρωση αυτής της τελικά τόσο σύνθετης και ζωτικής διαδικασίας.

Ήδη από τις πρώτες κοινωνικές μορφοποιήσεις, ο άνθρωπος ενδιαφέρεται για την ύπαρξη τάξης και οργάνωσης στη συναλλαγή του με τους άλλους ανθρώπους. Ενδιαφέρεται ιδιαίτερα να γνωρίζει, να είναι σαφές από την κοινωνία: α) Με ποια μέλη της κοινωνίας του επιτρέπεται ο γάμος β) Με ποια μέλη της κοινωνίας του απαγορεύεται ο γάμος, γ) Ποια είναι η σχέση του με ένα παιδί που γεννιέται, και δ) Ποιος ρόλος του επιφυλάσσεται σε σχέση με το παιδί αυτό. (Μ.Φουκώ, 1990)

Η απαγόρευση (ταμπού) της αιμομιξίας αποτελεί ένα νόμο των ανθρώπινων κοινωνικών οργάνωσεων με παγκόσμια και καθολική ισχύ. Στην ανθρώπινη κοινωνία ένας άντρας δεν μπορεί να πάρει γυναίκα παρά από έναν άλλο άντρα, ο οποίος του την παραχωρεί είτε ως αδελφή είτε ως κόρη του. Κάθε κοινωνία έχει τους δικούς της κανόνες για τον ορισμό της αιμομιξίας. Σε ορισμένες περιπτώσεις είναι δυνατό να θεωρείται αιμομικτική η σχέση και ανάμεσα σε ανθρώπους που δεν έχουν σύνδεσμο αίματος (π.χ. μεταξύ θετών γονέων και παιδιών ή μεταξύ θετών αδελφών).

Η απαγόρευση της αιμομιξίας βρίσκεται στο μεταίχμιο Φύσης και Πολιτισμού. Αν η Φύση αφήνει το γάμο στην τύχη και την αυθαιρεσία, δεν είναι δυνατό ο Πολιτισμός να μην εισαγάγει κάποιου είδους τάξη εκεί όπου δεν υπάρχει. Ο κύριος ρόλος του Πολιτισμού είναι να εξασφαλίζει την ύπαρξη της ομάδας ως ομάδας, να αντικαταστήσει το τυχαίο με την οργάνωση. Η επιβολή της απαγόρευσης της αιμομιξίας δεν έχει μόνο αρνητικό, αλλά κυρίως θετικό χαρακτήρα, εφόσον εξασφαλίζει την κυκλοφορία των γυναικών (δηλαδή, την επικοινωνία μεταξύ διαφορετικών ομάδων ανθρώπων), για να εξασφαλιστεί η αναπαραγωγή της ομάδας και η διαίωνισή της.

Ο Sigmund Freud είναι ίσως ο πρώτος γιατρός που καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η απαγόρευση της αιμομιξίας αποτελεί νόμο με παγκόσμια ισχύ, ο οποίος δεν είναι δυνατό να οφείλει την ύπαρξη του μόνο σε ευγονικούς λόγους.

Η μητριαρχία προϋπήρξε της πατριαρχίας σε όλες τις ανθρώπινες κοινωνικές οργανώσεις. Στις μητριαρχικές κοινωνίες το γένος οργανώνεται με επίκεντρο τη γυναίκα-μητέρα. Αυτό σημαίνει ότι το παιδί ανήκει στο γένος της μητέρας και όχι του πατέρα, ενώ ο μητρικός θεός, δηλαδή ο αδελφός της μητέρας, κατέχει έναν ενεργό ρόλο στο μέγαλωμα του παιδιού. Η πατριαρχία εμφανίζεται μαζί με την ιδιοκτησία της γης και όταν εγείρεται το ζήτημα της κληροδότησης της πατρικής ιδιοκτησίας και άρα η ανάγκη να είναι γνωστός ο "ένας" πατέρας. Η επικράτηση της πατριαρχίας είχε σαν γενικό αποτέλεσμα την υποβάθμιση της παρουσίας και της ισχύος της γυναίκας στον δημόσιο χώρο. (Μ.Φουκω ,1990)

Η ποιότητα της σχέσης του ανθρώπου με το σώμα του, παίζει σημαντικό ρόλο στην έκφραση της σεξουαλικότητας του και στη δυνατότητα του να βιώνει την σεξουαλική ευχαρίστηση. Ο άνθρωπος που δεν αισθάνεται άνετα με το σώμα του φροντίζει να το κρύβει, να το προστατεύει από τα βλέμματα των άλλων και να εξασφαλίζει την όποια ευχαρίστηση οφείλει να του προσφέρει σαν να είναι κάτι που δεν το δικαιούται.

Σε πολλούς προκαλεί έκπληξη η άποψη ότι η σχέση του ανθρώπου με το σώμα του δεν είναι η ίδια σε όλους τους πολιτισμούς. Ο άνθρωπος συνηθίζει να θεωρεί αυτονόητο ότι οι αντιλήψεις όλων των κοινωνιών σε όλες τις ιστορικές εποχές είναι όμοιες με τις αντιλήψεις του δικού του μικρόκοσμου. Με τον ίδιο τρόπο, ο σύγχρονος άνθρωπος των δυτικών κοινωνιών θεωρεί ότι οι άνθρωποι είχαν πάντα τις ίδιες συνήθειες και αντιλήψεις γύρω από την ένδυση, την έκθεση ή την απόκρυψη του γυμνού σώματος, τη φροντίδα και την γενικότερη αντιμετώπιση του σώματος τους.

Υπάρχουν πολλές ιστορικές αναφορές για την ύπαρξη μιας άλλης σχέσης με το σώμα σε παλιότερους κοινωνικούς σχηματισμούς. Η εκτεταμένη χρήση των δημόσιων λουτρών, οι διαφορετικές συνήθειες στην ένδυση, η έλλειψη απομονωμένων χώρων για τις διάφορες σωματικές ανάγκες, την εργασία, την ανάπαυση και τον ύπνο είναι μερικά από τα στοιχεία που δηλώνουν την ύπαρξη αυτής της διαφορετικής σχέσης. Τα γλυπτά μνημεία και οι παραστάσεις των αγγείων της κλασικής αρχαιότητας μας προσφέρουν μια ανάλογη εικόνα. Άλλωστε, είναι γνωστό ότι οι πολίτες των ελληνικών πόλεων της

αρχαιότητας ήταν γυμνοί στις πολύωρες καθημερινές τους συναθροίσεις στα γυμναστήρια και στις παλαίστρες, δηλαδή σε χώρους που δεν τους χρησιμοποιούσαν αποκλειστικά για την άθληση τους αλλά και για άλλες σημαντικές κοινωνικές δραστηριότητες.

Ο σύγχρονος άνθρωπος ζει σε έναν κόσμο όπου η διάσταση του ιδιωτικού βρίσκεται πάνω από το κοινοτικό και το συλλογικό. Αυτή η κατάσταση άρχισε να επικρατεί στις δυτικές κοινωνίες από τον δέκατο έκτο αιώνα και είναι αποτέλεσμα της εμφάνισης ενός νέου τρόπου ζωής και επικοινωνίας που αποτέλεσε τον κορμό των πρωτοεμφανιζόμενων εκείνη την εποχή αστικών αξιών.(A.Alfred,1978)

Στις δυτικές κοινωνίες του δεκάτου ενάτου αιώνα η αναγκαιότητα της απόκρυψης του σώματος επεκτείνεται και στα παντρεμένα ζευγάρια. Τα βικτοριανά ήθη επιβάλλουν στα ζευγάρια να κάνουν έρωτα ντυμένοι και στα σκοτεινά. Η στροφή του ανθρώπου προς το ιδιωτικό και η ανακήρυξη της ιδιωτικότητας σε αξία δημιούργησε ένα τείχος απαραίτητων μυστικών ανάμεσα στους ανθρώπους. Ο άνθρωπος ήταν υποχρεωμένος να κρύβει το σώμα του και να ντρέπεται για τις φυσικές του λειτουργίες, ακόμα και για την ευχαρίστηση που νιώθει όταν τρώει. Οι καλοί τρόποι επιβάλλουν να τρώει σκυθρωπός, χωρίς να αποκαλύπτει την ευχαρίστηση του, μαζεμένος σε μια καρέκλα, αποφεύγοντας να ακουμπήσει με τα χέρια του οτιδήποτε εκτός από το πιρούνι. Ανάλογη είναι η επίδραση αυτών των ηθών και στην ερωτική συμπεριφορά και επικοινωνία:

Αυτή η αντίληψη αναγορεύει το σώμα μας σε πηγή χυδαιότητας, σε κάτι για το οποίο πρέπει μόνο να ντρεπόμαστε. Ζητάμε από το σώμα μας να υπακούει στις εντολές μας, κρατώντας το ασφυκτικά αποκλεισμένο από οτιδήποτε θα μπορούσε να αποκαλύψει ότι ζει, έχει αισθήσεις και λειτουργίες. Απαιτούμε από το σώμα μας να υποταχθεί σε έναν τρόπο ζωής, στον οποίο αξιολογείται όλο και περισσότερο η επίδοση χωρίς την ανάλογη ανταπόδοση σε ευχαρίστηση. Σταδιακά τους τελευταίους αιώνες το ανθρώπινο σώμα από όργανο απόλαυσης καταντάει όργανο επίδοσης.

1.3.1 ΠΡΟΤΥΠΑ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

Μέχρι πριν από λίγα χρόνια κανείς δεν αμφισβητούσε ότι οι άντρες και οι γυναίκες έχουν δυο εντελώς ξεχωριστούς ρόλους στη διαδικασία της ερωτικής

επικοινωνίας. Ο άντρας ήταν ο "κυνηγός", αυτός που επιτίθεται και κατακτά τη γυναίκα, για να χαρεί στη συνέχεια τους καρπούς της κατάκτησης του. Στο πλαίσιο αυτής της αντίληψης, ο άντρας ήταν ο πρωταγωνιστής της ερωτικής συνεύρεσης, αυτός που είχε την πρωτοβουλία και διεκδικούσε για λογαριασμό του την ευχαρίστηση της σεξουαλικής επαφής. Η ευχαρίστηση της γυναίκας από τη σεξουαλική επαφή ήταν πάντα μια σκοτεινή περιοχή για τον άντρα, αλλά και για την ίδια τη γυναίκα. Δεν είναι τυχαίο ότι η έννοια του γυναικείου οργασμού άρχισε να χρησιμοποιείται από τους επιστήμονες μόλις εδώ και λίγες δεκαετίες.

Τα τελευταία χρόνια η γυναίκα άρχισε να διεκδικεί ισότιμη θέση και ευθύνη σε χώρους που ήταν παραδοσιακά ανδρικοί. Σχεδόν ταυτόχρονα άρχισε να διεκδικεί ισότιμη συμμετοχή στη διαδικασία της ερωτικής συνεύρεσης, καθώς και στην ευχαρίστηση που απορρέει από την σεξουαλική επαφή. Υποτίθεται ότι σήμερα έχει ξεπεραστεί σε σημαντικό βαθμό η αντίληψη ότι η γυναίκα είναι η παθητική στο σεξ, αυτή που πρέπει να περιμένει να πάρει, ενώ ο άντρας θα πρέπει να είναι ο ενεργητικός στο σεξ, αυτός που αναλαμβάνει την πρωτοβουλία και που πρέπει να δώσει. Όλο και περισσότεροι άντρες συμφωνούν, τουλάχιστο στα λόγια, με τη θέση των γυναικών ότι η συμμετοχή και η ευθύνη θα πρέπει να είναι ισότιμη στην ερωτική σχέση, ότι η πρωτοβουλία ανήκει και στους δυο κι ο καθένας από την πλευρά του μπορεί και πρέπει να βοηθήσει τον άλλον να μάθουν μαζί να επικοινωνούν ερωτικά και ψυχικά.

Όμως αυτές οι αλλαγές οδήγησαν σε γενικότερες ανατροπές στα δεδομένα της ζωής και των σχέσεων των σύγχρονων ανθρώπων. Οι άντρες δυσκολεύτηκαν να παραχωρήσουν στις γυναίκες χώρους, ρόλους και λειτουργίες που θεωρούσαν αυτονόητα δικούς τους για χιλιάδες χρόνια. Τους είναι δύσκολο να συνηθίσουν στην ιδέα ότι μια γυναίκα μπορεί να είναι το ίδιο ή περισσότερο αποτελεσματική και επιτυχημένη από τους ίδιους στην εργασία ή σε άλλες δραστηριότητες του δημόσιου χώρου, όπως είναι η πολιτική, οι επιστήμες, οι τέχνες, ακόμη και η οδήγηση του αυτοκινήτου. Είναι χαρακτηριστική η αντιμετώπιση που επιφύλαξαν οι άντρες στο "φαινόμενο" της γυναίκας-οδηγού. Τα πρώτα χρόνια χλευάζαν τη γυναίκα που τολμούσε να εμφανιστεί στη θέση του οδηγού. Σήμερα δείχνουν να έχουν αποδεχτεί αυτό το γεγονός, αλλά στην πραγματικότητα έχουν υποχωρήσει σε μια άλλη γραμμή άμυνας που εκφράζεται με αρνητικά σχόλια για τον τρόπο οδήγησης των γυναικών. Οι περισσότεροι

άντρες, ακόμα κι όταν δεν το ομολογούν, αντιλαμβάνονται την εμφάνιση των γυναικών στις δραστηριότητες του δημόσιου χώρου σαν μια ανεπιθύμητη εισβολή που απειλεί τα ανδρικά κεκτημένα. Πολλοί άντρες συμπεριφέρονται σαν να υπερασπίζονται μέσα από χαρακώματα εδάφη που τους ανήκουν δικαιωματικά. (Basch-Kahre Eva 1991)

Αντίστοιχες δυσκολίες αντιμετωπίζουν και οι γυναίκες όταν οι άντρες αποφασίζουν να δραστηριοποιηθούν μέσα στο σπίτι, δηλαδή σε ένα χώρο που παραδοσιακά ανήκει στη γυναίκα..

Η ερωτική σχέση του ζευγαριού αντανακλά συνήθως αυτές τις δυσκολίες. Οι άντρες αντιμετωπίζουν με φόβο τις πρωτοβουλίες των γυναικών, ενώ οι ίδιες οι γυναίκες δεν είναι έτοιμες να αποδεχτούν τους άντρες στους νέους ρόλους που αυτές οι ίδιες τους καλούν να παίξουν.

1.3.2 Η επίδραση της σύγχρονης ζωής στη σεξουαλική συμπεριφορά των νέων

Η σεξουαλική ζωή του ανθρώπου ρυθμίζεται σε μεγάλο βαθμό από την αντίληψη της κοινωνίας για το φυσιολογικό, την ευχαρίστηση και την επίδοση. Η εποχή μας χαρακτηρίζεται από την εδραίωση κοινωνικών αξιών που έχουν σχέση με την επικράτηση, τον ανταγωνισμό, την ταχύτητα, την εξαιρετική επίδοση και την πρωτιά. Αυτό σημαίνει ότι η εντολή που παίρνει ο σημερινός άνθρωπος από τα πρώτα χρόνια της ζωής του είναι να αναζητά και να μετρά την ευχαρίστηση του με γνώμονα την επικράτηση. Αυτό που παλιότερα αποτελούσε για τον άνθρωπο ευκαιρία για να σχετιστεί με έναν άλλο άνθρωπο, να ευχαριστηθεί και να αισθανθεί γεμάτος και δημιουργικός, σήμερα έχει καταστήσει ένας μοναχικός δρόμος μέτρησης επιδόσεων, πηγής άγχους και δυσβάσταχτης αγωνίας, δοκιμασία για την επικράτηση ή τον καταποντισμό. (B.Ραιχ, 1988)

Εδώ και εκατό χρόνια η αξία της συμμετοχής υποβαθμίζεται συνεχώς. Σήμερα πια μόνον η πρωτιά έχει σημασία. Ποιος έχει τις καλύτερες επιδόσεις, ποιος καταναλώνει περισσότερο, ποιος κερδίζει περισσότερα χρήματα, ποιος μπορεί να αγοράζει τα ακριβότερα αυτοκίνητα, τις καλύτερες ηλεκτρικές συσκευές κ.ο.κ. Ακόμη

και οι καθαρά ψυχαγωγικές δραστηριότητες, όπως τα παιχνίδια, δεν έχουν κανένα νόημα για τον σημερινό άνθρωπο αν δεν συνοδεύονται από ανταγωνισμό, από τη μέτρηση της επίδοσης, από την έννοια της ολοκληρωτικής νίκης και της ολοκληρωτικής ήττας των αντίπαλων.

Άλλωστε, ο σύγχρονος άνθρωπος σύμφωνα με τον Βίλχελμ Ράιχ δεν χρειάζεται να συμμετέχει ο ίδιος σ' αυτή τη διαδικασία. Μπορεί να την παρακολουθεί από την τηλεόραση, παροτρύνοντας στη νίκη τους "αντιπροσώπους" του και να τρέφεται από την ψευδαίσθηση ότι ο ίδιος συμμετέχει, κερδίζει ή χάνει.

Η βόλτα στο δάσος σήμερα μετριέται σε χιλιόμετρα πορείας. Ο σύγχρονος άνθρωπος δεν κοιτάζει τη φύση γύρω του, αφού είναι απορροφημένος να μετράει συνεχώς την απόσταση που καλύπτει. Το ταξίδι με το αυτοκίνητο γίνεται μια αγχωτική καταμέτρηση των επιδόσεων του: πόσα χιλιόμετρα σε πόσο χρόνο. Πόσο ενδιαφέρει τον σύγχρονο άνθρωπο αν το τοπίο γύρω του είναι ρημαγμένο από τις φωτιές, από τους βιομηχανικούς ρύπους, από τα σκουπίδια που παράγει αυτός ο ίδιος; Οι άνθρωποι που επιμένουν να παρατηρούν τη φύση, να αφογκράζονται τη ζωή της χωρίς να την διαταράσσουν, θεωρούνται πια ρομαντικοί. Αυτοί οι άνθρωποι είναι συνήθως ακτιβιστές των οικολογικών οργανώσεων, σαν να χρειάζεται να είναι κανείς μέλος μιας οργάνωσης για να μπορεί να απολαμβάνει και να σέβεται ό,τι θαυμαστό συμβαίνει γύρω του.

Μια μυστηριώδης, αόρατη μηχανή επινοεί και κατασκευάζει συνεχώς νέα "τεχνολογικά θαύματα", υποτίθεται στην υπηρεσία του ανθρώπου, δημιουργεί νέους, δυσκολότερους στόχους και υψηλότερες προδιαγραφές, υποχρεώνει σε ολοένα μεγαλύτερες ταχύτητες όποιον δεν θέλει να βρεθεί στο περιθώριο αυτής της ιλιγγιώδους "εξέλιξης". Αλλά και μια άλλη, εξίσου μυστηριώδης μηχανή μέσα μας απαντά με τον δικό της, δραστικό τρόπο και παίρνει την εκδίκηση της στο όνομα της χαμένης απόλαυσης και του χαμένου μέτρου. Είναι ο Εαυτός μας που απελπισμένος φωνάζει στην έρημο, κρούει τους κώδωνες του συναγερμού παράγοντας αρρώστιες και δηλώνοντας με αυτό τον τρόπο τη δυσφορία και την αντίθεση του για το είδος της ζωής που του επιφυλάσσουμε.

Ο έρωτας ήταν αναπόφευκτο να μείνει αλώβητος από αυτή την εξέλιξη. Όλο και λιγότερο αποτελεί ευκαιρία για ευχαρίστηση και συντροφικότητα. Ο σύγχρονος

άνθρωπος κάνει έρωτα όπως περίπου οδηγεί το καινούργιο του αυτοκίνητο: όχι για να απολαύσει τη διαδρομή, αλλά για να μετρήσει τις επιδόσεις του σκυμμένος πάνω στο κοντέρ. Ταυτόχρονα όμως αυτή η συμπεριφορά αφαιρεί από την ερωτική πράξη το πρωταρχικό της κίνητρο, δηλαδή την πραγματική επιθυμία για σεξ, αλλά και την ίδια την ουσία της. Γιατί αυτή η συμπεριφορά δεν έχει στόχο την ευχαρίστηση, αλλά τη διαχείριση του ανεξέλεγκτου φόβου της ανεπάρκειας και της ανικανότητας.

Αλλά ο σύγχρονος άνθρωπος δυσκολεύεται όλο και περισσότερο να διακρίνει την ευχαρίστηση από την ανακούφιση, την επιθυμία από την ανάγκη.(B. Ραιχ, 1988)

Αποτέλεσμα: όλο και περισσότεροι άνθρωποι στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες παραπονούνται ότι η σεξουαλική τους ζωή δεν είναι αυτή που θα επιθυμούσαν. Πολλοί διαπιστώνουν με απογοήτευση ότι δεν μπορούν να προσφέρουν ερωτική ικανοποίηση, ούτε στον εαυτό τους, ούτε στον ερωτικό τους σύντροφο. Άλλοι δηλώνουν ανίκανοι να δημιουργήσουν μια σχέση που ικανοποιεί τις προσδοκίες τους για συντροφική ζωή και ερωτική ικανοποίηση, δηλώνουν δηλαδή ανίκανοι να συνδεθούν με έναν άλλο άνθρωπο σε μια συντροφική-ερωτική σχέση. Όλες οι στατιστικές δείχνουν μια δραματική αύξηση του ποσοστού των ανθρώπων που ζουν μόνοι, όχι από επιλογή, αλλά εξαναγκασμένοι από τις προσωπικές τους δυσκολίες και από τις νέες συνθήκες. Σήμερα γίνεται όλο και πιο επιτακτικό για τον σύγχρονο άνθρωπο να τολμήσει να πλησιάσει την πραγματικότητα του, αυτό που πραγματικά επιθυμεί και αυτό που πραγματικά τον ευχαριστεί.

1.4 Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗΝ ΕΦΗΒΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

Η «σεξουαλική διαπαιδαγώγηση», δεν ταυτίζεται με τη σεξουαλική ενημέρωση. Η σχετική ενημέρωση είναι απαραίτητη ώστε να αποφεύγεται η παραπληροφόρηση όπως και οι φόβοι και οι ενοχές που μπορεί να προκληθούν, να εξοικειώνεται το παιδί με παρόμοια θέματα αλλά και να μάθει να προστατεύεται. Στην ενημέρωση μάλιστα που γίνεται στα παιδιά από μικρή ηλικία σχετικά με τη σεξουαλικότητα είναι σκόπιμο να αναφέρονται και οι μη φυσιολογικές εκδηλώσεις της, όπως η παιδοφιλία, η επιδειξιμανία, ο βιασμός, για να μπορεί το παιδί να προφυλαχθεί αν τυχόν βρεθεί αντιμέτωπο με τέτοιες περιπτώσεις. Η ενημέρωση και η καθοδήγηση, όταν προσαρμόζονται στα εξελικτικά χαρακτηριστικά και στις ιδιαίτερες ανάγκες του κάθε παιδιού, συμβάλλουν στην καλύτερη νοητική και ψυχική εξέλιξη του. Ωστόσο πρέπει να έχουμε υπόψη ότι ακόμη και όταν γίνεται η σεξουαλική διαφώτιση είναι δύσκολο να απαλειφθεί το άγχος του παιδιού σχετικά με τη σεξουαλικότητα και τις διαφορές των δύο φύλων και να απαλλαχτεί το παιδί από την περιέργεια και το φόβο που προκαλούνται από τη φαντασίωση της πρωταρχικής σκηνής.

Η «σεξουαλική διαπαιδαγώγηση» είναι πολύ ευρύτερη και πιο σύνθετη και εντάσσεται στο σύνολο της διαπαιδαγώγησης που αφορά στον τρόπο που μεταδίδονται οι προσωπικές απόψεις και οι πολιτισμικές επιταγές. Αφορά στη διαμόρφωση της προσωπικότητας και όχι στον καθορισμό κανόνων. Με τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, όπως αναφέρει η Μενγκ, θα πρέπει να διευκολύνουμε το παιδί να προσαρμοστεί στην πραγματικότητα, στη δική του σεξουαλικότητα και στη σεξουαλικότητα του περιβάλλοντος του. (Γεώργιος Κρεατσάς, 1983)

Στην ψυχοσεξουαλική εξέλιξη του παιδιού σημαντικό ρόλο παίζει τόσο η στάση των γονέων όσο και η μεταξύ τους σχέση. Γενικότερα, τα βιώματα των γονέων σε σχέση με τη σεξουαλικότητα επηρεάζουν τον τρόπο που το παιδί θα επιλύσει τις δικές του συγκρούσεις και θα βιώσει τη δική του σεξουαλικότητα. Η διαμόρφωση της προσωπικότητας και η εμφάνιση μιας συμπτωματολογίας στην παιδική, εφηβική ή

ενήλικη περίοδο συνδέεται συχνά με τον τρόπο που επεξεργάζεται το παιδί το σύνολο αυτών των εμπειριών.

Σύμφωνα με τον Γ.Κρεατσά, η σεξουαλική επιθετικότητα ή προκλητικότητα μπορεί να συνδέεται με τις συμπεριφορές ή συνήθειες των γονέων. Η έντονη λιβιδινική διέγερση, όπως η υπερβολική τρυφερότητα ή η ερωτική επένδυση στις φροντίδες που του παρέχονται, μπορεί να προκαλέσει στο παιδί δυσκολία να αντισταθεί στις ερωτικές προκλήσεις ή να αρκεσθεί σε μια πιο μετριοπαθή σχέση. Επίσης η παραμονή του παιδιού στο δωμάτιο των γονέων ή η επίμονη και λεπτομερής ενημέρωση του παιδιού σε σχέση με τη σεξουαλικότητα, που κάνουν το παιδί μάρτυρα ή συνένοχο της ερωτικής σχέσης των γονέων, μπορεί να έχει ολέθρια αποτελέσματα. Οι ικανοποιητικές οικογενειακές σχέσεις αλλά και η κατάλληλη απόσταση και οριοθέτηση σε σχέση με την ικανοποίηση της σεξουαλικότητας αποτελούν τη βάση για την εδραίωση μιας ισορροπημένης προσωπικότητας. (Γεώργιος Κρεατσάς, 1992)

1.4.1 Επίδραση και τρόποι βελτίωσης της σεξουαλικής ζωής μέσω της διαφώτισης και της διαπαιδαγώγησης

Η λέξη «σεξουαλικότητα» άρχισε να χρησιμοποιείται κατά το 19ο μόλις αιώνα. Παρόλο που ο ορισμός της σεξουαλικότητας είχε αρχικά περιοριστεί στη διάκριση του αρσενικού από το θηλυκό, σταδιακά διευρύνθηκε και περιέλαβε, κατά τη διάρκεια του 18ου αιώνα, τα ανθρώπινα αισθήματα. Μέχρι τα τέλη του 19ου αιώνα, ως εκφράσεις της σεξουαλικότητας εκλαμβάνονταν και διαδικασίες που δεν έχουν σκοπό την αναπαραγωγή, όπως ο αυνανισμός (αυτοδιέγερση για σεξουαλική ευχαρίστηση). (Σ.Φρουντ, 1989)

Στη σημερινή εποχή, χρησιμοποιούμε τον όρο «σεξ» για να αναφερθούμε στη βιολογική πλευρά της αναπαραγωγής. Αυτή η πλευρά περιλαμβάνει την ανατομία (κατασκευή) και τη φυσιολογία (λειτουργία) των δύο φύλων. Επίσης, χρησιμοποιούμε αυτό τον όρο προκειμένου να αναφερθούμε στους βιολογικούς μηχανισμούς παραγωγής σπέρματος και ωαρίων, στη σεξουαλική διέγερση, τη συντροφικότητα και την εγκυμοσύνη.

Παράλληλα, χρησιμοποιούμε τον όρο «σεξουαλικότητα» αναφερόμενοι στην ανάγκη των ανθρώπων για αγάπη και προσωπική ολοκλήρωση: εδώ, περιλαμβάνονται οι ψυχολογικοί και πολιτιστικοί παράγοντες της ανθρώπινης σεξουαλικής συμπεριφοράς· η γνώση μας για τον ανδρισμό ή τη θηλυκότητα μας -καθώς και οποιουδήποτε με τον οποίο συναναστρεφόμαστε- αλλά και η αντίδραση μας σ' αυτά.

Οι περισσότεροι από εμάς έχουμε μεγαλώσει σε μια κοινωνία που κρατάει διαφορετική στάση δείχνοντας ταυτόχρονα έλξη και απώθηση απέναντι στη σεξουαλικότητα. Από τη μια πλευρά, μαθαίνουμε από πηγές όπως η οικογένεια, οι φίλοι, το σχολείο και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης ότι η σεξουαλική έλξη θεωρείται σημαντική για την κοινωνία μας· από την άλλη πλευρά, όμως -και συχνά από τις ίδιες πηγές- δεχόμαστε συγκαλυμμένα μηνύματα ανησυχίας ή/και ενοχής σχετικά με την εκδήλωση της σεξουαλικότητας μας. (Tiefer Leonore, 1986)

Το γεγονός ότι η σεξουαλικότητα επηρεάζει σχεδόν κάθε πτυχή της ζωής μας, τη συμπεριφορά και τις αντιλήψεις μας για τους ρόλους μας στις οικογενειακές σχέσεις, την καριέρα μας και την κοινωνία κάνει αυτή την κατάσταση ακόμα πιο πολύπλοκη.

Η μελέτη της ανθρώπινης σεξουαλικότητας μπορεί να βοηθήσει στη διασαφήνιση αυτής της διαφορετικής σεξουαλικής ατμόσφαιρας και να ενισχύσει τα θετικά μας συναισθήματα γι' αυτήν. Οι επιμέρους λόγοι είναι:

1. Απόκτηση τεκμηριωμένης γνώσης

Ίσως ο πιο εμφανής σκοπός της μελέτης της ανθρώπινης σεξουαλικότητας είναι ν' αποκτήσουμε μια ακέραιη, τεκμηριωμένη άποψη για καθεμιά από τις πολλές πλευρές της. Η ανθρώπινη σεξουαλικότητα είναι ένας επιστημονικός τομέας και περιλαμβάνει πολλές αποδεδειγμένες και μετρήσιμες πληροφορίες, οι οποίες μπορούν να διευρύνουν τις αντιλήψεις μας για τη σεξουαλικότητα -πέρα από τους περιορισμούς που θέτουν οι προσωπικές μας εμπειρίες-συμπεριλαμβάνοντας στοιχεία για άλλες εποχές, άλλους τόπους και πολιτισμούς. Οι πληροφορίες αυτές μπορούν με τη σειρά τους ν' αποτελέσουν τη βάση για να κρίνουμε την εγκυρότητα των όσων ακούμε και διαβάζουμε σχετικά με τη σεξουαλικότητα και μπορούν να μας βοηθήσουν, επίσης, ν' αναγνωρίσουμε τους μύθους και τις προκαταλήψεις απέναντι στους οποίους είμαστε τόσο συχνά εκτεθειμένοι. Τελικά, θα αντιληφθούμε ότι οι άνθρωποι, ακολουθώντας

κάθε φορά τις επιταγές του πολιτισμού τους, δεν είναι πάντοτε έτσι όπως «θα έπρεπε να είναι».

2. Διαμόρφωση θετικής αντίληψης του εαυτού μας στο σεξ

Ένας άλλος λόγος για τη μελέτη της ανθρώπινης σεξουαλικότητας είναι η διαμόρφωση μιας πιο θετικής αντίληψης του εαυτού μας. Η αντίληψη του εαυτού μας είναι η γνώμη που έχει ο καθένας από εμάς για το ολοκληρωμένο άτομο που λέγεται «εαυτός του». Και η αντίληψη του εαυτού μας ως σεξουαλικού όντος είναι ένα σημαντικό κομμάτι της συνολικής αντίληψης του εαυτού μας.

Οι άνθρωποι που κρατάνε θετική στάση απέναντι στη σεξουαλικότητα ανακαλύπτουν ότι η προσωπική τους αντίληψη για τη σεξουαλικότητα τους αυξάνει τη συνολική τους αυτοεκτίμηση. (Η αυτοεκτίμηση είναι ένα από τα κυριότερα συστατικά της αντίληψης που έχουμε για εμάς τους ίδιους.) Οι άνθρωποι, όμως, των οποίων οι απόψεις για τη σεξουαλικότητα ενισχύουν αισθήματα ενοχής ή ανησυχίας ίσως ανακαλύψουν ότι η συνειδητοποίηση της έμφυτης σεξουαλικότητας τους μπορεί να μειώσει την αυτοεκτίμηση τους.

Ένα μέρος της θετικής αντίληψης του εαυτού μας στο σεξ είναι η αίσθηση ότι είμαστε σεξουαλικά επαρκείς. Στον πολιτισμό μας, που δίνει τόσο μεγάλη έμφαση στις εκδηλώσεις του σεξ (π.χ., στον αριθμό των οργασμών που επιτυγχάνονται), κάποιος που νιώθει σεξουαλικά ανεπαρκής ίσως καταλήξει να αισθάνεται ανεπαρκής γενικότερα ως άτομο. Με άλλα λόγια, δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος κατά τον οποίο η χαμηλή αυτοεκτίμηση αυξάνει το αίσθημα της σεξουαλικής ανεπάρκειας. Τα σεξουαλικά προβλήματα μπορεί, με τη σειρά τους, να οδηγήσουν σε ακόμα χαμηλότερη αυτοεκτίμηση. Ευτυχώς, όμως, ισχύει και το αντίθετο: η μεγάλη αυτοεκτίμηση αυξάνει το αίσθημα της σεξουαλικής επάρκειας. (Θάνος Ε. Ασκητής, 2000)

Η έννοια της αυτοεκπληρούμενης προφητείας συνδέεται εξίσου συχνά με την αντίληψη του εαυτού μας στο σεξ. Γενικά, οι αυτοεκπληρούμενες προφητείες είναι προσδοκίες που επηρεάζουν τη συμπεριφορά μας, με τέτοιο τρόπο ώστε οι προσδοκίες μας να εκπληρώνονται. Αν, όμως, η αντίληψη του εαυτού μας στο σεξ είναι αρνητική, έχουμε την τάση να περιμένουμε τη σεξουαλική αποτυχία και, κατά συνέπεια, να αποτυγχάνουμε.

Τέλος, η γνώση για την ανθρώπινη σεξουαλικότητα, μολονότι δεν εγγυάται σεξουαλική επιτυχία, μπορεί να μας κάνει να νιώθουμε καλύτερα για τη δική μας σεξουαλικότητα. Και αυτό, κατ' επέκταση, μας βοηθάει να αισθανόμαστε πιο άνετα και με τον εαυτό μας.

3. Διασαφήνιση των σεξουαλικών μας αξιών

Πολλοί άνθρωποι δεν είναι σίγουροι για τις σεξουαλικές τους αξίες και την ηθική. Κάτω από ποιες συνθήκες είναι μια σεξουαλική σχέση σωστή; Είναι επιθυμητός ο θεσμός της μονογαμικότητας; Είναι αμαρτία ο ανανισμός; Είμαστε εκτεθειμένοι σε ένα πλήθος από συγκρουόμενες αξίες, που προέρχονται από την οικογένεια μας, τους φίλους, τη θρησκεία και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Μέσα από αυτή την πληθώρα απόψεων, ο καθένας μας ξεχωριστά πρέπει, με κάποιο τρόπο, να επιλέξει προσεκτικά για τον εαυτό του μια ρεαλιστική σειρά αξιών και ηθικών κανόνων, έτσι ώστε να γίνει ικανός να κατευθύνει τη ζωή του.

Η μελέτη της ανθρώπινης σεξουαλικότητας δεν μας δίνει, μέχρι στιγμής, συγκεκριμένες οδηγίες για τη συμπεριφορά μας. Η σεξουαλική ηθική είναι ένα αυστηρά προσωπικό θέμα, με το οποίο οφείλει ν' ασχοληθεί σοβαρά ο καθένας από εμάς, σύμφωνα με το δικό του σύστημα αξιών. Η γνώση της ανθρώπινης σεξουαλικότητας μπορεί, όμως, να βοηθήσει σ' αυτή τη διαδικασία επικεντρώνοντας με μεγαλύτερη προσοχή πάνω στις αξίες μας και βοηθώντας μας να διακρίνουμε τις προσωπικές μας επιλογές από εκείνες των συγγενών, των φίλων ή του πολιτισμού μας. **Όταν** κατανοούμε τις αξίες μας και από πού αυτές προέρχονται, τότε οι ηθικές αποφάσεις σύμφωνα με τις οποίες καθοδηγούμε τη συμπεριφορά μας μπορούν να ληφθούν σε πιο συνειδητή βάση.

4. Βελτίωση της ανθρώπινης επικοινωνίας

Σε μη προσωπικό επίπεδο, οι άνθρωποι μιλάνε σήμερα για τα σεξουαλικά θέματα πιο ελεύθερα απ' ό,τι στο παρελθόν. Οι περισσότεροι, όμως, είναι ακόμη απρόθυμοι να συζητήσουν τα προσωπικά τους σεξουαλικά συναισθήματα και τις εμπειρίες. Η φτωχή σεξουαλική επικοινωνία αποτελεί ένα σημαντικό πρόβλημα, που επηρεάζει πολλές πλευρές της ζωής μας.

Επειδή, τώρα, η επικοινωνία αυτή εμποδίζεται συχνά λόγω ανεπαρκούς λεξιλογίου, ένας τρόπος με τον οποίο η γνώση της ανθρώπινης σεξουαλικότητας βελτιώνει τη σεξουαλική επικοινωνία είναι βοηθώντας μας **στην εκμάθηση της κατάλληλης ορολογίας** έτσι, θα αισθανόμαστε πιο άνετα όταν συζητάμε διάφορα θέματα σεξουαλικής ανατομίας και φυσιολογίας. Πολλές «φυσιολογικές» λέξεις, για παράδειγμα, είναι φορτισμένες με συναισθηματικούς συνειρμούς και, γι' αυτό, με το άκουσμα ή τη χρήση ορισμένων όρων μάς δημιουργείται άγχος. Η εξοικείωση μας με τέτοιου είδους λέξεις, με την προέλευση τους και την πραγματική τους σημασία, συντείνει στη μείωση αυτού του άγχους.

Επιπλέον, η γνώση της ανθρώπινης σεξουαλικότητας μπορεί να μας διευκολύνει στη μετάδοση πληροφοριών γύρω από το σεξ, αλλά και θετικών στάσεων απέναντι στα παιδιά μας. Οι περισσότεροι από εμάς θεωρούμε ότι οι εκπαιδευτικές εμπειρίες μάς προετοιμάζουν ελάχιστα για τη μητρότητα και την πατρότητα, και ότι η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση των παιδιών είναι ένα από τα θέματα που συνήθως δεν χειρίζονται καλά οι γονείς. Όμως, πάρα πολλοί γονείς νιώθουν άβολα με τη δική τους σεξουαλικότητα και έχουν ελλιπή ενημέρωση και ικανότητα να μεταδώσουν σχετικές γνώσεις στα παιδιά τους. Έτσι, λοιπόν, οι σεξουαλικές ανησυχίες διαιωνίζονται από γενιά σε γενιά και, κατ' επέκταση, ένα μεγάλο μέρος από αυτά που αντιλαμβάνονται τα παιδιά δεν μεταδίδεται λεκτικά.

Τέλος, η γνώση της ανθρώπινης σεξουαλικότητας μπορεί να μας βοηθήσει να αναπτύξουμε την ικανότητα και την αυτοπεποίθηση να εκφράσουμε τα προσωπικά μας σεξουαλικά συναισθήματα, τις ιδέες και τις εμπειρίες μας. Μια βελτιωμένη σεξουαλική επικοινωνία μπορεί να λύσει πολλά από τα σεξουαλικά προβλήματα που έχει να αντιμετωπίσει ο καθένας από εμάς.

5. Νομιμοποίηση της σεξουαλικής ικανοποίησης

Το σεξ είναι μια σημαντική πηγή ευχαρίστησης για τους περισσότερους ανθρώπους. Η γνώση της ανθρώπινης σεξουαλικότητας μπορεί να μας βοηθήσει να μεγιστοποιήσουμε τη σεξουαλική ικανοποίηση με πολλούς τρόπους. Μπορεί, επίσης, να μας βοηθήσει να καταλάβουμε τις σεξουαλικές αντιδράσεις και ανάγκες μας, καθώς κι εκείνες του συντρόφου μας- ακόμα, να ξεπεράσουμε τους περιορισμούς που, τόσο

συχνά, εμποδίζουν τη σεξουαλική ικανοποίηση. Επιπλέον, η γνώση της ανθρώπινης σεξουαλικότητας μπορεί να μας ωθήσει να μιλήσουμε ανοιχτά για τις ανάγκες και τις προτιμήσεις μας. Τέλος, μπορεί να κατευνάσει τις ανησυχίες μας σχετικά με την ομαλότητα ορισμένων σεξουαλικών πρακτικών που θα θέλαμε να δοκιμάσουμε, αυξάνοντας έτσι την ποικιλία της σεξουαλικής μας ζωής.

6. Αναγνώριση των αρνητικών στοιχείων στις σχέσεις μας

Η σεξουαλικότητα μπορεί -και έχει την εμβέλεια- ν' αποτελέσει μια πολύ σημαντική δύναμη στη ζωή μας. Κάποιες, όμως, απρόσωπες εκφράσεις της είναι πιθανό να αποβούν καταστροφικές. Η γνώση της θα μας βοηθήσει να συνειδητοποιήσουμε αυτά τα καταστροφικά στοιχεία που εμφανίζονται στις προσωπικές μας σχέσεις, και θα μας κρατήσει σε εγρήγορση για την εξέλιξη τους - εμάς ή/και τον σύντροφο μας. Η εκμετάλλευση, η υπερβολική εξάρτηση και η ζήλια είναι τα κυριότερα αρνητικά στοιχεία που απειλούν μια υγιή σεξουαλική σχέση.

α) Εκμετάλλευση σημαίνει να χρησιμοποιούμε κάποιον για το συμφέρον μας. Σεξουαλική, λοιπόν, εκμετάλλευση σημαίνει να χρησιμοποιούμε τον σύντροφο μας για το σεξουαλικό μας συμφέρον. Η απάτη (όταν παραπλανούμε ή ξεγελάμε κάποιον) είναι εκμετάλλευση. Ένα παράδειγμα σεξουαλικής απάτης είναι να δίνουμε ψεύτικες υποσχέσεις, για να πείσουμε κάποιον να γίνει ερωτικός μας σύντροφος (πρόκειται για τη γνωστή μας *αποπλάνηση*). Σε κάθε περίπτωση που ο ένας έχει μεγαλύτερη εξουσία από τον άλλο και τον εκμεταλλεύεται χωρίς να νοιάζεται για το καλό του, έχουμε πάλι εκμετάλλευση. Αυτή η διαφορά εξουσίας μπορεί να προέρχεται από τη διαφορά της ηλικίας, της φυσικής ή συναισθηματικής δύναμης, του πλούτου ή της θέσης. Η αιμομιξία (σεξ μεταξύ στενών συγγενών) είναι, επίσης, σεξουαλική εκμετάλλευση και, συνήθως, οφείλεται και αυτή στη διαφορά της δύναμης, όπως άλλωστε και η σεξουαλική παρενόχληση (όπου ο προϊστάμενος έχει σεξουαλικές απαιτήσεις από έναν υφιστάμενο).

β) Η υπερβολική εξάρτηση είναι ένας άλλος πιθανός «κακοποιός» παράγοντας για τις σχέσεις. Παρά το γεγονός ότι κάθε στενή σχέση εμπεριέχει το στοιχείο της εξάρτησης, ορισμένες σχέσεις εμπεριέχουν αυτό το στοιχείο σε βαθμό καταστροφικό - για τον έναν ή και τους δύο συντρόφους. Η υπερβολική εξάρτηση περιορίζει τη δύναμη

του εξαρτώμενου. Επίσης, προκαλεί άγχος, κατάθλιψη και μειωμένη αυτοεκτίμηση. Το άτομο που δέχεται «τα πυρά» ανακαλύπτει συχνά ότι η προσωπικότητα του περιορίζεται από την ερωτική του σχέση.

γ) Τέλος, η ζήλια (η υπερβολική αίσθηση ότι ο σύντροφος είναι κτήμα μας) αποτελεί το κατεξοχήν καταστροφικό στοιχείο σε πολλές σχέσεις. Η ζήλια αντανακλά την ανασφάλεια ή την έλλειψη αυτοπεποίθησης και όχι τη μεγάλη αγάπη.

7. Έλεγχος γονιμότητας

Η γνώση της ανθρώπινης σεξουαλικότητας μας παρέχει, επιπλέον, τεκμηριωμένες πληροφορίες για τον έλεγχο της γονιμότητας, όπως και για τη μεγιστοποίηση των δυνατοτήτων μας για τη σύλληψη και τη γέννηση ενός υγιούς μωρού. Επίσης, μας προσφέρει έγκυρες πληροφορίες για την ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη, αλλά και για το πώς να επιλέξουμε τον ασφαλέστερο και πιο αποτελεσματικό τρόπο αντισύλληψης - ανάλογα με τις σεξουαλικές μας συνήθειες.

8. Αποφυγή των σεξουαλικά μεταδιδόμενων νοσημάτων

Πολλά από τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα έχουν πάρει στις μέρες μας τη μορφή επιδημίας. Κάποια από αυτά, όπως το AIDS, απειλούν τη ζωή μας. Άλλα, όπως τα χλαμύδια και ο έρπης, απειλούν την ικανότητα μας να γεννήσουμε υγιή παιδιά. Αν σκεφτεί κανείς πόσο μεγάλος είναι ο αριθμός των ατόμων που πάσχουν από ένα ή πιο πολλά σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα, θα αντιληφθεί και πόσο μεγάλη είναι η πιθανότητα μιας μόλυνσης, όταν παίρνει κάποιες αποφάσεις για τη σεξουαλική του ζωή.

Ένας σημαντικός τομέας της μελέτης της ανθρώπινης σεξουαλικότητας είναι, λοιπόν, η πληροφόρηση για τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα: πώς να τα αποφεύγουμε και τι να κάνουμε αν, παρ' όλα αυτά, εμφανιστούν τα συμπτώματα και τα βλαβερά αποτελέσματα μιας μόλυνσης.

9. Κατανόηση και αντιμετώπιση προβλημάτων σεξουαλικής ανταπόκρισης

Όλοι θα πρέπει να είμαστε προετοιμασμένοι να αντιμετωπίσουμε κάποιες δυσκολίες στη σεξουαλική ανταπόκριση, κάποια στιγμή στη ζωή μας. Συχνά, αυτές οι δυσκολίες δεν είναι παρά η προσωρινή αντίδραση σε εφήμερες καταστάσεις. Όμως, σε πολλούς ανθρώπους τα σεξουαλικά προβλήματα αυτού του είδους μπορεί να φανούν τρομακτικά και να τους καταβάλουν. Η μελέτη της ανθρώπινης σεξουαλικότητας μας βοηθάει να κατανοήσουμε τις αιτίες πολλών σεξουαλικών δυσκολιών και να βρούμε τρόπους να αντιμετωπίσουμε αποτελεσματικά το πρόβλημα - δεχόμενοι, αν χρειάζεται, την αρωγή των ειδικών.

10. Αποτίμηση των ερευνών γύρω από το σεξ

Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης αναφέρουν συχνά τα αποτελέσματα κάποιας πρόσφατης σεξουαλικής έρευνας. Πώς κρίνουμε εμείς αυτή την πληροφόρηση;

Οι σεξουαλικές έρευνες -όπως και οι περισσότερες έρευνες- παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία. Κάποιες από αυτές διεξάγονται προσωπικά από ειδικούς επιστήμονες. Κάποιες άλλες, όμως, έχουν βασικά λάθη στον πειραματικό σχεδιασμό τους. Επιπλέον, έγκυρα στοιχεία τους μπορεί να ερμηνεύονται λανθασμένα ή ακριβείς έρευνες μπορεί να διαστρεβλώνονται ή, ακόμα, να παρουσιάζονται με εντυπωσιακό τρόπο προκειμένου τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, να αυξήσουν τα κέρδη τους ή ν' αποδείξουν κάποια «αλήθεια». Η μελέτη της ανθρώπινης σεξουαλικότητας συντείνει, ώστε να εξοικειωθούμε με τις μεθόδους της σύγχρονης σεξουαλικής έρευνας, και δίνει τις βάσεις για να κάνουμε την προσωπική μας εκτίμηση.

1.4.2 Ηλικίες και στάδια της σεξουαλικότητας

Η σεξουαλική έκφραση, αλλά και οι σεξουαλικές εμπειρίες αρχίζουν από τη στιγμή της γέννησης και συνεχίζονται σε όλη τη διάρκεια του κύκλου της ζωής - σε κάθε στάδιο, ο άνθρωπος δείχνει διαφορετικές πλευρές της σεξουαλικής του έκφρασης.

α) Βρεφική ηλικία

Η βρεφική ηλικία είναι η φάση από τη γέννηση μέχρι την εποχή που το παιδί κάνει τα πρώτα του βήματα (γύρω στους 16-18 μήνες). Σ' αυτό το διάστημα, συντελείται η πιο βαθιά συναισθηματική και διανοητική ανάπτυξη. Είναι, επομένως, σαφές ότι το υψηλό επίπεδο κατάλληλης φροντίδας από τους γονείς και η απόκτηση μιας βασικής αίσθησης εμπιστοσύνης και ασφάλειας εκ μέρους του παιδιού όσον αφορά στο περιβάλλον του είναι καθοριστικά για την ανάπτυξη μιας υγιούς συναισθηματικής ζωής. Οι ακατάλληλες σχέσεις μεταξύ γονέων και παιδιού, καθώς και η αποστέρηση φροντίδας και ασφάλειας οδηγούν συχνά στην ανάπτυξη ανασφάλειας και εξαρτημένης συμπεριφοράς, που μερικές φορές χαρακτηρίζονται επιπλέον από μια ανικανοποίητη αναζήτηση στοργής. Η μη κατάλληλη σεξουαλική συμπεριφορά στην εφηβεία και την ενηλικίωση είναι δυνατό να συνδέονται μ' αυτή την πρώιμη αποστέρηση, αν και δεν υπάρχει τρόπος να θεμελιώσουμε μια τέτοια σύνδεση με σιγουριά. Τα βρέφη είναι φιλήδονα και σεξουαλικά. Τα αγόρια μπορούν να έχουν στύση από τη στιγμή που γεννιούνται (έχει παρατηρηθεί να έχουν στύση ακόμα και μέσα στη μήτρα). Παρόμοια, αναφέρεται κολπική ύγρανση σε θηλυκά βρέφη 24 ώρες μόλις μετά τη γέννηση. Οι ρυθμικές κινήσεις του σώματος καθώς και η αισθησιακή και ερωτική εξερεύνηση του σώματος από βρέφη και των δύο φύλων καταλήγουν, κάποιες φορές, σε οργασμό. Αφού

χρονίσουν, αυτή η εξερεύνηση του σώματος και η ευχαρίστηση γίνονται λιγότερο διάχυτες και φαίνεται να επικεντρώνονται στα γεννητικά όργανα.

Αρκετές πρόσφατες μελέτες όσον αφορά στη σημασία αυτής της παιδικής, γεννητικής ή μη γεννητικής, σεξουαλικής έκφρασης δείχνουν ότι τα βρέφη των οποίων η σεξουαλική και αισθησιακή συμπεριφορά έγινε αποδεκτή, ως ένα φυσικό στοιχείο της ανάπτυξης τους, πορεύτηκαν προς την ενηλικίωση με λιγότερες ενοχές και ανησυχίες για την αγάπη, τα χάδια και το σεξ· λιγότερες, σε σύγκριση με τα βρέφη εκείνα των οποίων η αισθησιακή και σεξουαλική συμπεριφορά αντιμετωπίστηκε με θυμό και απαγορεύσεις.

Κατά τη διάρκεια της βρεφικής ηλικίας -του πρώτου σταδίου της ανάπτυξης- η συμπεριφορά και οι στάσεις των ενηλίκων συμπεριλαμβανομένης της ανατροφής είναι κρίσιμες. Υπερβολικές αντιδράσεις ή ποινές σε σχέση με το άγγιγμα των γεννητικών οργάνων ή γενικά του σώματος μπορεί να θεμελιώσουν παρόμοια γονική συμπεριφορά στη μελλοντική ενήλικη πορεία του παιδιού. Συνολικά, οι περιορισμοί αυτοί έχουν αρνητική επιρροή στα αισθήματα του παιδιού σχετικά με την εικόνα του σώματος του γενικά και τα γεννητικά του όργανα ειδικότερα. (Ι.Παρασκευόπουλος, 1985)

β) Πρώτα βήματα και προσχολική ηλικία

Ύστερα από το στάδιο της βρεφικής ηλικίας, τα παιδιά αρχίζουν να περπατάνε και να μιλάνε. Το παιδί κινείται από την καθολική εξάρτηση προς ένα είδος αλληλεξάρτησης, αναπτύσσει εμπιστοσύνη και ορισμένες πρωτοβουλίες. Οι ενήλικοι αρχίζουν να βάζουν όρια στις πράξεις του παιδιού να έχουν, επίσης, κάποιες προσδοκίες.

Η αγωγή για τη χρήση της τουαλέτας είναι ένα από τα αναπτυξιακά καθήκοντα σ' αυτή τη φάση και ίσως αποτελέσει περιστασιακά πρόβλημα για μερικούς γονείς. Τα περισσότερα, πάντως, παιδιά εκπαιδεύονται εύκολα από την ηλικία των 2, 3-5 ετών και μετά.

Την περίοδο που το παιδί αρχίζει να περπατάει, αλλά και σε όλη τη διάρκεια της προσχολικής ηλικίας, η σεξουαλική του ταυτότητα αποκτά σταδιακά -για το ίδιο- πιο σαφή μορφή. Σ' αυτή την ηλικία, το παιδί είναι πιθανώς συνεπαρμένο με

το σώμα του, ιδιαίτερα με τα γεννητικά του όργανα, και για τα γεννητικά όργανα του άλλου φύλου. Πολλές φορές, οι γονείς είναι μπερδεμένοι σχετικά με το πώς να αντιμετωπίσουν αυτό το γεγονός. Ο τρόπος με τον οποίο ενεργούν επιδρά σε κάθε περίπτωση στο παιδί, που αρχίζει τώρα να διαμορφώνει τις δικές του απόψεις για το σεξ. Έντονες αρνητικές αντιδράσεις, όπως και δελεαστικές, μη κατάλληλες συζητήσεις για την εξερεύνηση των γεννητικών οργάνων έχουν, επομένως, ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός ένοχου αισθήματος στην αντίληψη του παιδιού για τη σεξουαλικότητα του. Μια ήρεμη στάση αποδοχής, σε συμφωνία με τη φυσικότητα της διάθεσης εξερεύνησης του παιδιού, είναι πιθανό να έχει πιο θετικά αποτελέσματα και να του επιτρέψει ν' αναπτυχθεί πιο φυσιολογικά.

Φυσιολογικά, το παιδί αυτής της ηλικίας έχει τη δυνατότητα να ερεθίσει τα γεννητικά του όργανα και να οδηγηθεί σε αυτοϊκανοποίηση. Οι τεχνικές αυτοϊκανοποίησης παρουσιάζουν μάλιστα υψηλό δείκτη ευρηματικότητας: κούκλες, διάφορα μικροαντικείμενα και παιχνίδια, μαξιλάρια και κουβέρτες χρησιμοποιούνται για τον ερεθισμό των γεννητικών οργάνων.

Οι περισσότεροι γονείς ενοχλούνται όταν αντιλαμβάνονται κάποια σεξουαλική δραστηριοποίηση των παιδιών τους - γεγονός που αποτελεί συνέπεια της καθιερωμένης κοινωνικής αγωγής και των δυτικών πολιτισμικών προτύπων με τα οποία έχουν ανατραφεί και μεγαλώσει. Οι γονείς αυτοί παίρνουν διάφορες προφυλάξεις την ώρα της περιποίησης των μωρών τους, προσέχοντας να μην αγγίζουν τις λεγόμενες «απαγορευμένες» περιοχές του ανθρώπινου σώματος και γίνουν, έτσι, υπαίτιοι κάποιου «ένοχου» σεξουαλικού ερεθισμού. Πάντως, όποιες προφυλάξεις κι αν πάρουν οι γονείς, οι παιδαγωγοί και οι γκουβερνάντες, τα παιδιά θα συνεχίσουν ν' αγγίζουν με ποικίλους τρόπους και να θέτουν σε λειτουργία τις ερωτογενείς τους ζώνες.

Παράλληλα, το ντύσιμο του παιδιού από τους γονείς -και μάλιστα το πολύ προσεγμένο- βιώνεται από το ίδιο το παιδί σαν καταπίεση και, γι' αυτό, σε πρώτη ευκαιρία, επαναστατεί βγάζοντας τα ρούχα του, τρέχοντας και φωνάζοντας. Αυτή την περίοδο, μερικοί γονείς αρχίζουν ν' ανησυχούν σχετικά με τη γύμνια μέσα στο σπίτι. Ο κανόνας είναι ότι θα έπρεπε να κάνουν ό,τι αυτοί θεωρούν κατάλληλο και συνεπές με τις δικές τους στάσεις ζωής και τα δικά τους αισθήματα. Η αλλαγή προτύπων συμπεριφοράς μπορεί να οδηγήσει σε αμηχανία και νευρικότητα - κάτι που δεν είναι το καλύτερο

παράδειγμα για ένα παιδί. Εάν οι γονείς έχουν συνηθίσει να πηγαиноέρχονται γυμνοί μέσα στο σπίτι για κάποιες ώρες, δεν υπάρχει κανένας λόγος ν' αλλάξουν αυτή την τακτική. Από την άλλη πλευρά, εάν δεν έχουν τέτοιες συνήθειες, δεν υπάρχει λόγος για τον οποίο θα έπρεπε ν' αλλάξουν για χάρη του παιδιού, ανεξάρτητα από οτιδήποτε τους λένε οι άλλοι ότι είναι σωστό να κάνουν.

Μέχρι την ηλικία των 2-3 χρόνων, τα περισσότερα παιδιά συνηθίζουν να δείχνουν στοργικότητα και «ερωτικό» ενδιαφέρον το ένα προς το άλλο. Πολλές φορές μάλιστα, οι σεξουαλικές ανάγκες υπογραμμίζονται από βίαια παιχνίδια, απότομα τραβήγματα και κυλίσματα στο έδαφος. Άλλοτε πάλι, τα παιδιά αγκαλιάζονται και φιλιούνται ή παρατηρούν με επιμονή και σοβαρότητα τα γεννητικά όργανα το ένα του άλλου. Η περιέργεια τους τα οδηγεί, λοιπόν, να προσδιορίσουν τα σταθερά χαρακτηριστικά του φύλου τους και να πιστοποιήσουν τις διαφορές τους με το άλλο φύλο εξετάζοντας και συγκρίνοντας τα γεννητικά τους όργανα. Σ' αυτή την ηλικία είναι, επίσης, πιθανό να γίνουν και ορισμένες απόπειρες για κάποιου είδους σεξουαλική επαφή. Σύμφωνα με εκτιμήσεις, οι μισοί περίπου απ' όλους τους ενηλίκους θυμούνται τέτοια ερωτικά παιχνίδια, που συνδυάζουν την περιέργεια με την ευχαρίστηση.

Ο δυτικός πολιτισμός, θεωρεί πάντως, γενικά την παιδική σεξουαλικότητα πηγή σοβαρής ανησυχίας και, λίγο πολύ, παρέκκλιση από την ομαλή ηθική και φυσική εξέλιξη του ατόμου. Οι γονείς, ειδικότερα, σπεύδουν να καλύψουν την παιδική άγνοια για τα κοινωνικά πρότυπα με την έκδοση «εντολών» για τα παιδιά (όπως είναι οι νόμοι για τους ενηλίκους), που επιβάλλουν την κάλυψη των «ιδιωτικών περιοχών» τους και απαγορεύουν αυστηρά το άγγιγμα αυτών των περιοχών άλλων παιδιών. Η ενοχοποίηση του ανθρώπινου σώματος, οι επιπλήξεις και οι ποινές έχουν ως αποτέλεσμα να εδραιώνουν τα περισσότερα παιδιά, μέχρι να φτάσουν στην ηλικία των 3-4 χρόνων, την αντίληψη ότι το σεξ είναι φόβος, ντροπή και βρομιά.

Σε άλλους πολιτισμούς οι σεξουαλικές δραστηριότητες των παιδιών είναι συνηθισμένες και δεν αποτελούν κοινωνική εκτροπή ή παρέκκλιση. Οι Παλουγκα της Αυστραλίας και οι Μαργονεσα στο Νότιο Ειρηνικό ωκεανό αποδέχονται το σεξουαλικό παιχνίδι εκ μέρους των παιδιών και, ακόμα, χρησιμοποιούν τα σεξουαλικά χάρδια στα παιδιά για να τα κατευνάζουν όταν κλαίνε.. Οι ενήλικοι αυ-

τών των φυλών θεωρούν ότι τίποτα το προβληματικό δεν μπορεί να δημιουργηθεί από τα παιδικά σεξουαλικά παιχνίδια, αφού τα παιδιά δεν είναι ικανά να γονιμοποιήσουν ή να συλλάβουν. (Shaffer David R.,2003)

γ) Παιδική ηλικία

Καθώς τα αγόρια και τα κορίτσια φτάνουν στην ηλικία των 4-7 ετών, τείνουν να ενδιαφερθούν για την αναπαραγωγή, την εγκυμοσύνη και τη γέννηση. Η καλύτερη αντίδραση είναι να ανταποκρινόμαστε στις ερωτήσεις τους απλά και με ειλικρίνεια. Εάν δεν καταλάβουν τι εννοούμε, είναι πιθανό να ξανάρωτήσουν. Το πιο σωστό είναι να μην αναλωνόμαστε σε λεπτομερειακές και επιστημονικές απαντήσεις και να μη δίνουμε σεξουαλική χροιά στις απορίες τους. Πολλά νέα παιδιά ανακαλύπτουν ότι, όταν κάνουν μια ερώτηση σεξουαλικού περιεχομένου -ή, έστω, μια ερώτηση που μπορεί να έχει τέτοιες προεκτάσεις- η μαμά και ο μπαμπάς αντιδρούν αρκετά παράξενα. Πιθανώς ν' αναρωτιούνται αν αυτή η υπερβολική αντίδραση οφείλεται στα ίδια ή στην ερώτηση· μερικές φορές, επιλέγουν να μην ξανακάνουν ανάλογες ερωτήσεις. Δυστυχώς, όμως, δεν ξέρουν ότι η αντίδραση των γονέων τους δεν έχει σχέση με τα ίδια τα παιδιά.

Κατά τη διάρκεια αυτού του σταδίου της ανάπτυξης, το παιδί δείχνει γενικά ν' αγαπάει έντονα τον γονέα του άλλου φύλου- ίσως μάλιστα συζητάει να παντρευτεί τη μαμά ή τον μπαμπά. Μερικοί γονείς ανησυχούν γι' αυτή τη συμπεριφορά, μολονότι πρόκειται για κοινό συμβάν και όχι για οϊωνό περαιτέρω προβλημάτων.

Στην ηλικία των 5 περίπου χρόνων, η βιολογική ωριμότητα του παιδιού έχει προχωρήσει αρκετά· σύμφωνα με επιστημονικές έρευνες, τα μισά σχεδόν απ' όλα τα παιδιά έχουν εμπειρίες οργασμού ή κάποιου ανάλογου συναισθήματος μέσω της αυτοϊκανοποίησης. Επιπλέον, τα φιλιά και οι αγκαλιές είναι ήδη «εξελιγμένα» και αποτελούν κώδικες ερωτικής συμπεριφοράς μεταξύ των παιδιών. Οι σχέσεις τους στο νηπιαγωγείο μοιάζουν με αυθεντικά ρομάντζα ενηλίκων: κοιτάγματα, χαμόγελα, αγκαλιάσματα, εκδηλώσεις στοργής κ.λπ. είναι στην ημερήσια διάταξη, ενώ, κρυφά, είναι πολύ πιθανό να έχουν προχωρήσει και σε σεξουαλικούς πειραματισμούς. Σ' αυτή την ηλικία, τα παιδιά ταυτίζουν την έλξη και τη συμπάθεια προς κάποιο άλλο παιδί με το

ενδεχόμενο ενός γάμου, εξαιτίας της ανατροφής τους από την οικογένεια που επιτρέπει την ερωτική συνύπαρξη μόνο μεταξύ συζύγων.

Τα παιδιά αρχίζουν να παρατηρούν τη σεξουαλική συμπεριφορά των ενηλίκων, πράγμα που οι δεύτεροι κρίνουν ως ανεπιθύμητο. Πολλά παιδιά караδοκούν για να παρακολουθήσουν στα κρυφά τη γονική συνουσία, γίνονται επιθετικά και απαιτούν να μάθουν όσο περισσότερα μπορούν για το σεξ.

Η αυτοεξυπηρέτηση των παιδιών στην τουαλέτα αποδεικνύεται συχνά πολύ σημαντική λόγω του συσχετισμού μεταξύ των απεκκριτικών και των σεξουαλικών οργάνων. Το γεγονός ότι οι μεγάλοι θεωρούν εξίσου «βρόμικα» πράγματα την αφόδευση και τον αυνανισμό οδηγεί τα παιδιά στο συμπέρασμα ότι η αφόδευση και η σύρση αποτελούν σεξουαλικές δραστηριότητες. Αυτή η περίοδος σύγχυσης, σε συνδυασμό με την έλλειψη ειλικρινούς και ξεκάθαρης πληροφόρησης από το σπίτι και το σχολείο, μπορεί να κρατήσει μέχρι την εφηβεία και να παγιώσει, πολλές φορές, λανθασμένους συνειρμούς ανάμεσα στις λειτουργίες της απέκκρισης και του σεξ.

Στο τελευταίο στάδιο της παιδικής ηλικίας, 1-2 χρόνια πριν από την εφηβεία, ένας μικρός αριθμός παιδιών έχει ετεροφυλοφιλικές σεξουαλικές σχέσεις: ένα ποσοστό παιδιών περίπου 5% έχει την πρώτη του σεξουαλική επαφή πριν από την ηλικία των 12 χρόνων. Σ' αυτή την ηλικία, εμφανίζεται ένα είδος ερωτικού παιχνιδιού με το άλλο φύλο, με επικρατέστερη διαδικασία τον αμοιβαίο αυνανισμό· όμως, χρησιμοποιούνται επίσης το στόμα και ο πρωκτός.

Το επίπεδο του αυτοερωτισμού γενικά και του αυνανισμού πιο ειδικά αυξάνεται συνήθως αυτή την περίοδο, αν και πολλοί ενήλικοι φαίνεται να διαθέτουν λίγη ή καθόλου μνήμη γι' αυτές τις πράξεις της παιδικής τους ηλικίας. Αυτού του είδους η σεξουαλική συμπεριφορά δεν επιφέρει βλαπτικά αποτελέσματα στο σώμα· επιπλέον, δεν πρέπει να θεωρείται σημάδι για την ύπαρξη κάποιου συναισθηματικού προβλήματος ή ενός ορισμένου σεξουαλικού προσανατολισμού. Όταν ένα παιδί αγγίζει το σώμα του, οι γονείς έχουν μια καλή ευκαιρία να επιδράσουν θετικά στην αυτοαντίληψή του. Ανάλογα περιστατικά, προσφέρουν, επίσης, στους γονείς τη δυνατότητα να συζητήσουν την έννοια των ιδιωτικών και δημόσιων πράξεων με τα παιδιά τους: η καθοδήγηση τα βοηθάει και είναι σημαντικό οι γονείς να έχουν ξεκάθαρους και ευθείς τρόπους σχετικά με αυτά τα θέματα.

Σίγουρα, πάντως, τα παιδιά που έχουν θετικά αισθήματα για τα σώματα τους και σεβασμό για τα σώματα των άλλων είναι λιγότερο πιθανό να προβούν σε αυτοκαταστροφικές πράξεις ή σε πράξεις που βλάπτουν άλλους ανθρώπους, όταν μεγαλώσουν.(Ι.Παρασκευόπουλος,1985)

δ) Προεφηβεία

Στην ηλικία των 8-12 περίπου ετών, τα παιδιά είναι συνηθισμένο να έχουν έντονη κοινωνική συμμετοχή. Επίσης, η εξερεύνηση της σεξουαλικότητας τους «κάνει σοβαρά βήματα» προς τα εμπρός.

Κοινωνικά, η πρωταρχική εξέλιξη είναι η δημιουργία φίλων. Οι «καλύτεροι φίλοι» είναι πολύ σημαντικοί σ' αυτό το στάδιο.

Τα αγόρια τείνουν να συμμετέχουν σε μια ομάδα συνομηλίκων τους, ενώ τα κορίτσια είναι πιο πιθανό να έχουν μία ή δύο ξεχωριστές φίλες. Αυτή η νέα μορφή επικοινωνίας είναι ένα ακόμα βήμα των νέων ατόμων στην προσπάθεια απομάκρυνσης από την ολοκληρωτική οικογενειακή εξάρτηση και διαμόρφωσης ενός συστήματος σχέσεων με τους συνομηλίκους τους. Μερικοί γονείς δεν θεωρούν, πάντως, φυσιολογική αυτή τη συμπεριφορά. Την ερμηνεύουν ως απόρριψη των ιδίων και, κατά συνέπεια, κάνουν το παιδί να αισθάνεται ένοχο.

Οι ομοφυλοφιλικές πράξεις-π.χ., η εξερεύνηση του σώματος ενός φίλου ή των γεννητικών του οργάνων- μπορεί να είναι πιο συχνές στην προεφηβεία απ' ό,τι σε πιο μικρές ηλικίες. Από μόνες τους οι πράξεις αυτές δεν μας λένε τίποτα για τον ενήλικο σεξουαλικό προσανατολισμό του παιδιού. Οι λόγοι που το οδηγούν σε προεφηβικές ομοφυλοφιλικές εμπειρίες είναι πιθανώς: η περιέργεια, τα δυνατά αισθήματα για τους καλύτερους του φίλους, η επιθυμία να πειραματιστεί σε συνδυασμό με το αυξανόμενο

σεξουαλικό ενδιαφέρον και ίσως η άμυνα απέναντι σε μια αναπτυσσόμενη έλξη για τα μέλη του άλλου φύλου.

Στις περισσότερες δυτικές χώρες οι ετεροφυλοφιλικές επαφές αρχίζουν να αυξάνονται μεταξύ 10 και 12 ετών. Τα ομαδικά ραντεβού, τα πάρτι και τα παιχνίδια με φιλία τείνουν να πολλαπλασιάζονται -κάτι που λειτουργεί σαν απάντηση στην πίεση η οποία ασκείται από τους συνομηλίκους και στις προσδοκίες της κοινωνίας. Η σεξουαλική επαφή είναι γεγονός μόνο για μια μικρή μειοψηφία νεαρών, αν και το ποσοστό τους αρχίζει στις μέρες μας να αυξάνεται. Σ' αυτή την ηλικία, οι ετεροφυλοφιλικές σχέσεις δεν μπορούν να μας βοηθήσουν να προβλέψουμε με βεβαιότητα τον ενήλικο ετεροφυλοφιλικό προσανατολισμό. Μ' αυτή την έννοια, ούτε οι προεφηβικές ομοφυλοφιλικές πράξεις μπορούν να προδικάσουν έναν ενήλικο ομοφυλοφιλικό προσανατολισμό.

ε) Εφηβεία

Η εφηβεία διαρκεί σε γενικές γραμμές από τα 12 έως τα 20 χρόνια και έχει τόσες μορφές όσοι είναι και οι έφηβοι. Εκφράζεται διαφορετικά από τον έναν πολιτισμό στον άλλο ή ακόμα και από τη μία κοινωνία στην άλλη μέσα στο ίδιο πολιτισμικό σύστημα. Την περίοδο αυτή, συντελείται ένα πλήθος πολύ σημαντικών φυσιολογικών αλλαγών, ενώ οι συναισθηματικές αλλαγές που σημειώνονται παράλληλα είναι το αποτέλεσμα βαθύτατων επιρροών από το κοινωνικό περιβάλλον του εφήβου.

Ιδιαίτερη σημασία για τον έφηβο, αλλά και ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους ενηλίκους που τον πλαισιώνουν, έχουν οι δραματικές σωματικές αλλαγές και τα αισθήματα του γι' αυτές. Η περίοδος αυτής της αξιοπρόσεκτης και ραγδαίας αλλαγής καλείται ήβη και διακρίνεται από μερικά συγκεκριμένα γεγονότα:

- «έφοδος» της εμμηνορρυσίας (μέση ηλικία τα 12-13 χρόνια)·
- ανάπτυξη του στήθους και του εφηβικού τριχώματος στα κορίτσια·
- μεγέθυνση των χειλιών του αιδοίου και της κλειτορίδας (η λέξη «αιδοίο» προέρχεται από τη λέξη «αιδώς», που σημαίνει ντροπή)·

- αύξηση του ύψους σε αγόρια και κορίτσια·
- ανάπτυξη των όρχεων και του πέους·
- ανάπτυξη της εφηβικής τριχοφυΐας (και στο πρόσωπο) στα αγόρια·
- πρώτη εκσπερμάτωση, συνήθως στον ύπνο (η αποκαλούμενη *ονείρωξη*)
- αλλαγή της φωνής σε αγόρια και κορίτσια·
- αλλαγή του σχήματος του σώματος·
- αύξηση της μυϊκής δύναμης στα αγόρια·
- δερματικά προβλήματα (ακμή) για κάποια αγόρια και κορίτσια·
- ανησυχία, και από το μέρος των αγοριών και από το μέρος των κοριτσιών, σχετικά με το πώς φαίνεται το σώμα τους στους άλλους και, παράλληλα, υπερευαίσθησία στις παρατηρήσεις των γονέων και των συνομηλίκων τους σχετικά με την αλλαγή της εμφάνισης τους. (Νομικού,2004)

Όλες αυτές οι αλλαγές προκαλούνται από μια τεράστια αύξηση παραγωγής τεστοστερόνης στα αγόρια και οιστρογόνων στα κορίτσια. Σε περίπτωση που μερικοί έφηβοι παρατηρούν ότι η σωματική τους ανάπτυξη δεν συμβαδίζει με αυτή των συνομηλίκων τους, αισθάνονται συχνά ανεπαρκείς και κατώτεροι. Κάποιες φορές μάλιστα, αυτά τα αισθήματα παράγουν αμυντικές συμπεριφορές, που κάνουν οδυνηρή τη ζωή των εφήβων, οι οποίοι αντιδρούν, στη συνέχεια, απέναντι στους γονείς τους και τους άλλους ενήλικους με τρόπους που κάνουν τη συμβίωση αγχώδη. Οι γονείς θα πρέπει να υποστηρίζουν τα παιδιά τους την περίοδο αυτή· άλλωστε, μπορούν να κάνουν πολλά για να τα ανακουφίσουν από το υπερβολικό άγχος. (Ντανιέλ Μαρσελλι,2006)

Παράλληλα, η απομάκρυνση από την οικογένεια συνεχίζεται. Η διαμόρφωση ξεχωριστής ταυτότητας και η αναπτυσσόμενη αυτονομία είναι θέματα αυτής ακριβώς της ηλικίας. Οι έφηβοι πρέπει να προχωρήσουν σε μια διαδικασία απαγκίστρωσης από τις οικογένειες τους, αλλά χρειάζονται ακόμα καθοδήγηση. Γονείς και νέοι έχουν, όμως, συχνά μεγάλη δυσκολία στο να καταφέρουν αυτό το φαινομενικό παράδοξο. Δυστυχώς, οι γονείς νομίζουν μερικές φορές ότι οι έφηβοι γιοι ή οι κόρες τους δεν έχουν την ανάγκη ή ότι δεν θα ανταποκριθούν στις γνώμες ή τις επιθυμίες των γονέων τους ως προς τις αρμόζουσες σεξουαλικές συμπεριφορές. Παρ' όλα αυτά, οι έφηβοι θέλουν και

χρειάζονται αυτή την καθοδήγηση και, επομένως, οι γονείς οφείλουν αφ'ενός να διατηρήσουν τη δική τους ισορροπία, αφ'ετέρου να συνεχίσουν να τους ενθαρρύνουν.

Το σεξουαλικό ενδιαφέρον και η επιθυμία αυξάνονται αξιοσημείωτα κατά τη διάρκεια της εφηβείας, και αυτό μπορεί επίσης να δυσκολέψει τους νέους, αφού οι αποδεκτές σεξουαλικές διέξοδοι είναι μάλλον λίγες. Ο αυνανισμός γίνεται πλέον κοινή πρακτική και στα δύο φύλα. Μέχρι το τέλος της εφηβείας, τα περισσότερα αγόρια και τα 2/3 των κοριτσιών έχουν αυνανιστεί, φτάνοντας μάλιστα σε οργασμό.

Τα φιλιά, τ' αγκαλιάσματα και τα χάδια αποτελούν τους δημοφιλέστερους τρόπους σεξουαλικής έκφρασης, και είναι σημαντικό για ένα ζευγάρι να γνωρίζει ποια θα πρέπει να είναι τα όρια της σεξουαλικής του συμπεριφοράς, ώστε ν' αποφεύγονται τα προβλήματα που προκύπτουν από διαφορετικές προσδοκίες. Αυτές οι σχέσεις, αν και εξευτελίζονται πολλές φορές από μερικούς ενηλίκους, αποτελούν κρίσιμα βήματα στην περαιτέρω ανάπτυξη της σεξουαλικότητας των εφήβων: αυξάνουν την πίστη στην ικανότητα τους να κάνουν σχέσεις και τους βοηθάνε να αναγνωρίσουν πρότυπα ερωτικά, αλλά και κοινωνικά έξω από την οικογένεια. Όσο για τις σεξουαλικές επαφές κατά τη διάρκεια της εφηβείας, είναι ξεκάθαρο ότι έχουν αυξηθεί.

Η «εφηβική σεξουαλικότητα» είναι πια μια κωδικοποιημένη έκφραση, που αφορά στην εφηβική γεννητική σεξουαλική συμπεριφορά. Δυστυχώς, η σεξουαλική ζωή των σημερινών εφήβων προσδιορίζεται από τα όσα οι ενήλικοι πιστεύουν ότι πράττουν. Έτσι, η συζήτηση για τους εφήβους περιορίζεται στον αυξημένο αριθμό που παρουσιάζουν οι ανεπιθύμητες εγκυμοσύνες μεταξύ 15 και 19 ετών, και, κατ' επέκταση, στον αυξημένο αριθμό των νεαρών γονέων. Πράγματι, αυτά τα θέματα είναι σημαντικά, αλλά είναι επίσης αλήθεια ότι οι περισσότεροι έφηβοι δεν έχουν ν' αντιμετωπίσουν μια ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη ούτε γίνονται γονείς. Είναι, λοιπόν, άδικο να αναφερόμαστε σε όλους κατ' αυτό τον τρόπο: σίγουρα, δεν είναι όλοι οι έφηβοι ανεύθυνοι ή υπόλογοι για καταστρεπτικές συμπεριφορές. (Θ. Ασκητής, 2000)

Σήμερα, οι νέοι προσπαθούν να αντεπεξέλθουν σε μια σειρά κοινωνικών και πολιτισμικών δυσκολιών για τις οποίες οι προηγούμενες γενιές δεν είχαν επίγνωση και, ακόμα, έχουν να δώσουν τον ίδιο αγώνα με τους γονείς και τους παππούδες τους προκειμένου να διαμορφώσουν τη μελλοντική τους ταυτότητα. Η αποδοχή αυτής της

πρόκλησης αντιστοιχεί απλώς με την αναμενόμενη, τυπική συμπεριφορά ενός υπεύθυνου νεαρού ενηλίκου που ωριμάζει.

Οι σεξουαλικές συμπεριφορές και τα συναισθήματα αποτελούν μέρος της συνολικής προσωπικότητας και της ανθρώπινης βιολογικής νομοτέλειας, σε συνδυασμό πάντοτε με τις κοινωνικές επιδράσεις και αντιλήψεις.

Η σεξουαλική ανάπτυξη κάθε ατόμου πραγματοποιείται, λοιπόν, μέσα σ' ένα γενικότερο πλαίσιο εξέλιξης και ωρίμανσης της προσωπικότητας του. Τα στάδια της βρεφικής και παιδικής ηλικίας είναι ιδιαίτερα σημαντικά για την ανάπτυξη της εμπιστοσύνης, της αυτοαντίληψης και των βασικών συναισθημάτων ασφάλειας. Επιπλέον τα παιδιά των οποίων η σεξουαλικότητα τιμωρείται και ποινικοποιείται από διάφορες εστίες εξουσίας οδηγούνται να διαμορφώσουν μια προσωπικότητα η οποία θα χαρακτηρίζεται από ανασφάλειες και φοβίες, με επακόλουθο σοβαρές σεξουαλικές αναπηρίες. (Τακερ Ν.1989)

1.4.3 Η πορεία από την εφηβεία στην ενηλικίωση

Σύμφωνα με τον Ι.Παρασκευόπουλο κάτω από την επίδραση των κοινωνικών αντιλήψεων και επιταγών, η εφηβεία είναι συνήθως μια άβολη περίοδος, γιατί οι νέοι πρέπει -όπως τους έχουν μάθει- να συγκαλύψουν τη σεξουαλική τους φυσιογνωμία.

Μαθήματα, παιχνίδια και ενδιαφέροντα διαφοροποιούνται σταδιακά ανάμεσα στα δύο φύλα· το ίδιο και οι κατευθύνσεις ως προς την επαγγελματική σταδιοδρομία και τις προσωπικές σχέσεις. Όλα αυτά, όμως, δεν έχουν να κάνουν με τη φυσιολογία της εφηβείας, αλλά με την κοινωνιολογία της. Γι' αυτό, εδώ χρειάζεται προσοχή, για να μη θεωρηθεί το κοινωνικό, φυσικό και το φυσικό, κοινωνικό. Εξάλλου, όλη η συσκοτίση γύρω από το σεξ βασίζεται ακριβώς σ' αυτή την «ηθελημένη» σύγχυση.

Στα πρώτα εφηβικά χρόνια, τα κορίτσια προηγούνται αναπτυξιακά από τα αγόρια και μοιάζουν περισσότερο με νεαρές γυναίκες απ' όσο τα αγόρια με νεαρούς άντρες· αντίθετα, τα αγόρια έφηβοι μοιάζουν ακόμα με μικρά παιδιά. Αυτές οι φυσιολογικές ενδείξεις ενισχύονται πολλές φορές και από ενός είδους κοινωνική υστεροβουλία, που ωθεί το κορίτσι να συμπεριφέρεται πια σαν γυναίκα, για να παντρευτεί και να εκπληρώσει τον βιολογικό και κοινωνικό της ρόλο, ενώ το αγόρι ανδρώνεται στο στρατό και θα πρέπει να ωριμάσει ακόμα περισσότερο, ώστε να μπορεί να αντεπεξέλθει στον κοινωνικό αγώνα και την κατοχύρωση της σταδιοδρομίας του. Επιπλέον, οι κώδικες κοινωνικοποίησης και οι ρόλοι των δύο φύλων έχουν γίνει ήδη συνειδητά κατανοητοί από τους νέους σ' αυτή την ηλικία.

Η σεξουαλική ωρίμανση των εφήβων μπορεί να καθυστερήσει έως τα 17 περίπου χρόνια, πράγμα που οδηγεί τους γονείς σε ανησυχία και λανθασμένες εκτιμήσεις περί ανεπάρκειας των παιδιών τους. (Σε κάποιους πρωτόγονους πολιτισμούς η μετάβαση στην εφηβεία γιορτάζεται με μυσταγωγίες και τελετές, που απηχούν το μυστήριο της γονιμότητας και της αναπαραγωγής. Η καθολική εκκλησία δίνει, επίσης, το χρίσμα στους εφήβους, σε ειδική τελετή.) Η ικανότητα για αναπαραγωγή που έχουν, τώρα πια, τα αγόρια και τα κορίτσια οδηγεί τους περισσότερους γονείς στη λήψη περιοριστικών μέτρων - ειδικότερα όσον αφορά στα κορίτσια, αφού ο κίνδυνος της κοινωνικά ανεπίτρεπτης εγκυμοσύνης είναι πάντοτε υπαρκτός.

Αυτή την εποχή, πολλοί γονείς γίνονται πιο απόμακροι και προσεκτικοί με τα παιδιά τους. Φιλιά και χάρδια καταργούνται, αφού συσχετίζονται πια με τη σεξουαλικότητα των αγοριών και των κοριτσιών, και ως εκ τούτου, μπορεί να κατακριθούν σαν απαγορευμένες θωπείες με αιμομικτική χροιά. Έτσι, πολλά παιδιά που επιζητούν ακόμα τα χάρδια αισθάνονται απόρριψη και βιώνουν κάποιου είδους οικογενειακή περιθωριοποίηση. Ένα άτομο στην εφηβεία διακατέχεται από αλληλοσυγκρουόμενα συναισθήματα, αμφιβολίες, ερωτηματικά και διάφορες φοβίες. Επίσης, βιώνει συνεχώς τη σύγκριση της κοινωνικής με τη φυσική του υπόσταση. Οι εφηβικές εσωτερικές συγκρούσεις έχουν, άλλωστε, ερμηνευθεί σε πολλά λογοτεχνικά έργα.

Η Α.С. Petersen επεξεργάστηκε το 1987 λεπτομερείς συνεντεύξεις που πήρε από 300 εφήβους περίπου, για να προσδιορίσει την ποιότητα αντιμετώπισης αυτών των

εσωτερικών συγκρούσεων. Η Petersen ισχυρίζεται ότι τα κορίτσια και τα αγόρια που ωρίμασαν υπερβολικά γρήγορα δείχνουν να είναι περισσότερο ευχαριστημένα με τον εαυτό τους και αντιμετωπίζονται συχνότερα με θετικό τρόπο από τους φίλους τους και από τους ενηλίκους. Στο ίδιο δείγμα, 85% των εφήβων ήταν ικανοποιημένα και ολοκληρωμένα νεαρά άτομα. Η έρευνα αναγνωρίζει ότι η μεγάλη πλειοψηφία των νέων αντεπεξέρχεται ικανοποιητικά στις βαθύτατες προκλήσεις προσαρμογής των πρώτων εφηβικών χρόνων.

α) Αυνανισμός

Η λέξη προέρχεται από το όνομα του Αυνάν και την αξιοκατάκριτη πράξη του, όπως περιγράφεται στην ιστορία της Παλαιάς Διαθήκης.

Ο αυνανισμός ή αυτοϊκανοποίηση -που είναι η ελληνική λέξη- συνίσταται στη διαδικασία αυτοερεθισμού των γεννητικών οργάνων με στόχο τον οργασμό. Είναι μια πράξη που κορυφώνεται ως πρακτική κατά τη διάρκεια της εφηβείας. Το πέος, ο κόλπος ή η κλειτορίδα δεν αποτελούν τα μοναδικά αντικείμενα της διαδικασίας αυτοϊκανοποίησης· πολλά άτομα μπορούν να φτάσουν σε οργασμό ερεθίζοντας τα στήθη, τον πρωκτό και άλλα ερωτογενή σημεία του σώματος.

Σχεδόν κάθε αγόρι ή κορίτσι που αυνανίζεται βιώνει παράλληλα και ενοχή, γιατί αυτή η διαδικασία, ακόμα και σήμερα, αποδοκιμάζεται από την πλειοψηφία των ενηλίκων. Η ενοχή αυτή έχει ιστορικό βάθος τεκμηρίωσης και συσχετίζεται με το συναίσθημα του φόβου, αφού στην Παλαιά Διαθήκη ο αυνανισμός παρουσιάζεται ως επικατάρατος και επισύρει τη θεική τιμωρία.

. Ο αυνανισμός στήνεται μάλιστα από ορισμένους φυσιολόγους και ψυχολογικούς συμβούλους ως ένας υγιής τρόπος ανακούφισης των σεξουαλικών αναγκών και εντάσεων. Ορισμένοι σεξολόγοι υποστηρίζουν, επίσης, ότι θα έπρεπε να διδάσκεται, ώστε να αποτελεί ευχάριστη εμπειρία και να συνεισφέρει στην ολοκλήρωση της σεξουαλικής επαφής με τον σύντροφο.

Συχνότητα

Για τα περισσότερα κορίτσια και αγόρια ο αυνανισμός είναι η πρώτη ειλικρινής σεξουαλική εμπειρία. Το 1940, ο Kisney και οι συνεργάτες του ανέφεραν ότι από τους μισούς εφήβους το 90% περίπου των αγοριών και το 50% των κοριτσιών κατέφευγε στον αυνανισμό. Μελέτες του 1980 παρουσιάζουν αύξηση των ποσοστών. Σήμερα, τα 3/4 σχεδόν των κοριτσιών αυνανίζονται από την εφηβική ηλικία και ένα 10% αρχίζει από τα 20 περίπου χρόνια.

Μέχρι το στάδιο της ενηλικίωσης, 9 στους 10 άντρες και 8 στις 10 γυναίκες αυνανίζονται, σύμφωνα με τους JD Adwood και J.B. Gragnon (1987). Η συχνότητα αυτής της πράξης κυμαίνεται· ωστόσο, τα περισσότερα αγόρια και κορίτσια έφηβοι αυνανίζονται δύο, τρεις ή και περισσότερες φορές την εβδομάδα.

Ο αυνανισμός δεν αποτελεί υποκατάστατο και δεν εκλείπει ως πρακτική με το γάμο ή γενικότερα τη δημιουργία μιας μόνιμης σχέσης· αποτελεί μια σεξουαλική δραστηριότητα αυθύπαρκτη, που συνδυάζεται με τολμηρές προσωπικές φαντασιώσεις, οι οποίες υπερβαίνουν την κοινωνικά καθιερωμένη σεξουαλική ηθική και πρακτική. Πάντως, η μηνιαία συχνότητα του αυνανισμού αυξομειώνεται και εξαρτάται εν πολλοίς από το πόσο διαθέσιμος είναι ο ερωτικός σύντροφος.

β) Διαπροσωπική σεξουαλική δραστηριότητα

Με την έναρξη της εφηβείας, το παιχνίδι των παιδικών χρόνων υποχωρεί, γίνεται δευτερεύον και δίνει τη θέση του σε πιο συνειδητοποιημένες σεξουαλικές ανάγκες και αναζητήσεις, καθώς η αναγκαιότητα ολοκληρωμένων διαπροσωπικών σχέσεων είναι επιτακτική για τα άτομα. Αυτή την εποχή, οι νέοι συγκινούνται ιδιαίτερα με την πιθανότητα δημιουργίας μιας βαθιάς προσωπικής σχέσης με κάποιο άλλο πρόσωπο.

Πράξη

Το ποσοστό των εφήβων που έχει σεξουαλικές επαφές έχει αυξηθεί σημαντικά τον τελευταίο αιώνα. Μια γεννιά νωρίτερα προγαμιαίες σχέσεις είχαν λιγότερη από τους μισούς εφήβους. Η συνουσία προδίκασε με βεβαιότητα το γάμο. Σήμερα το ένα τέταρτο όλων των εφήβων έχουν ολοκληρωμένες σχέσεις μέχρι την ηλικία των 15 χρόνων. Για πολλούς αν όχι για τους περισσότερους νέους η συνουσία προσδιορίζει και εντάσσεται στο πλαίσιο μιας σοβαρής και εξελισσιμής σχέσης. Για μερικούς νέους η πρώτη εμπειρία σεξουαλικής πράξης μπορεί να είναι αποτυχημένη, αγχώδης, δύσκολη ή τρομαχτική. Ο ένας ή και οι δύο νιώθουν συχνά εξαναγκασμένοι, νευρικοί και τρομαγμένοι. Οι πρώτες εμπειρίες χαράζονται στη μνήμη των περισσότερων από τους μισούς εφήβους (αγοριών και κοριτσιών) ανάμεικτες με συναισθήματα φόβου απογοήτευσης ή /και ανησυχίας. Η τελευταία προέρχεται κυρίως από τον φόβο μιας ενδεχόμενης εγκυμοσύνης ή της εκδήλωσης νοσημάτων, καθώς και άλλες ενοχές που σχετίζονται, τελικά, με την ιστορικά μακροχρόνια ποινικοποίηση του σεξ και το προπατορικό αμάρτημα της σάρκας που οδηγεί στην κόλαση. Για κάποιους άλλους εφήβους η έναρξη της σεξουαλικής δραστηριότητας σχετίζεται με πληρότητα αισθημάτων, χαρά, ευχαρίστηση και ολοκλήρωση. Πάντως σε όλους σχεδόν απομένει ένα συνοθύλευμα θετικών και αρνητικών συναισθημάτων.

Στην εποχή μας, ο κίνδυνος του AIDS περιπλέκει τα πράγματα, καθώς έχει συντελέσει στην αύξηση της επιφυλακτικότητας των εφήβων. Η προθυμία για σεξουαλική σχέση και η συχνότητα των επαφών έχουν μειωθεί, με αποτέλεσμα ο αυνανισμός να παραμένει η πιο σίγουρη σεξουαλική δραστηριότητα για τους νέους, αλλά και για πολλούς μοναχικούς ενήλικους.

Ομοφυλοφιλικές σχέσεις

Κατά τη διάρκεια της εφηβείας, μερικοί νέοι αναζητούν σεξουαλικές σχέσεις με άτομα του ίδιου φύλου. Για μερικούς αυτές οι πρώιμες ομοφυλοφιλικές επαφές προκαλούν έντονα συναισθήματα αγωνίας και ενοχής, ενώ για άλλους είναι το ξεκίνημα ενός ομοφυλοφιλικού προσανατολισμού, που ολοκληρώνεται στην ώριμη ηλικία. Για τους περισσότερους εφήβους, πάντως, οι πρώιμες ομοφυλοφιλικές δραστηριότητες δεν

οδηγούν σε σταθερή ομοφυλοφιλία και αποτελούν απλώς προσπάθειες εξερεύνησης και προσδιορισμού των σεξουαλικών και συναισθηματικών τους αναγκών.(Ν.Μάνου,1997)

Σεξουαλικές ενοχές

Ο D. L. Moshet (1980) πραγματοποίησε μια εκτεταμένη έρευνα πάνω στις σεξουαλικές ενοχές, την ένταση και τα ποιοτικά τους χαρακτηριστικά. Πρόκειται για ένα αγχώδες συναίσθημα, που λειτουργεί σαν τιμωρός του ατόμου' γεννιέται από τις βιωματικές απόψεις και αντιλήψεις που βασίζονται σε περιοριστικές ηθικές αρχές και από την κοινωνικο-θρησκευτική καταδίκη της σεξουαλικής συμπεριφοράς. Άτομα με συνειδητοποιημένες -και έντονες-ενοχές αποφεύγουν τα εκπαιδευτικά κείμενα που διαπραγματεύονται την ανθρώπινη σεξουαλικότητα και έχουν δυσκολίες στο να διεγερθούν και να πραγματοποιήσουν αβίαστες και ελεύθερες διαπροσωπικές σεξουαλικές σχέσεις, ακόμα και με τους νόμιμους συντρόφους τους.

Οι σεξουαλικές ενοχές αντλούν το περιεχόμενο τους από βασικές αιτίες και συγκεκριμένα σεξουαλικά προβλήματα. Κατά κανόνα, αρθρώνονται στη

συνείδηση και τον ψυχικό κόσμο των ατόμων κατά τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας: άτομα που παρουσιάζουν σήμερα μεγάλο ποσοστό ενοχών τιμωρήθηκαν όταν ήταν παιδιά, είτε γιατί έκαναν ερωτήσεις γύρω από το σεξ, είτε γιατί χρησιμοποιούσαν απαγορευμένες λέξεις είτε γιατί, τέλος, άγγιζαν τα γεννητικά τους όργανα.

Κατά την ενηλικίωση, πολλοί νέοι αυτοενοχοποιούνται, επειδή έχουν πειστεί ότι το σεξ αποτελεί ηθική και κοινωνική παρεκτροπή και ότι έρχεται σε αντίθεση με τις περιοριστικές αρχές και επιταγές του κράτους και της θρησκείας.

Οι σεξουαλικές ενοχές τροφοδοτούνται συνεχώς από τη σύγχρονη κοινωνία, που εκπέμπει αντιφατικά και αντικρουόμενα μηνύματα γύρω από το σεξ, ενώ ταυτόχρονα το αντιμετωπίζει με φαρισαϊκό τρόπο - άλλοτε σαν παρεκτροπή και άλλοτε σαν νόμιμη και θεμιτή πηγή οικονομικού κέρδους.(Sroufe Alan,1992)

Οι γονείς, η εκκλησιαστική, αλλά και άλλες εστίες εξουσίας και αυθεντίας, όπως οι παιδαγωγοί, οι γιατροί και οι επιστήμονες, καθιέρωσαν -σε διάφορες ιστορικές περιόδους και πολιτιστικά στάδια των δυτικών κοινωνιών- θεσμούς-φραγμούς για την ανθρώπινη σεξουαλικότητα: απαγόρευση των προγαμιαίων σχέσεων, του αυνανισμού, των εφηβικών χαδιών και περιπτύξεων κ.λπ. Παράλληλα με αυτές τις απαγορεύσεις, ο ερωτισμός υμνείται και διαχέεται από ταινίες, μουσικές επιτυχίες και εκπομπές στην τηλεόραση, που φαίνεται να εξωθούν και να παροτρύνουν τα άτομα -αντίθετα με την επίσημη σεξουαλική ηθική- σε συνεχή σεξουαλική δραστηριότητα και αναζήτηση. Κατά συνέπεια, οι έφηβοι βιώνουν, αντικρουόμενα συναισθήματα και οι προσδοκίες τους για ολοκληρωμένες διαπροσωπικές σχέσεις και σεξουαλική δραστηριότητα διαψεύδονται.

Στη σημερινή κοινωνία, οι νέοι θα πρέπει να εκπαιδευτούν: να συνειδητοποιήσουν ότι η σεξουαλικότητα αποτελεί φυσική επιλογή του είδους, δεν είναι παρεκτροπή ούτε βρομιά, αλλά μια απαραίτητη και ευχάριστη λειτουργία, όπως το φαγητό και ο ύπνος. Επίσης, η παραπληροφόρηση θα πρέπει να αντικατασταθεί με ουσιαστικές γνώσεις - για την ποικιλομορφία των ηθικών προτύπων και τη θέση της σεξουαλικότητας ως βασικού πολιτισμικού στοιχείου σε όλες τις εποχές και όλους τους λαούς.

Εν κατακλείδι, οι μόνοι ορθοί κώδικες σεξουαλικής συμπεριφοράς είναι αυτοί που απαγορεύουν τον εξαναγκασμό και την εκμετάλλευση της σεξουαλικής υπόστασης των ατόμων με στόχο την άντληση οικονομικής ωφέλειας. Οι στάσεις και οι συμπεριφορές πρέπει με έμφαση να εστιαστούν στην υπευθυνότητα για τον σύντροφο, στη στοργή και τον αλληλοσεβασμό.

1.5 Η ΨΥΧΟΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ο άνθρωπος, σε ό,τι αφορά τη σεξουαλική λειτουργία, παρουσιάζει σημαντικές διαφορές από τα άλλα ανώτερα ζώα. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η σεξουαλική επαφή δεν πραγματοποιείται μόνο από ένστικτο (ενόρμηση), ως αντανακλαστικό σε

οπτικά και οσφρητικά ερεθίσματα όπως στα ζώα, αλλά απαιτεί και τη συμμετοχή του ατόμου μέσα από μαθησιακούς παράγοντες και την εφαρμογή τεχνικών οι οποίες τελειοποιούνται με την πάροδο του χρόνου. Η σεξουαλικότητα αναπτύσσεται αμέσως μετά τη γέννηση του ανθρώπου και αποτελεί μια πτυχή της προσωπικότητας του, η οποία ολοκληρώνεται μέσα από τη διανοητική, κοινωνική, συναισθηματική και πνευματική ανάπτυξη του. Σχετικά με την ταυτότητα του φύλου και τις διαδικασίες διαμόρφωσης της σεξουαλικότητας υπάρχουν ακόμα αρκετά σημεία τα οποία δεν έχουν διευκρινιστεί χωρίς να σημαίνει ότι αυτό οφείλεται τόσο στην έλλειψη ενδιαφέροντος από την πλευρά της επιστήμης, όσο στο γεγονός ότι στο ασυνείδητο υπάρχει σωρεία απαγορεύσεων. (Ι.Παρασκευόπουλος,1985)

Ακόμα και η γλώσσα που χρησιμοποιείται σε σχέση με τη σεξουαλική σχέση απαγορεύει συνήθως την κυριολεξία και την αμεσότητα, εξαιτίας των αναστολών που έχουν τις ρίζες τους στην τρυφερή παιδική ηλικία. (Ζάχαρης Δημήτριος,2005)

1.5.1 Η σεξουαλικότητα στη μυθολογία της Αρχαίας Ελλάδας

Οι αρχαίοι Έλληνες πίστευαν ότι τα φύλα ήταν τρία, το αρσενικό, το θηλυκό και το αρσενικοθήλυκο, το οποίο αποτελείτο και από τα δύο φύλα, όπως αναφέρεται στο *Συμπόσιο* του Πλάτωνα. Τα δύο ενωμένα ομοουσίως και αδιαιρέτως φύλα ήταν ακατάβλητα σε σωματική δύναμη και φρόνημα. Εξαιτίας αυτής της δύναμης, οι ανδρόγυνοι θεωρήθηκαν απειλή για τους θεούς, και έτσι ο Δίας τους έκοψε σε δύο μέρη. Τον καθένα που χώριζε ανέθετε στον Απόλλωνα να στρέψει το πρόσωπο και το μισό του αυχένα προς το μέρος της τομής «ίνα θεώμενος την αυτού τμήσιν κ-σμιώτερος είν' ο άνθρωπος». Μετά τη διχοτόμηση το κάθε μισό ποθούσε το άλλο του μισό. Ο Αριστοφάνης λέει ότι «ο έρωσ των ανθρώπων μεταξύ των είναι ριζωμένος εις την φύσιν των και μας συνενώνει εις την αρχική μας κατάσταση και ζητεί να κάνει και πάλι από τα δύο φύλα ένα για να επανορθώσει το πάθημα του ανθρώπινου οργανισμού».

Όπως φαίνεται και στο μύθο του Πλάτωνα, ο έρωτας είναι η επιθυμία αποκατάστασης της αρχέγονης ένωσης και συνύπαρξης. Ο χωρισμός άφησε ένα κενό στην ύπαρξη, όπως αναφέρει ο Jacques Lacan, ο οποίος τη διαίρεση του ανδρόγυνου σε δύο ημίτομα την παραλληλίζει με την απόσπαση του παιδιού από τον πλακούντα της μητέρας κατά τη διάρκεια του τοκετού. Παραμένουν όμως οι κομμένες σωματικές συνέχειες στα δυο ημίτομα, παραμένουν απτά και όχι ως μνήμη τα «ανοίγματα» όπως και ο πόθος που τα διαρρέει για ένωση και επαναγωγή στην αρχαία συμφυΐα και αρμονία. Αυτά τα «ανοίγματα» είναι οι πιο ευαίσθητες περιοχές, οι ερωτογενείς ζώνες. Τέτοιου είδους αρχέγονες επιθυμίες υπηρετεί ο έρωτας. Συμπληρώνει δηλαδή τα κενά του σωματικού και υπαρξιακού χάσματος που άνοιξε η τιμωρία των θεών. Κατά το μύθο του Πλάτωνα, η ερωτική ενόρμηση και η επιθυμία ένωσης ή επανένωσης των δύο φύλων φύτρωσε μέσα από την ερωτική μέθεξη. Έτσι λοιπόν επιβάλλεται να βλέπει κανείς το φύλο, την ταυτότητα και το ρόλο του μέσα στην ερωτική συμπεριφορά του ατόμου. (Φουκώ Μισέλ, 1990)

1.5.2 Ο ρόλος της μητέρας στην ψυχοσεξουαλική ανάπτυξη του παιδιού

Από τη γέννηση του ο άνθρωπος είναι δέκτης των επιθυμιών της μητέρας του. Για να παρουσιάσουμε έστω και ενδεικτικά το περιβάλλον ή πιο σωστά το βιωματικό κλίμα μέσα το οποίο το παιδί αποκτά την ταυτότητα του φύλου του, θα αναφερθούμε στην προοιδιπόδεια φάση της ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης του παιδιού, όπου συνήθως κυριαρχεί η πρωταρχία της μητέρας ως μορφοειδώλου καλού ή κακού, καθώς και ως φυσικού και πραγματικού προσώπου. Είναι δηλαδή το πρώτο αντικείμενο πάνω στο οποίο προβάλλεται η σεξουαλικότητα του παιδιού. Δεν είναι όμως μόνο η εικόνα της και τα χαρακτηριστικά της που εσωτερικεύονται από το παιδί, αλλά και το σύνολο της πρωτογενούς σχέσης του υποκειμένου με το αντικείμενο. Η λιβιδινική ροπή προς τη μητέρα, που θεωρείται πηγή της ζωής, της αγάπης, της θέρμης, της τροφής και της ικανοποίησης των διάφορων αισθήσεων, και η δωρηματική απάντηση της μητέρας σε

αυτές τις ανάγκες-επιθυμίες θα εσωτερικευθούν, θα προσωποποιηθούν και θα ενωθούν στο ασυνείδητο σε ένα μορφοείδωλο της «καλής μητέρας». Αυτό το μορφοείδωλο δεν είναι εικόνα εν κατόπτρω της πραγματικής μητέρας, διότι πριν από όλα εκφράζει την ενόρμηση του υποκειμένου προς το αντικείμενο. Σε αυτό όμως το σχήμα το πραγματικό πρόσωπο της μητέρας παίζει ένα ρόλο που δεν είναι αμελητέος. Οι αναπόφευκτες και αναγκαίες ματαιώσεις του βρέφους και του παιδιού της τρυφερής ηλικίας εισάγουν μια αντιδραστική επιθετικότητα εναντίον της μητέρας. Η εσωτερίκευση, η προσωποποίηση και η ένωση αυτών των επιθετικών ενορμήσεων βρίσκονται στη βάση της σύστασης του μορφοειδώλου της «κακής μητέρας». Όπως βλέπουμε το υποκείμενο, όποιο και να είναι το φύλο του, ταυτίζεται με τη μητέρα στην οποία επενδύει και διοχετεύει τον πρώτο ερωτισμό του. Το πρώτο ερωτικό αντικείμενο του αγοριού υποστηρίζει ο Freud «είναι η μητέρα προς την οποία μένει προσηλωμένο κατά τη διαμόρφωση του οιδιπόδειου συμπλέγματος και εν γένει, καθ' όλη τη ζωή».(Σ.Φρουντ ,1989)

Για τα κορίτσια, επίσης το πρώτο ερωτικό αντικείμενο είναι η μητέρα ή πρόσωπα που την αντικαθιστούν, λόγου χάρι η γυναίκα που φροντίζει το παιδί.

Ο Lacan πραγματεύεται ιδιαίτερα τη δυαδική σχέση που ζει το παιδί με τη μητέρα, προτού αποκτήσει συνείδηση του εαυτού του και εσωτερικεύσει το ρόλο του φύλου του.

Κατά το στάδιο του καθρέπτη «το παιδί δεν βλέπει στον άλλο, στην εικόνα του καθρέπτη, παρά έναν όμοιο με τον οποίο συγγέεται και ταυτίζεται». Σε αυτή τη φάση το παιδί κυριαρχείται από το φανταστικό. Έπειτα το κύριο όνομα του παιδιού δεν παίρνει το Εγώ για να το διαστείλει από το Εσύ και το Αυτός. Είναι ενδιαφέρον να σημειώσουμε ότι το παιδί πριν αποκτήσει την έννοια του Εγώ ομιλεί για τον εαυτό του στο τρίτο πρόσωπο. Είναι το τρίτο πρόσωπο της τριάδας πατέρας-μητέρας-παιδί. Όταν ένα παιδί λέγει Εγώ εννοεί «Εγώ» (η μητέρα μου) ή «Εγώ» (ο πατέρας μου). Αν το παιδί παραμένει σε αυτή την κατάσταση της δυαδικής σχέσης στερείται το Εγώ και την υποκειμενικότητα και μοναδικότητα με αποτέλεσμα να εγκατασταθεί ένα Εγώ αλλοτριωμένο. Οι ταυτίσεις που δημιουργεί το παιδί στην περίοδο αυτή της ζωής του είναι δυνατόν να το οδηγήσουν σε λανθασμένη αντίληψη και «παραγνώριση» του εαυτού του.(Σαρρης Δημητρης,2009)

Η αδυναμία εξόδου από τη δυαδική σχέση ευνοεί τις απαρχές των σεξουαλικών διαστροφών.

Στο στάδιο αυτό το παιδί δεν επιθυμεί την επαφή με τη μητέρα του, δηλαδή να είναι το παν για αυτήν, να καλύπτει όλο τον ορίζοντα της επιθυμίας της χωρίς να αφήνει κενό χώρο για να επιθυμήσει κάτι άλλο (τον αντίζηλο που είναι ο πατέρας). Ασυnevίδητα επιθυμεί να είναι το ολοκλήρωμα, το πλήρωμα της έλλειψης του, ο φαλλός.

Είναι ανάγκη λοιπόν η δυαδική σχέση να μείνει πίσω ως αδιέξοδη και το παιδί να περάσει στην τριαδική σχέση, να βγει δηλαδή από το φανταστικό και να εισέλθει στο συμβολικό στάδιο.

Στη φάση αυτή, που είναι οιδιπόδεια, το παιδί αποκτά συναίσθηση της κατοχής και της διαφοράς των δύο φύλων. Σημαδεύεται από την παρέμβαση του πατέρα και την κατάργηση της δυαδικής σχέσης που ήταν αιχμαλωτισμένη από το φανταστικό. Η είσοδος του πατέρα στη δυαδική σχέση σημασιοδοτεί τη διαφορά των φύλων. «Ο φαλλός δηλώνει αυτή τη σημασιодότηση της διάκρισης των δύο φύλων». Η μητέρα από πρόσωπο κεντρικό που ήταν γίνεται πρόσωπο ενδιάμεσο. Πρόκειται για τη φάση που το παιδί αφήνει τη δυαδική σχέση και εισέρχεται στο οιδιπόδειο σύμπλεγμα και τη συμβολική τάξη (τάξη της γλώσσας)

Η σημασία που έχει η γλώσσα για την ταυτότητα του φύλου καταδεικνύεται και από το χρόνο που αποκτάται η τελευταία και που είναι ο ίδιος με την περίοδο εισαγωγής του παιδιού στη συμβολική τάξη, όπως ήδη αναφέρθηκε. Ο Lacan υποστηρίζει ότι η γλώσσα και το σώμα όπως η γλώσσα και η ψυχή δεν μπορούν να διαχωριστούν μεταξύ τους. Η γλώσσα όμως και η συμβολική τάξη κοινωνικοποιούν το παιδί και οργανώνουν την ύπαρξη του. Μέσω της γλώσσας το παιδί ενσωματώνει στην εμπειρία του όλα τα σωματικά (ανατομικά) χαρακτηριστικά του. Ολόκληρο είναι μια γλώσσα, αναφέρει η Doldo, η οποία δίνει τεράστια σημασία στην ενημέρωση του παιδιού σχετικά με το σώμα του, την πατρότητα, τη μητρότητα, την απαγόρευση της αιμομιξίας και πρωτίστως σχετικά με το φύλο του, για το οποίο εκφράζει με πολλούς τρόπους την περιέργεια του. Αυτή η ψυχική διάθεση, η όλο απορία και όρεξη να μάθει, είναι το προοίμιο για την έναρξη ενός ενημερωτικού διαλόγου με τα παιδιά πάνω σε αυτά τα θέματα.

Οι συζητήσεις μπορούν να οδηγήσουν σε σχέσεις εμπιστοσύνης όσον αφορά θέματα που μέχρι πρότινος φαίνονταν δύσκολα, γιατί ο ενήλικας δύσκολα αντιλαμβάνεται τις προεκτάσεις της παιδικής αίσθησης και την ασίγαστη επιθυμία για ανακάλυψη. Η Lacan θεωρεί ότι η προσφορότερη περίοδος για την απόκτηση της

ταυτότητας του φύλου είναι η ηλικία των δύομισι έως τριών χρόνων. Σε αυτή την περίοδο το παιδί ήδη αφήνει πίσω του τη δυαδική σχέση και περνάει από το φανταστικό της αλλοτριωμένης του εικόνας στο συμβολικό, στην τάξη της γλώσσας, που επίσης έχει ουσιώδη ρόλο στη διαμόρφωση της ταυτότητας του φύλου και στην τριαδική σχέση, την πιο ολοκληρωμένη μορφή οικογενειακής σύνθεσης. Σε αυτή τη φάση η χρήση μιας ευπρεπούς γλώσσας με πραγματικές λέξεις που αναφέρονται στην ανατομία του γεννητικού συστήματος βοηθούν το παιδί να καταλάβει καλύτερα το σώμα του, να ανοίξει διάλογο γνωριμίας μαζί του και να αποκτήσει ευκολότερα και έξω από παραποιήσεις και ψευδαισθήσεις την ταυτότητα και το ρόλο του φύλου του.

Γενικά, όλα τα τραύματα που κάνουν αισθητή την παρουσία τους στον ψυχισμό των παιδιών κατά τη διάρκεια απόκτησης της ταυτότητας και του ρόλου του φύλου τους έχουν το αντίκρισμα και τις αιτίες τους στην κοινωνία των ενηλίκων. Διότι η προοδευτική απόκτηση της αρρενωπότητας στο άρρεν φύλο και της θηλυκότητας στο θήλυ μορφώνονται μέσα από το δεσμό ταύτισης του παιδιού με το γονέα του ίδιου φύλου.

Πρέπει να τονιστεί ότι η ταυτότητα του φύλου δεν περιορίζεται κατ' ανάγκη στα ανατομικά και γεννητικά χαρακτηριστικά, όσο και αν σε αυτά τα σημεία τείνουν να εστιάζουν διάφορες απόψεις. Πρόκειται δηλαδή για μια πολυσύνθετη διαδικασία που αφορά την εσωτερική και ενσωμάτωση όλης της προσωπικότητας του άρρενος και του θηλαίου μέσα από τους πολύπλοκους μηχανισμούς της ταύτισης. Ο Lacan θεωρεί ότι η προσωπικότητα συνίσταται, δομείται και διαμορφώνεται μέσω μιας σειράς ταυτίσεων, οι οποίες λειτουργούν ως επί το πλείστον ασυνείδητα, γι' αυτό ακριβώς διακρίνονται από τη μίμηση.

Μέσω της ταύτισης βιώνονται αλλότρια στοιχεία και ενσωματώνονται στο σωματικό και ψυχικό Εγώ του ατόμου. Ταυτίζομαι όμως δεν σημαίνει αποβάλλω τον εαυτό μου ή τον αρνούμαι ή τον καταργώ, συγχωνευόμενος με τον άλλο (φράση που τη συναντήσαμε στην προοιδιπόδεια δυαδική σχέση του παιδιού με τη μητέρα), αλλά, αντίθετα, σημαίνει αποσπώ, αφομοιώνω, εντάσσω, ενσωματώνω στο Εγώ μου, για να συγκροτήσω τη δική μου προσωπικότητα, που δεν είναι μηχανική επανάληψη της προσωπικότητας του άλλου, όσο και αν οι επιρροές του είναι σημαντικές και προσδιοριστικές σε μεγάλο μέρος. Η πορεία του παιδιού προς το φύλο του δεν είναι

γραμμική ή μονοσήμαντη. Υπάρχει ένας διπλός μηχανισμός από τη μια πλευρά, δηλαδή η συμπεριφορά του παιδιού που κυριαρχείται από τον ερωτισμό και, από την άλλη, μια δομική ταύτιση με το γονέα του ίδιου φύλου. Καθώς ταυτίζεται με τον πατέρα, το αγόρι αρχίζει να σφυρηλατεί έναν κανονικό δεσμό μαζί του, έχοντας τον ως αρσενικό πρότυπο. Το ίδιο συμβαίνει με το κορίτσι και τη μητέρα του. Η προοδευτική απόκτηση της αρρενωπότητας στο αγόρι και της θηλυκότητας στο κορίτσι μορφώνεται μέσω του δεσμού ταύτισης του παιδιού με το γονέα του ίδιου φύλου.

Από την άποψη της ερωτικής συμπεριφοράς συμβαίνει το αντίθετο, το παιδί αρχίζει την ερωτική του εμπειρία με το γονέα του αντίθετου φύλου. Το παιδί, προσθέτει η Dodo, συγκεντρώνει όλο του το είναι στη σχέση του με το γονέα του ίδιου φύλου ή αν αυτό δεν υπάρχει με ένα υποκατάστατο του ίδιου φύλου, του οποίου αφομοιώνει όλη τη συμπεριφορά, μέρος της οποίας είναι η ταυτότητα του φύλου του παιδιού.

Δεν λείπουν όμως και οι περιπτώσεις που η ταύτιση παρουσιάζεται συγκρουσιακή, καθώς από τη μια πλευρά το παιδί ταυτίζεται με το γονέα του ίδιου με αυτό φύλου (ταύτιση που χαρακτηρίζεται δομική) και από την άλλη με το γονέα του αντίθετου φύλου (μια επιθυμία που χαρακτηρίζεται πανίσχυρη), η οποία αργότερα θα εκδηλωθεί στα υποκατάστατα του πατέρα και της μητέρας, δηλαδή στον ερωτικό και την ερωτική σύντροφο αντίστοιχα. Η αμφιθυμική αυτή συμπεριφορά είναι δυνατόν να οδηγήσει κάποια αγόρια να αναπτύξουν προσωπικότητα με αρκετά γυναικεία στοιχεία, όπως και κορίτσια με αρρενωπή συμπεριφορά.

Στην πρόωρη διαφοροποίηση των φύλων, υποστηρίζει ο B. Zazzo, «παίζει βασικό ρόλο και η συμπεριφορά του περιβάλλοντος προς το παιδί. Διαφορετικό είδος κοινωνίας συνεπάγεται για το άτομο και διαφορετική συναισθηματική ένταση, άγχος, ανησυχία, φόβο ή εσωτερικές συγκρούσεις».

Ο A. Hessnard αποδίδει τόσο τη συγκρουσιακή ταύτιση όσο και τη δομική στη διαμόρφωση του Υπερεγώ, το οποίο παρόλο που προεκτείνει στο παιδί το γονέα του ίδιου φύλου, εντούτοις έχει και αρκετά στοιχεία από τον άλλο γονέα. Έτσι, το Υπερεγώ αποβαίνει μια συμπλεγματική πλευρά της ανθρώπινης προσωπικότητας.

«Κάθε άρρεν άτομο πρέπει να γίνει αυτόνομη προσωπικότητα, ανεξάρτητη της παιδικής ηλικίας και των γονέων, να υπερβεί το Πατρικό του Υπερεγώ, από το οποίο έχει ανάγκη να κρατήσει τα στοιχεία που δεν αντιτίθενται στην ανδρική του επαλήθευση.

Το ίδιο και κάθε γυναικείο πρόσωπο πρέπει να φτάσει στη γυναικεία πληρότητα, να υπερβεί το μητρικό του Υπερεγώ, κρατώντας τις αυθεντικές γυναικείες ιδιότητες χωρίς να διατηρήσει αυτές που προερχόμενες από τη μητέρα το εμποδίζουν να είναι ο εαυτός του».

Καταλαβαίνουμε λοιπόν ότι το πρόβλημα της ταυτότητας του φύλου παραπέμπει στην ταυτότητα του Εγώ που τόσο επιτυχώς καλλιέργησε ο E. Erikson, και ευρύτερα στην ταυτότητα του εαυτού.

1.5.3 Η σεξουαλικότητα

Στη σεξουαλικότητα περιλαμβάνεται το σύνολο των βιολογικών ενορμήσεων που έχουν σκοπό την αναπαραγωγική λειτουργία του ανθρώπου. Η σεξουαλικότητα αρχίζει να αναπτύσσεται τους πρώτους μήνες της ζωής και σταθεροποιείται στην εφηβεία. Αποδέχεται ότι δύο είναι τα βασικά ένστικτα στον άνθρωπο, το ερωτικό και το ένστικτο της αυτοσυντήρησης, ενώ όλα τα άλλα είναι παράγωγα τους. Το ερωτικό ένστικτο περιλαμβάνει την αυτοερωτική-ναρκισσιστική σχέση και τη σχέση αγάπης για τον άλλο. Η αρχική έκφραση της σεξουαλικότητας εκδηλώνεται από τη βρεφική ηλικία με μια σειρά ψυχοσωματικών εκδηλώσεων, όπως είναι ο θηλασμός και η επαφή με το σώμα της μητέρας. Οι εκδηλώσεις αυτές δεν αντανακλούν άμεσα τη γενετήσια λειτουργία και το ερωτικό ένστικτο, προκαλούν όμως χαλάρωση και αυτοϊκανοποίηση.(Σ.Φρουντ,1989)

1.5.4 τα στάδια της σεξουαλικότητας κατά τον Freud

Τα στάδια που ακολουθεί το άτομο για την ψυχοσεξουαλική του ωρίμανση κατά τον Freud είναι:

Το στοματικό, το οποίο αντιπροσωπεύει τη βασική ανάγκη του παιδιού για αυτοσυντήρηση μέσω του θηλασμού (γέννηση-18μηνων). Αποτελεί συγχρόνως ικανοποίηση και την πρώτη ερωτική εμπειρία.

Το πρωκτικό, κατά το οποίο το νεαρό άτομο των 3-4 ετών αρχίζει να αποκτά τον έλεγχο των σφιγκτήρων (18μηνών-3,4ετών). Η πρωκτική αυτοερωτική σεξουαλικότητα αρχίζει να εκδηλώνεται. Το αντικείμενο της επιθυμίας στρέφεται στο ίδιο του το σώμα.

Το φαλλικό, αρχίζει μεταξύ του 3ου-6ου έτους, όπου το παιδί αντλεί ευχαρίστηση από την ψηλάφηση των γεννητικών του οργάνων, ενώ συγχρόνως αρχίζει να παρατηρεί τις διαφορές των δύο φύλων. Στο στάδιο αυτό παύει να υπάρχει η αυτοερωτική επιθυμία και αναπτύσσεται η ετερόφυλη έλξη, συνήθως προς τον έναν από τους δύο γονείς.

Το στάδιο της λανθάνουσας σεξουαλικότητας περιλαμβάνει την περίοδο μεταξύ 6ου και 11ου έτους, κατά την οποία το παιδί διακρίνεται από σεξουαλική ηρεμία. Είναι επίσης η περίοδος ανάπτυξης φιλικών σχέσεων και έντονης κοινωνικοποίησης του παιδιού. (Ι.Παρασκευόπουλος,1985)

1.5.5 Οι ψυχολογικές και βιολογικές αλλαγές που συμβαίνουν στην εφηβεία

Κατά την εφηβεία το άτομο διέρχεται το στάδιο της ετερόφυλης σεξουαλικότητας, το οποίο είναι περίοδος απότομης και καθολικής αλλαγής στο βιοσωματικό τομέα με κορυφαία κατάκτηση την ωρίμανση της γενετήσιας λειτουργίας. Η περίοδος αυτή εκτείνεται από το 11 ο έως και το 20ό έτος. Ο νέος ευαισθητοποιείται ερωτικά και στρέφει το ενδιαφέρον του σε ερεθίσματα που πριν ήταν σεξουαλικά ουδέτερα.

Ανεξαρτητοποιείται από τους γονείς και δημιουργεί ομάδες με συνομηλίκους. Στα χρόνια που ακολουθούν οι φίλοι υποκαθιστούν τους γονείς. Οι φίλιες που δημιουργούνται είναι ισχυρές, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις ορισμένοι φίλοι αντιπροσωπεύουν την ιδανική μορφή του άνδρα. Έτσι στην περίοδο αυτή η σεξουαλικότητα του εφήβου είναι δυνατόν να λάβει ομοφυλοφιλική μορφή. Αργότερα, ο έφηβος θα χρησιμοποιήσει τον αθλητισμό, τη μουσική ή άλλες δραστηριότητες ως μεταβατικά αντικείμενα προσέγγισης του άλλου φύλου. Στα τελευταία έτη της εφηβείας ο έφηβος αποκτά πιο σταθερές ετεροφυλικές σχέσεις, οι οποίες μάλιστα τείνουν να ολοκληρωθούν σεξουαλικά. Το νεαρό άτομο συναντά δυσκολίες στην ενσωμάτωση των νέων στοιχείων της εικόνας του σώματος του, με αποτέλεσμα να προκαλούνται ποικίλες ψυχικές εντάσεις και αρνητικά βιώματα. Στην εφηβική ηλικία, κάθε γενιά έχει το δικό της «ιδανικό» σωματότυπο που τείνει ή θέλει να μοιάσει. Στη συνέχεια θα αναφερθούν οι βιοσωματικές αλλαγές που συμβαίνουν αυτή την περίοδο και έχουν άμεσες συνέπειες στην ψυχοδυναμική του εφήβου. Οι αλλαγές αυτές εντάσσονται σε δύο κατηγορίες:

α. **Στις εσωτερικές αλλαγές**, οι οποίες αφορούν την αύξηση επιπέδων των ορμονών με επακόλουθο την εκδήλωση διάφορων ψυχοσωματικών καταστάσεων, όπως συναισθηματική αστάθεια, υπερένταση, υπερευαισθησία, νωθρότητα κ.ά. Αποτέλεσμα των αλλαγών αυτών είναι η πρόκληση φόβου και ανησυχίας, τα οποία, αν δεν αντιμετωπιστούν με ορθές ψυχοπαιδαγωγικές μεθόδους, είναι δυνατόν να παρεμποδίσουν την ομαλή προσαρμογή του εφήβου στο κοινωνικό σύνολο. Οι φόβοι και οι ανησυχίες που συχνά βιώνουν οι έφηβοι αφορούν δύο τομείς: τη σωματική διάπλαση και τη σεξουαλική ικανότητα.

β. **Στις εξωτερικές αλλαγές**, οι οποίες αφορούν την εξωτερική φυσιολογία-παρουσιαστικό. Είναι γνωστό ότι σημαντικές σωματικές αλλαγές ακολουθούν την απότομη αύξηση ορμονών. Οι αλλαγές αυτές σχετίζονται με το σχήμα και τις διαστάσεις του σώματος, καθώς και με την ανάπτυξη των δευτερογενών χαρακτηριστικών του φύλου.

Τέλος, είναι σημαντικό να γνωρίζουμε ότι η σεξουαλικότητα στη διάρκεια της εφηβείας και η ολοκλήρωση της αργότερα στην ώριμη ηλικία έχει σχέση με την εικόνα για τον εαυτό μας, τη διαμόρφωση μιας σταθερής ψυχοσεξουαλικής ταυτότητας και της στάσης μας στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. (Κουρκούτας, 2001)

1.5.6 Σεξουαλική Λειτουργία

Στο θέμα της σεξουαλικής λειτουργίας, το ανθρώπινο είδος παρουσιάζει σημαντικές διαφορές από τα ανώτερα ζώα και ιδιαίτερα τα θηλαστικά. Κι αυτό γιατί η σεξουαλική επαφή δεν πραγματοποιείται μόνο με το ένστικτο, όπως στα ζώα, σαν αντανακλαστικό σε οπτικά, οσφρητικά ή οπτικά ερεθίσματα, αλλά απαιτεί και τη συμμετοχή μέσα από παράγοντες μαθησιακούς και μέσα από εφαρμογές τεχνικών που μαθαίνονται με το χρόνο.

Η σεξουαλική συμπεριφορά αποτελεί ιδιαίτερα σημαντικό κομμάτι της ευρύτερης ανθρώπινης συμπεριφοράς και έχει δημιουργήσει στις διάφορες κοινωνίες και φυλές συνήθειες και έθιμα που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα και με διαφορές πολιτισμικές, μορφωτικές, θρησκευτικές, ακόμα δε και οικονομικές.

Γενικά θα μπορούσε να πει κανείς ότι η σεξουαλική συμπεριφορά των ανθρώπων αποτελεί μέρος του πολιτισμού τους.

Στις αρχές του 20ου αιώνα, ο Sigmund Freud προσέγγισε τα ζητήματα της σεξουαλικότητας με ένα επαναστατικό για την εποχή του τρόπο και ουσιαστικά άνοιξε το δρόμο της επιστημονικής έρευνας και συζήτησης. Από το 1948 και μετά, χάρις στις πολλές δημοσιεύσεις του Alfred Kinsey στις ΗΠΑ και στη συνέχεια άλλων επιφανών επιστημόνων, ο κόσμος προοδευτικά έπαψε να θεωρεί αυστηρά προσωπικό ό,τι έχει σχέση με το σεξ.

Οι εξελίξεις αυτές βοήθησαν σημαντικά τις γυναίκες να συνειδητοποιήσουν καλύτερα τη σεξουαλικότητα τους και να ανοίξει μία ευρύτερη συζήτηση για τον γυναικείο οργασμό. Έδωσαν επίσης την ευκαιρία σε όσους έχουν προβλήματα γύρω από το σεξ να τα αντιμετωπίσουν με ιατρική βοήθεια.

Η Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας έχει προτείνει μία απλή μέθοδο για να αναγνωρίζουμε τι είναι φυσιολογικό και τι όχι στο σεξ. Οποιαδήποτε ερωτικά παιχνίδια γίνονται ανάμεσα στο ζευγάρι θα πρέπει να πληρούν τους ακόλουθους όρους:

- Να γίνονται με τη θέληση και των δυο, χωρίς εξαναγκασμούς, σαν έκφραση αγάπης και για τον εμπλουτισμό του ερωτικού τους παιχνιδιού.
- Να μη διακινδυνεύουν την σωματική τους ακεραιότητα και υγεία.
- Να μην ενοχλούν τρίτους (κοινωνικός όρος).

Η συχνότητα των σεξουαλικών επαφών είναι μέρος της ερωτικής έκφρασης του ζευγαριού. Φυσιολογική λοιπόν είναι εκείνη η συχνότητα που εκφράζει και ικανοποιεί, χωρίς να εξαναγκάζει, αυτούς τους δυο και μόνο, σαν ζευγάρι.

Με αυτή την έννοια, ο αριθμός και ο ρυθμός των σεξουαλικών επαφών είναι διαφορετικός για κάθε ζευγάρι. Οποιοσδήποτε ρυθμός θεωρείται φυσιολογικός, αρκεί να ικανοποιεί και τους δυο και να μην είναι μηδενικός. Η ποιότητα της σεξουαλικής ζωής ενός ζευγαριού δεν μπορεί να αξιολογηθεί με αριθμούς.

1.5.7 Φάσεις της σεξουαλικής λειτουργίας

Οι φάσεις της σεξουαλικής λειτουργίας είναι τέσσερις, κοινές στον άντρα και τη γυναίκα:

- Η φάση της επιθυμίας
- Η φάση της διέγερσης
- Η φάση του οργασμού
- Η φάση της λύσης

Η ολοκληρωμένη σεξουαλική δραστηριότητα προϋποθέτει την ομαλή ροή και αλληλοδιαδοχή όλων των φάσεων.

Η **φάση της επιθυμίας** αποτελεί την απαραίτητη εισαγωγή μιας αλυσίδας φυσιολογικών απαντήσεων στη διάρκεια της σεξουαλικής επαφής.

Η **φάση της διέγερσης** προϋποθέτει την παρουσία ερωτικής επιθυμίας. Η σημαντικότερη διαφορά ανάμεσα στα δυο φύλα εντοπίζεται στη μικρή χρονική διάρκεια της φάσης της διέγερσης στον άντρα, σε αντίθεση με τη γυναίκα, στην οποία απαιτείται μεγαλύτερος χρόνος διέγερσης.

Για το λόγο αυτό ο άντρας είναι γρηγορότερα έτοιμος για την έναρξη της σεξουαλικής επαφής. Αυτό το γεγονός πολύ συχνά δημιουργεί δυσαρμονία στην ερωτική ζωή του ζευγαριού και την εντύπωση ότι συνήθως ο άντρας βιάζεται.

Η διέγερση επιτυγχάνεται με ερεθίσματα απτικά, ακουστικά, οσφρητικά, γευστικά και φαντασιωτικά.

Τα απτικά ερεθίσματα (που παράγονται με την αφή) είναι δυνατό να διευκολύνουν απλά τη διέγερση. Σε άλλες περιπτώσεις μπορούν να οδηγήσουν και σε οργασμό.

Ονομάζουμε πρωτεύουσες αισθητικές ερωτογενείς περιοχές τις περιοχές του σώματος, ο ερεθισμός των οποίων μπορεί να οδηγήσει σε οργασμό. Τέτοιες περιοχές είναι η κλειτορίδα, ο κόλπος και το πέος.

Ονομάζουμε δευτερεύουσες αισθητικές ερωτογενείς περιοχές τις περιοχές του σώματος, ο ερεθισμός των οποίων δημιουργεί ερωτική διέγερση, χωρίς να μπορεί να οδηγήσει σε οργασμό. Τέτοιες περιοχές είναι οι μαστοί, η περιοχή του πρωκτού, το όσχεο κ.λπ.

Στη φάση της διέγερσης παρατηρείται μια εφύγρυνση του κόλπου που εξασφαλίζει τη λίπανση του και διευκολύνει την είσοδο και τις κινήσεις του πέους.

Η **φάση του οργασμού** έχει μικρή διάρκεια, λίγων δευτερολέπτων. Χαρακτηρίζεται από συσπάσεις των γεννητικών οργάνων, που συνοδεύονται από αύξηση του όγκου των όρχεων, σύσπαση του όσχεου, επιτάχυνση της αναπνοής, ταχυκαρδία, αύξηση της αρτηριακής πίεσης, ερυθρότητα του δέρματος, μυϊκή υπερτονία και εφίδρωση.

Στον άντρα ο οργασμός είναι πάντα ένας και ακολουθείται υποχρεωτικά από χαλάρωση του πέους. Ταυτίζεται χρονικά με την εκσπερμάτιση.

Στη γυναίκα υπάρχει η δυνατότητα πολλαπλών μικρότερης έντασης οργασμών, χωρίς να ακολουθήσει η λύση του οργασμού.

Η **φάση της λύσης** ακολουθεί τη φάση του οργασμού και έχει μεγαλύτερη διάρκεια στη γυναίκα, στην οποία υπάρχει δυνατότητα να ξεκινήσει νέα διέγερση και οργασμός, χωρίς να ολοκληρωθεί η λύση του προηγούμενου οργασμού.

Αντίθετα στον άντρα, η λύση του οργασμού οδηγεί πάντα σε χαλάρωση του πέους και απαιτείται πάντα κάποιο χρονικό διάστημα πριν ξεκινήσει νέα διέγερση. Το χρονικό αυτό διάστημα ονομάζεται ανερέθιστη περίοδος και διαρκεί στον νεαρό άντρα από λίγα λεπτά της ώρας, μέχρι αρκετές μέρες στον άντρα μετά την ηλικία των 50 χρόνων.

Η πιο μεγάλη οργασμική ικανότητα για τη γυναίκα βρίσκεται γύρω από την ηλικία των 30 χρόνων και για τον άντρα γύρω στα 20. Εξαρτάται από την ιδιοσυγκρασία, την ψυχική και φυσική κατάσταση.(N.Μάνου,1997)

1.5.8 Σεξουαλικές δυσλειτουργίες

Σύμφωνα με τον N.Μάνου σεξουαλική δυσλειτουργία είναι το μπλοκάρισμα σε μια από τις φάσεις της σεξουαλικής λειτουργίας ή στην ομαλή ροή και αλληλοδιαδοχή των φάσεων. Το αποτέλεσμα είναι η μη ολοκλήρωση της συνουσίας ή η αποτυχία στη σεξουαλική ικανοποίηση και ευχαρίστηση.

Η έννοια της φυσιολογικής σεξουαλικής λειτουργίας δεν είναι πάντοτε απλή και συχνά προκύπτουν δυσκολίες για τον καθορισμό της. Πολλές φορές συμβαίνει να περιγράφει σαν ικανοποιητική τη σεξουαλική επαφή ο ένας σύντροφος, ενώ ο άλλος δηλώνει ότι δεν παίρνει σεξουαλική ικανοποίηση.

Οι σεξουαλικές δυσλειτουργίες στον άντρα είναι:

Û η στυτική δυσλειτουργία, με την έννοια της μη ικανοποιητικής σε ποιότητα ή

διάρκεια στύσης,

• Οι διαταραχές της εκσπερμάτισης, στις οποίες περιλαμβάνονται η πρόωρη εκσπερμάτιση και η αδυναμία εκσπερμάτισης,

• Οι διαταραχές της σεξουαλικής επιθυμίας, κυρίως με την έννοια της ελαττωμένης επιθυμίας.

Τα αίτια των σεξουαλικών δυσλειτουργιών στον άντρα είναι ψυχολογικά, οργανικά ή μεικτά. Στις νεαρότερες ηλικίες είναι συχνότερα τα ψυχολογικά, ενώ στις μεγάλες ηλικίες συχνότερα τα οργανικά.

Οι σεξουαλικές δυσλειτουργίες στη γυναίκα είναι:

- η ελάττωση της σεξουαλικής επιθυμίας,
- οι διαταραχές της διέγερσης,
- οι διαταραχές του οργασμού, κυρίως η ανοργασμία,
- η δυστταρέυνεια ή επώδυνη συνουσία,
- ο κολεόσπασμος.

Η θεραπεία των σεξουαλικών δυσλειτουργιών είναι σήμερα δυνατή χάρη στη πρόοδο της Σεξολογίας την τελευταία δεκαετία.(Γ.Κρεατσας,1983)

2^ο Κεφάλαιο

Σεξουαλική διαπαιδαγώγηση

2.1 Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΣΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

2.1.1 Η διαπαιδαγώγηση των νέων από την οικογένεια σε θέματα σεξουαλικότητας

Τα ανθρώπινα όντα ωριμάζουν βιολογικά, με την έννοια της αναπαραγωγικής ικανότητας, στην αρχή της δεύτερης δεκαετίας της ζωής τους - σύμφωνα με τα πολιτιστικά και κοινωνικά στερεότυπα των σύγχρονων δυτικών κοινωνιών. Για την κοινωνική και οικονομική ολοκλήρωση του σύγχρονου ατόμου απαιτείται, όμως, μια μακριά περίοδος εκπαίδευσης και μαθητείας, με σκοπό να φτάσει μέχρι την πλήρη ανεξαρτητοποίηση του.

Η αντίφαση προκύπτει από το γεγονός ότι ένας «βιολογικά ενήλικος» είναι κοινωνικά ανήλικος - και μάλιστα σύμφωνα με τους περισσότερους νόμους. Στην πραγματικότητα, οι αναμενόμενες και συνηθισμένες πηγές εκτόνωσης, παρατηρεί ο Kinsey, θεωρούνται παράνομες ή κοινωνικά μη αποδεκτές: γι' αυτό, η συνουσία απαγορεύεται -αφού κοινωνικά μπορεί να οδηγήσει έναν έφηβο σε γάμο, ενώ αυτός είναι ακόμα κοινωνικά «ανώριμος»- και ο αυνανισμός συχνά αποδοκιμάζεται.

Από τη στιγμή που ένα παιδί γεννιέται, μαθαίνει συνεχώς για τη σεξουαλικότητα, σκόπιμα ή όχι, με πολλούς και συχνά αδιόρατους τρόπους. Οι γονείς «μιλάνε» στα παιδιά για τη σεξουαλικότητα μεταφέροντας τα προσωπικά τους αισθήματα γι' αυτήν, για τα «καλά» ή τα «κακά» μέρη του σώματος και τις αποδεκτές συμπεριφορές. Ο τρόπος που οι γονείς εκφράζουν σωματική στοργή μπροστά στα παιδιά τους, η γλώσσα που χρησιμοποιούν για να περιγράψουν τη σεξουαλική ανατομία, ο τρόπος που πλένουν τα γεννητικά όργανα των παιδιών τους, οι αντιδράσεις τους σε μια γεννητική εξερεύνηση

του παιδιού, η προσπάθεια να εξηγήσουν σωματικές λειτουργίες όπως η περίοδος ή οι ονειρώξεις -και πολλές άλλες- οι εκφράσεις του προσώπου και η γλώσσα του σώματος που τις συνοδεύει, όλα αυτά δηλώνουν στα παιδιά πώς πρέπει να αισθάνονται για τη σεξουαλικότητα και τους εαυτούς τους.

Οι γονείς μεταδίδουν εξαρχής απόψεις για τη σεξουαλικότητα, παρόλο που συνήθως δεν αρχίζουν ενεργά να διδάσκουν -αν υποθέσουμε ότι το κάνουν αργότερα- μέχρι να μεγαλώσει το παιδί. Συχνά, περιμένουν από τα παιδιά να κάνουν ερωτήσεις ή να εκφράσουν ανησυχίες.

Πάρα πολλοί γονείς δεν δίνουν, όμως, στα παιδιά τους ακριβείς ή επαρκείς πληροφορίες για θέματα όπως η σεξουαλική λειτουργία, η αναπαραγωγή, η αντισύλληψη και οι σεξουαλικά μεταδιδόμενες ασθένειες. Συχνότατα, τα παιδιά παίρνουν την αναγκαία πληροφόρηση -ή παραπληροφόρηση- από τους φίλους, την τηλεόραση, τους αδελφούς, τα ξαδέλφια και τη δική τους επινοητική φαντασία, που πολλές φορές είναι βασισμένη στις αντιδράσεις των γονέων τους σε σχέση με κάποια συμπεριφορά τους. Είναι, άρα, πιο σωστό να δίνετε στα παιδιά σας ακριβή πληροφόρηση για το σεξ καθώς μεγαλώνουν, προτού τα παραπλανητικά στοιχεία αφομοιωθούν ή, ακόμα, επινοηθούν. Στην πραγματικότητα, πρέπει να ενθαρρύνετε τα παιδιά να συζητάνε μαζί σας για πράγματα που-έχουν ακούσει ή νομίζουν ότι ξέρουν για το σεξ, έτσι ώστε να μπορείτε να διορθώνετε οποιεσδήποτε εσφαλμένες αντιλήψεις. «Γεγονότα» μαζεμένα από δω κι από κει, «στο δρόμο», είναι σχεδόν πάντοτε ανακριβή και πολύ πιο φοβερά από την ίδια την αλήθεια.

Οι γονείς οφείλουν να παίρνουν, λοιπόν, την πρωτοβουλία να δημιουργούν θέματα προς συζήτηση σχετικά με την αναπαραγωγή και τη σεξουαλικότητα, με τον κατάλληλο τρόπο για την ηλικία κάθε παιδιού, το ενδιαφέρον και το επίπεδο της κατανόησης του.

Στην ηλικία των 4 ετών, περίπου, τα περισσότερα παιδιά είναι περίεργα από πού έρχονται τα μωρά και ρωτούν γι' αυτό ή επινοούν μόνα τους κάποια ιστορία, για τους εαυτούς τους, που «εξηγεί» πώς συμβαίνει. Στα 5 τους χρόνια, τα παιδιά γοητεύονται από τις διάφορες λέξεις που δηλώνουν τα σεξουαλικά μέρη του σώματος και επαναλαμβάνουν σεξουαλικά ανέκδοτα. Παρόλο που συνήθως δεν καταλαβαίνουν ακόμα ποιο είναι το «αστείο», συνειδητοποιούν ότι πρόκειται για ταμπού

(απαγορευμένο) . Όταν γίνονται 6-7 ετών, έχουν πια συγκεντρώσει αρκετά δεδομένα, για να ξέρουν ότι οι άντρες και οι γυναίκες έχουν διαφορετική ανατομία, ειδικά στα γεννητικά όργανα.

Κατά συνέπεια, οι γονείς που επιθυμούν να σιγουρευτούν ότι τα παιδιά τους είναι σωστά ενημερωμένα για το σώμα τους, το σεξ και την αναπαραγωγή, πρέπει ν' αρχίζουν να μιλάνε γι' αυτά τα θέματα νωρίς. Πρέπει να αντιληφθείτε ότι τα παιδιά πράγματι «ακούνε» και είναι έτοιμα να καταλάβουν. Σιγουρευτείτε ότι απαντάτε με σαφήνεια στις ερωτήσεις που κάνει το παιδί σας και, μετά, κάνετε έναν έλεγχο για να επιβεβαιώσετε ότι κατανόησε την απάντηση.

Δεν χρειάζεται να είναι κανείς ειδικός προκειμένου να συζητήσει για τη σεξουαλικότητα με τα παιδιά. Υπάρχουν βιβλία στα οποία μπορείτε να ανατρέξετε για πληροφορίες. Εάν δεν ξέρετε την απάντηση σε μια ερώτηση, πείτε: «Δεν είμαι σίγουρος γι' αυτό, αλλά θα μάθω και θα σου πω». Να θυμάστε ότι τα παιδιά σέβονται τους ενηλίκους που είναι πρόθυμοι να παραδεχτούν ότι δεν ξέρουν κάτι, όταν πράγματι δεν το ξέρουν. Είναι σημαντικό για το παιδί να μάθει ότι οι γονείς του δεν γνωρίζουν τα πάντα και δεν είναι τέλειοι. Παρόλο που δεν είστε μάλλον ειδικοί στη σεξολογία, είστε ειδικοί στις δικές σας αξίες. Γι' αυτό, είναι καλή ιδέα να συνδυάζετε την παροχή πληροφοριών για το σεξ με παρατηρήσεις που σας εκφράζουν προσωπικά. (Κόαν,1999)

2.1.2 Ο ρόλος του σχολείου στη σεξουαλική αγωγή των νέων

Ο Νόμος 1566 (άρθρο 1) του 1985 θέτει τις βάσεις για τη Δομή και Λειτουργία της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, παράλληλα όμως διατυπώνει μια συγκεκριμένη άποψη αγωγής, στην οποία ο ρόλος των εκπαιδευτικών, των μαθητών και του σχολείου γενικότερα επαναπροσδιορίζεται σύμφωνα με τις απαιτήσεις της σύγχρονης εκπαιδευτικής πράξης.

Ο ρόλος του σημερινού σχολείου είναι ιδιαίτερα πολύπλοκος και απαιτητικός, συγκρινόμενος δε με το παρελθόν αντικατοπτρίζει τις παιδαγωγικές, πολιτιστικές, πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές αλλά και άλλες ανακατατάξεις, οι οποίες παρουσιάζονται στην Παγκόσμια Κοινότητα.

Ως κύριος φορέας της Τυπικής Εκπαίδευσης, το σημερινό σχολείο από θεσμικής άποψης καλείται να αναπτύξει τις διανοητικές λειτουργίες, τη σωματική και ψυχική υγεία, τις ιδιαίτερες κλίσεις και ενδιαφέροντα των μαθητών τους οποίους πρέπει να εντάξει στο κοινωνικό σύνολο ως ενεργούς πολίτες, απαλλαγμένους από προκαταλήψεις και κοινωνικά στερεότυπα.

Στον αντίποδα, όπως φαίνεται, του σχολείου εμφανίζεται η Άτυπη Εκπαίδευση, το σύνολο δηλαδή των πληροφοριών, γνώσεων, στάσεων, συμπεριφορών και εμπειριών με τις οποίες έρχονται σ' επαφή οι μαθητές, έξω και πέρα από το επίσημο εκπαιδευτικό σύστημα. Τα στοιχεία της Άτυπης Εκπαίδευσης τα οποία προσλαμβάνουν οι μαθητές είναι, συνήθως, ακατέργαστα, συχνά μονοδιάστατα ή παραμορφωμένα, άλλοτε δε λανθασμένα.

Ένας επιπλέον ρόλος του σημερινού σχολείου, εξ ίσου σημαντικός με τους προηγούμενους αλλά και ιδιαίτερα παραγνωρισμένος, είναι αυτός που θα γεφυρώσει το χάσμα μεταξύ Τυπικής και Άτυπης Εκπαίδευσης, αναδεικνύοντας τις παιδαγωγικές διαστάσεις της δεύτερης. Η εκπλήρωση του ρόλου του σημερινού σχολείου θα καταστεί δυνατή μόνο με την αξιοποίηση πολλαπλών παιδαγωγικών προσεγγίσεων, τις οποίες οι εκπαιδευτικοί θα κατέχουν τόσο θεωρητικά όσο και βιωματικά.

Η Σεξουαλική Αγωγή αποτελεί ένα από τα αντικείμενα του σύγχρονου σχολείου, τα οποία ανήκουν στην ευρύτερη ενότητα των θεμάτων της Αγωγής Υγείας.

Παρ' ότι η παράδοση θέλει τους γονείς ως τους κατ' εξοχήν υπεύθυνους για τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους, η πραγματικότητα είναι πολύ διαφορετική.

Το σχολείο, μέσω της Σεξουαλικής Αγωγής, έχει τη δυνατότητα να αναπτύξει ένα ολοκληρωμένο παιδαγωγικό εργαλείο, το οποίο όχι μόνο θα παρέχει την ορθή πληροφόρηση αλλά επίσης θα συμβάλλει στη διαμόρφωση υπεύθυνων στάσεων και συμπεριφοράς, αρχίζοντας από την κατανόηση αυτού του ίδιου του εαυτού τους.

Εδώ θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η Σεξουαλική Αγωγή δεν αναφέρεται μόνο στις σεξουαλικές σχέσεις αλλά σε θέματα πολύ ευρύτερα και γι' αυτό, ιδιαίτερα σημαντικά, όπως η αγάπη, η φροντίδα και ο σεβασμός του εαυτού μας, ο σεβασμός στην προσωπικότητα, στις αξίες και στα ιδανικά των άλλων, τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις μας προς αυτούς. Αν η Σεξουαλική Αγωγή ειδωθεί μόνο μέσα από το

πρίσμα μηχανιστικών «πρέπει» και «δεν πρέπει» χάνει όλο τον παιδαγωγικό της χαρακτήρα. Ο HEBERT (1989) επισημαίνει με έμφαση τη σημασία του παραδείγματος ως βασικού παιδαγωγικού εργαλείου κατά τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση. Με την ευρεία έννοια το παράδειγμα της σχέσης των γονέων μεταξύ τους αλλά και με το παιδί τους, το παράδειγμα της σχέσης δασκάλου-μαθητή αλλά και άλλων καθοριστικών σχέσεων στη ζωή του, έχουν τη δυνατότητα να επηρεάσουν την στάση του μαθητή ως προς την σεξουαλική αγωγή.(Γ.Κρεατσας,1983)

2.1.3 Ο Ρόλος της Παρέας στη σεξουαλική αγωγή των νέων

Όλες οι κοινωνίες έχουν υιοθετήσει εθιμικά τυπικά για τους τρόπους και τις διαδικασίες μέσω των οποίων γνωρίζονται τα νέα άτομα, συναναστρέφονται, οδηγούνται σε αμοιβαία έλξη, αποκαθιστούν επικοινωνία, ταιριάζουν και, τελικά, πολλά από αυτά τα ζευγάρια παντρεύονται.

Παλαιότερα, αλλά ακόμα και σήμερα, οι διαδικασίες των κοινωνικών επαφών, της γνωριμίας και της συναναστροφής γίνονταν με τη μεσολάβηση και την παρουσία-λιγότερο ή περισσότερο διακριτική-κάποιου ενδιάμεσου προσώπου (γονέα, συγγενή, φίλου ή κηδεμόνα) που επιτηρούσε το νεαρό ζευγάρι και τις δραστηριότητες του. Την εποχή εκείνη, το άγγιγμα των χεριών αποτελούσε προχωρημένη πράξη για την επισημοποίηση μιας σχέσης που θα οδηγούσε στο γάμο και τα περαιτέρω. Στις μέρες μας, οι ενδιάμεσοι σπανίζουν και ο γάμος δεν αποτελεί προϋπόθεση για τη δημιουργία ολοκληρωμένης διαπροσωπικής σεξουαλικής σχέσης. Το σχολείο, τα πάρτι, οι καφετέριες, διάφοροι σύλλογοι φέρνουν άμεσα τους εφήβους σε επαφή μεταξύ τους. Θα λέγαμε ότι η επιλογή του συντρόφου είναι πλέον «ελεύθερη».

Μια εθιμική διαδικασία που αναπτύχθηκε είναι, στη σύγχρονη μορφή της, το ραντεβού. Το ραντεβού, όπως διαμορφώθηκε, περιλαμβάνει ένα ολόκληρο τυπικό, που έλκει την καταγωγή του από τα βικτοριανά πρότυπα συνάντησης, με μεγαλύτερες ανοχές και μειωμένη επιτήρηση. Αλλά, μολονότι δεν έχει την επιτήρηση του κηδεμόνα ή του παιδαγωγού, αυτή η σύγχρονη μορφή συνάντησης επιτηρείται ζηλότυπα απ' όλη τη κοινωνία..(Μ.Κονιτοπούλου, 2007)

2.1.4 Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και η σεξουαλική αγωγή των νέων

Οι ηθικο-κοινωνικές επιταγές, τα μηνύματα που εκπέμπουν το Κράτος, η Εκκλησία και η οικογένεια διακηρύσσουν τη σεξουαλική εγκράτεια· τα αντίθετα ακριβώς μηνύματα εκπέμπονται, συγκαλυμμένα ή φανερά, από τα ΜΜΕ: η εικονογράφηση των περιοδικών και τα κείμενα, διάφορες εκπομπές στην τηλεόραση, οι διαφημίσεις, οι στίχοι των τραγουδιών και πολλά χιουμοριστικά ευρήματα προβάλλουν, πάνω απ' όλα, τη γοητεία της σεξουαλικότητας. Επιπλέον, οι στάσεις των σύγχρονων ανθρώπων καθορίζονται από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας (ΜΜΕ) που προβάλλουν πρότυπα ζωής, ομορφιάς και προσωπικότητας που συνήθως δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα. Οι τηλεοπτικές σειρές και οι διαφημίσεις της εγχώριας παραγωγής παρουσιάζουν την καθημερινότητα ενός κόσμου που παραείναι απλοϊκός για να είναι πραγματικός.

Τις περισσότερες όμως φορές τα ΜΜΕ εισάγουν μια πραγματικότητα που διαμορφώνεται σε διεργασίες που συντελούνται έξω από τη χώρα μας. Για παράδειγμα, τα τελευταία χρόνια υπάρχει η τάση να επικρατήσει παγκόσμια μια μόνο αισθητική, εξαφανίζοντας τη διαφορετικότητα της καθεμιάς φυλής. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η αντίληψη για τη γυναικεία ομορφιά που τείνει να επικρατήσει. Ωραία μπορεί να λέγεται μόνον η γυναίκα που, αν δεν έχει τα χρώματα, τουλάχιστον θα πρέπει να διαθέτει τις σωματικές αναλογίες μιας ψηλής και λεπτής Σκανδιναβής. Αυτή η αντίληψη αυτόματα αποκλείει τις γυναίκες των περισσότερων φυλών του πλανήτη μας από τη δυνατότητα να είναι ωραίες.

2.1.5 Γονεικά λάθη και προκαταλήψεις

Κατά το 19^ο αιώνα – δηλαδή 100 μόνο χρόνια πριν – οι γονείς προσπαθούν να αποτρέψουν τον αυνανισμό πιέζοντας τα παιδιά τους να φοράνε ζουρλομανδύες ή μεταλλικά γάντια στο κρεβάτι. Τα κλείδωναν μέσα σε περίεργα «γεννητικά κλουβιά», που έμοιαζαν με μεσαιωνικές ζώνες αγνότητας, και έβαζαν τα πόδια των αγοριών μέσα σε μυτερούς σωλήνες σχεδιασμένους να εμποδίζουν τη στύση. Οι γιατροί συμβούλευαν τους γονείς να τυλίγουν τα παιδιά τους σε κρύα, υγρά σεντόνια ή να δένουν τα χέρια τους και τα πόδια τους στους στύλους του κρεβατιού· επίσης, να εξαιρούν από τη διατροφή των παιδιών τους μια μεγάλη ποικιλία τροφών, από το τυρί μέχρι τα σπαράγγια, που πίστευαν ότι προκαλούν ονειρώξεις. Εάν όλα αυτά δεν απέδιδαν το επιθυμητό αποτέλεσμα, τοποθετούσαν βδέλλες στα γεννητικά τους όργανα ή κατέστρεφαν τους γεννητικούς ιστούς με ηλεκτρικό ρεύμα ή ζεστό σίδερο. Σε ακόμα πιο ακραίες περιπτώσεις, επέβαλλαν τον ευνουχισμό ή την κλειτοριδεκτομή (χειρουργική αφαίρεση της κλειτορίδας, κάτι που γίνεται ακόμα και σήμερα σε κάποιες κοινωνίες).

Ευτυχώς, τέτοιου είδους «θεραπείες» δεν συστήνονται πλέον, αλλά δύο από τα προϊόντα που εφευρέθηκαν τότε, προκειμένου να «θεραπεύσουν» τον αυνανισμό, εξακολουθούν να υπάρχουν και σήμερα: Στη δεκαετία του 1830, ο Αιδεσιμότατος S. Graham ανακάλυψε ένα ειδικό αλεύρι που χρησιμοποιήθηκε σ' ένα πρόγραμμα καταπολέμησης της λαγνείας (πόθου)· τα μπισκότα αυτά φέρουν ακόμα το όνομα του. Αργότερα, στα 1898, ένας από τους οπαδούς του, παρήγαγε ένα δημητριακό για το πρόγευμα, προκειμένου να βοηθήσει στη διατήρηση της καλής υγείας ελαττώνοντας τη σεξουαλική επιθυμία: πρόκειται για τα γνωστά σε όλους μας κορν- φλέικς (νιφάδες καλαμποκιού). Περισσότερο να πούμε ότι κανένα από τα δύο αυτά προϊόντα δεν ελάττωσε στο ελάχιστο τη σεξουαλική επιθυμία και τον αυνανισμό.

Οι γονείς έχουν βλοσυρό ύφος, τιμωρούν την εξερεύνηση από το παιδί των γεννητικών του οργάνων, του διδάσκουν ότι αυτό το είδος της απόλαυσης είναι μεγάλο λάθος και ότι το παιδί είναι «κακό» που ασχολείται με κάτι τέτοιο. Αυτό το μήνυμα

μπορεί να εμποδίσει την ικανότητα του ατόμου να δώσει και να δεχτεί ερωτική ευχαρίστηση ως ενήλικος και, κατ' επέκταση, να εδραιώσει μια σχέση αγάπης και οικειότητας. Αποδεχόμενοι τη σεξουαλικότητα, αντί να την αποθαρρύνουμε, μπορούμε να την καθοδηγήσουμε. Έτσι, θα δυναμώσουμε την αυτοεκτίμηση του παιδιού χτίζοντας μια θετική εικόνα για το σώμα του. Αυτό δεν σημαίνει ότι οι εκφράσεις της σεξουαλικότητας πρέπει να γίνονται ασύδοτες. Όταν τα παιδιά φτάσουν στην ηλικία των 2-3 ετών, οι γονείς μπορούν ν' αρχίσουν να τα διδάσκουν ότι το αυτο-άγγιγμα είναι επιτρεπτό μόνο όταν είμαστε μόνοι μας. Μπορούν επίσης να τους μιλήσουν για τις δικές τους προσωπικές αξίες - όπως, π.χ., ότι το σεξ είναι ιδιωτική υπόθεση.

Ένας από τους τρόπους με τους οποίους οι γονείς εκπέμπουν αρνητικά μηνύματα για τη σεξουαλικότητα είναι η χρήση ανάρμοστων λέξεων (ή η απουσία λέξεων), για να περιγράψουν τη σεξουαλική ανατομία. Όταν αποκαλούν τα γεννητικά όργανα «πι-πί» ή «κρυφά μέλη» ή «απόκρυφα», ή όταν αποφεύγουν ακόμα και να τα ονομάσουν, δηλώνουν στα παιδιά ότι αυτά τα μέρη του σώματος είναι διαφορετικά, ότι προξενούν αμηχανία. Επιπλέον, τα παρουσιάζουν σαν μυστηριώδη ταμπού συγκρινόμενα με τα άλλα μέρη του σώματος, όπως τα μάτια, η μύτη, τα γόνατα - λέξεις και έννοιες που χρησιμοποιούνται ανοιχτά στη συζήτηση.

2.1.6 Τα προγράμματα σεξουαλικής αγωγής στο σχολείο

«Τα παιδιά που κατορθώνουν να αντεπεξέρχονται στις δυσκολίες της ζωής είναι μάλλον τα παιδιά που έχουμε προετοιμάσει για τη ζωή και όχι εκείνα που έχουμε προστατεύσει, κρατώντας τα μακριά από τη ζωή».

Herbert, 1989

A. Προϋποθέσεις – Σχεδιασμός

Η ενασχόληση του εκπαιδευτικού με ένα Πρόγραμμα Σεξουαλικής Αγωγής περιλαμβάνει διάφορα στάδια αλλά προϋποθέτει ότι η στάση του απέναντι στην αναγκαιότητα της επιλογής του συγκεκριμένου θέματος είναι θετική. Παρά το ελκυστικό του θέματος για τους μαθητές, αυτοί θα δεχθούν να συμμετάσχουν στο Πρόγραμμα μόνον αν είναι σίγουροι ότι ο εκπαιδευτικός γνωρίζει και αισθάνεται καλά και άνετα με το θέμα του. Ένας άλλος πόλος έλξης για τους εκπαιδευτικούς είναι το γεγονός ότι το πρόγραμμα της Σεξουαλικής Αγωγής δεν είναι ένα άλλο μάθημα που βαθμολογείται αλλά μια σχολική καινοτομία που αξιοποιεί «αντισυμβατικές» παιδαγωγικές προσεγγίσεις: νέους τρόπους επικοινωνίας, διαφορετικούς ρόλους και σχέσεις, καινοτόμες διδακτικές τεχνικές, ενεργή συμμετοχή, κ.λ.π.

Η σχέση του εκπαιδευτικού με το θέμα και με τους μαθητές εξασφαλίζει τη δημιουργία της ομάδας Αγωγής Υγείας του σχολείου. Η επιτυχία ενός Προγράμματος Σεξουαλικής Αγωγής αλλά και Αγωγής Υγείας γενικότερα, είναι συνάρτηση διαφόρων παραγόντων, οι κυριότεροι από τους οποίους αναφέρονται στην συνέχεια:

α. *Καθορισμός των Στόχων.* Όπως κάθε εκπαιδευτική διαδικασία, ένα Πρόγραμμα Σεξουαλικής Αγωγής πρέπει να έχει σαφείς στόχους, δηλαδή να προσδιορίζει ποιες γνώσεις, δεξιότητες και ψυχοσυναισθηματικές λειτουργίες θέλουμε να έχουν αναπτύξει οι μαθητές με την ολοκλήρωση του προγράμματος,

β. *Ενημέρωση των Γονέων.* Εκτός από την επίσημη σχολική διαδικασία, θα πρέπει οπωσδήποτε να ενημερώνονται και οι γονείς των μαθητών και θα πρέπει ίσως να δίνουν την συγκατάθεση τους για να συμμετάσχει το παιδί τους στο συγκεκριμένο πρόγραμμα Σεξουαλικής Αγωγής,

γ. *Επιλογή του χώρου και του χρόνου.* Ο εκπαιδευτικός ο ίδιος θα πρέπει να φροντίσει για τη στέγαση της ομάδας. Καλό θα είναι να υπάρχει μια μόνιμη αίθουσα και να συμφωνηθεί με τους μαθητές η ημέρα και η ώρα των συναντήσεων. Ο χώρος διαμορφώνεται κατάλληλα, ούτως ώστε να εξασφαλίζεται η πρόσωπο με πρόσωπο επικοινωνία (καρέκλες σε κύκλο) αλλά και η ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων των μικρών ομάδων (θρανία στα άκρα της αίθουσας),

δ. *Κοινωνική οργάνωση των μαθητών.* Όλοι οι συμμετέχοντες στο Πρόγραμμα αποτελούν μια ομάδα, στην οποία εξασφαλίζεται η πρόσωπο με πρόσωπο επικοινωνία και η ισότιμη συμμετοχή των μελών. Περισσότερα στοιχεία για την οργάνωση και λειτουργία της ομάδας αναφέρονται στο δεύτερο μέρος του βιβλίου.

ε. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό για την επιτυχία του προγράμματος να επιλέξει ο εκπαιδευτικός τις *δραστηριότητες εκείνες που ανταποκρίνονται στις συγκεκριμένες ανάγκες των μαθητών.* Ο εκπαιδευτικός έχει τη δυνατότητα να επιλέξει, να εμπλουτίσει ή και να δημιουργήσει, με τη βοήθεια των μαθητών, δραστηριότητες που καλύπτουν τις ανάγκες της συγκεκριμένης ομάδας,

στ. *Συνεργασία με ειδικούς και φορείς.* Μετά από συζήτηση στην ομάδα, και εφ' όσον είναι σαφείς οι ανάγκες των μελών για επαφή - και ενημέρωση - με συγκεκριμένους ειδικούς ή φορείς, αποφασίζεται η ημέρα και ο τρόπος συνεργασίας .

ζ. *Ολοκλήρωση του Προγράμματος.* Η ολοκλήρωση του προγράμματος αποτελεί αφορμή, για να συζητήσουν τα μέλη της ομάδας τα όσα έζησαν επί ένα χρόνο, να τα αξιολογήσουν και να επισημάνουν τις αλλαγές που προκάλεσε η συμμετοχή τους στο πρόγραμμα τόσο στους ίδιους όσο και στους άλλους.

η. *Αξιολόγηση*. Αυτή πραγματοποιείται στο τέλος του Προγράμματος, εκτός αν έχει προβλεφθεί η χρήση ερωτηματολογίου πριν και μετά το πρόγραμμα. (Θ.Δετορακης,1993)

2.1.7. Ο Ρόλος του Εκπαιδευτικού στη διδασκαλία σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης

Ο εκπαιδευτικός που εμπλέκεται σ' ένα Πρόγραμμα Σεξουαλικής Αγωγής, φροντίζει να δημιουργηθεί στην ομάδα μια ατμόσφαιρα αμοιβαίας εμπιστοσύνης, αλληλοαποδοχής και αλληλοσεβασμού.

Η σχέση μεταξύ εκπαιδευτικού και μαθητών μεταβάλλεται ποιοτικά και βασίζεται κατ' εξοχήν στην ισότητα του λόγου. Επειδή οι μαθητές δεν έχουν απαραίτητα τις ίδιες απόψεις και στάσεις με τους δασκάλους τους, οι τελευταίοι θα πρέπει να τις αποδέχονται και να γνωστοποιούν τις αντίστοιχες δικές τους, χωρίς να περιμένουν αυτές να γίνουν αποδεκτές ως αυταπόδεικτες γενικές αλήθειες.

Όπως ορθά θα μπορούσε κάποιος να συμπεράνει, οι ποιοτικές αλλαγές που προαναφέρθηκαν θέλουν τον εκπαιδευτικό να μεταβιβάσει στους μαθητές «παραδοσιακά» παιδαγωγικές λειτουργίες του ρόλου του. Μήπως όμως αυτό σημαίνει ότι ο ρόλος του αποδυναμώνεται και μένει, ενδεχομένως, κενός περιεχομένου; ή μήπως χρειάζεται επαναπροσδιορισμός του κλασσικού δασκαλοκεντρικού ρόλου προς ένα περισσότερο «παιδαγωγικό» και «σύγχρονο» πρότυπο Στην πραγματικότητα συμβαίνει το δεύτερο. Εφ' όσον στόχος του προγράμματος είναι η συμβολή στη διαμόρφωση και αλλαγή συμπεριφοράς μέσω της επικοινωνίας των αξιών, της ορθής πληροφόρησης και της προσωπικής ανάπτυξης των μαθητών με σκοπό τη λήψη επωφελών για τους ίδιους αποφάσεων, ο εκπαιδευτικός λειτουργεί περισσότερο ως καταλύτης και συντονιστής της ομάδας παρά, ως κάτοχος της απόλυτης γνώσης.

Η επιτυχία ενός Προγράμματος Σεξουαλικής Αγωγής εξαρτάται, σε μεγάλο βαθμό, από τις ιδιότητες τις οποίες, κατ' αρχήν, θα παρατηρήσουν οι μαθητές ότι χαρακτηρίζουν τη συμπεριφορά του εκπαιδευτικού και τις οποίες στη συνέχεια θα αποδεχθούν ως ιδεολογία της ομάδας. Ορισμένα από τα στοιχεία της δραστηριότητας που εκτιμούν ιδιαίτερα οι μαθητές και τα οποία συμβάλλουν στη δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης και συνοχής στην ομάδα είναι τα ακόλουθα:

- ◆ *Σαφήνεια* ως προς το πρόγραμμα, τους ρόλους και τις υποχρεώσεις των συμμετεχόντων.
- ◆ *Συνέπεια* ως προς τις υποχρεώσεις (τήρηση του ωραρίου και του χρονοδιαγράμματος, σταθερή παρακολούθηση, ενεργός συμμετοχή).
- ◆ *Ειλικρίνεια*. Πως μιλάμε με τα παιδιά για το σεξ; πως απαντάμε στις ερωτήσεις τους; Σ' αυτήν την απορία του εκπαιδευτικού δεν υπάρχουν συγκεκριμένες απαντήσεις και συνταγές. Η προσεκτική μελέτη του βοηθήματος που έχετε στα χέρια σας προσφέρει διάφορες εναλλακτικές λύσεις, τις οποίες ο εκπαιδευτικός θα επιλέξει σύμφωνα με το πόσο ο ίδιος αισθάνεται άνετα αλλά και ποιες είναι οι ανάγκες των μαθητών του.
- ◆ *Ευθύτητα*. Δεν υπάρχουν «κρυφά χαρτιά». Τα πράγματα λέγονται με τ' όνομα τους, αλλά λαμβάνεται μέριμνα ώστε ο τρόπος έκφρασης να μην προσβάλει ποτέ κάποιον από τους συμμετέχοντες.
- ◆ *Σταθερότητα* από την πλευρά του εκπαιδευτικού, ως προς την εκπλήρωση των ανειλημμένων υποχρεώσεων αλλά και ως προς τις διάφορες «δοκιμασίες», στις οποίες ενδεχομένως να τον υποβάλλουν οι έφηβοι. Με τον τρόπο αυτό οι έφηβοι αντιλαμβάνονται τη σημασία της τήρησης των ορίων: «Τα παιδιά μαθαίνουν να σέβονται τον δάσκαλο με τον οποίο «ξέρουν που βρίσκονται» (ένας λόγος για τον οποίο ακόμη και ο αυστηρός, απόμακρος δάσκαλος εμπνέει το σεβασμό), ενώ μακροπρόθεσμα δεν τρέφουν καμία εκτίμηση για όποιον περνάει εύκολα από τη φιλικότητα στην απόσταση, από τη συμπάθεια στην αδιαφορία και από την επιείκεια στην αυστηρότητα».
- ◆ *Ευελιξία* ως προς τις διάφορες καταστάσεις και τα προβλήματα που ανακύπτουν.

- ◆ *Επιτρεπτικότητα.* Όλες οι απόψεις εκφράζονται και είναι σεβαστές, όλα τα συναισθήματα χαίρουν εκτίμησης, όλα τα προβλήματα συζητούνται ανοικτά, ενώ οι συγκρούσεις που προκύπτουν είναι θεμιτές.
- ◆ *Υπευθυνότητα,* όχι μόνο για την ολοκλήρωση του συγκεκριμένου έργου αλλά και για την παροχή ευκαιριών στους μαθητές για νέες εμπειρίες, για μάθηση και για προσωπική ανάπτυξη.
- ◆ *Ισοτιμία,* τόσο ως προς τον καταμερισμό της εργασίας όσο και ως προς την έκφραση σκέψεων, συναισθημάτων, παραπόνων, κριτικής απ' την πλευρά και των παιδιών και του εκπαιδευτικού.
- ◆ *Εχεμύθεια.* Τα θέματα που συζητούνται στην ομάδα είναι εμπιστευτικά και δεν κοινοποιούνται σε άλλους παρά μόνο με την έγκριση του ενδιαφερόμενου.
- ◆ *Χιούμορ.* Στους έφηβους αρέσει ν' αστειεύονται και να πειράζουν ο ένας τον άλλο. Επιπλέον, μια χιουμοριστική παρατήρηση έχει τη δυνατότητα να εκτονώσει μια κατάσταση έντασης ή αμηχανίας. Πρέπει όμως να είμαστε προσεκτικοί για να μην θίγεται κανένας από τους μαθητές.

Ο επαναπροσδιορισμός του εκπαιδευτικού ρόλου ενδεχομένως να προκαλέσει εσωτερικές συγκρούσεις στον εκπαιδευτικό - ποια είναι η «σωστή» συμπεριφορά που θα πρέπει να επιδείξει στην ομάδα - αλλά και εξωτερικές συγκρούσεις με τους μαθητές - πρόκληση εκ μέρους τους - ώστε να τον επαναφέρουν στην «πεπατημένη», η οποία απαιτεί την ελάχιστη συμμετοχή τους. Αυτού του είδους οι αντιδράσεις είναι φυσιολογικά αναμενόμενες και συνήθως συνοδεύουν τις σημαντικές αλλαγές. Είναι σημαντικό επομένως, ο εκπαιδευτικός να έχει προετοιμασθεί γι' αυτό έτσι ώστε να μην εκλάβει τις αντιδράσεις ως προσωπική επίθεση εναντίον του, αλλά μάλλον ως φυσιολογική αντίδραση σε κάτι καινούργιο και άγνωστο.

Τέλος, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η Σεξουαλική Αγωγή είναι μια κατ' εξοχήν Εκπαίδευση Αξιών. Η ανάπτυξη αξιών και σεξουαλικής ηθικής δεν περιέχει απαραίτητα τη ηθικολογία, αλλά συμβάλλει στη διαμόρφωση ατόμων που αισθάνονται καλά με τον εαυτό τους, έχουν αναπτύξει αυτοεκτίμηση, σέβονται την προσωπικότητα και τις αξίες

των συνανθρώπων τους, τους κοινωνικούς και άλλους κανόνες και λαμβάνουν αποφάσεις που αποτρέπουν την εκμετάλλευσή τους σε οποιοδήποτε είδος σχέσης, φιλικής, ερωτικής ή επαγγελματικής.

2.1.8. Ο ρόλος του μαθητή στη διδασκαλία της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης

Η εφηβεία, όπως είναι γνωστό, χαρακτηρίζεται από ριψοκίνδυνη συμπεριφορά, που εξαρτάται από πολιτιστικούς, κοινωνικούς, οικογενειακούς παράγοντες αλλά και παράγοντες της προσωπικότητας του συγκεκριμένου ατόμου. Τα Προγράμματα Σεξουαλικής Αγωγής είναι ουσιαστικά προγράμματα πρόληψης της ριψοκίνδυνης συμπεριφοράς. Ως εκ τούτου επιδιώκουν να αναδείξουν οι μαθητές τις ιδιότητες εκείνες, οι οποίες θα συμβάλλουν στη διαμόρφωση «υγιών» και ασφαλών στάσεων και συμπεριφορών ως προς τα σεξουαλικά θέματα.

Οι επιθυμητές για το Πρόγραμμα ιδιότητες των εφήβων μαθητών υπάρχουν εν δυνάμει στα αναπτυσσόμενα άτομα και δεν σχετίζονται απαραίτητα με τις ακαδημαϊκές τους επιδόσεις στο σχολείο. Ορισμένες από τις ιδιότητες αυτές είναι οι ακόλουθες:

1. *Προθυμία* για εθελοντική συμμετοχή και δέσμευση σύμφωνα με τις απαιτήσεις του Προγράμματος.
2. *Ετοιμότητα* για ομαδική εργασία.
3. *Ευελιξία* ως προς τη δοκιμή νέων καταστάσεων, ρόλων και απαιτήσεων.
4. *Επιθυμία* για την ανάπτυξη εμπιστοσύνης μέσα στην ομάδα.
5. *Σεβασμός* για τα άτομα-συνεργάτες της ομάδας.
6. *Ικανότητα* για επικοινωνία, στα πλαίσια της αλληλεπίδρασης μετά άλλα μέλη της ομάδας.
7. *Υπευθυνότητα* στις απαιτήσεις του Προγράμματος.

Προφανώς δεν αναμένετε οι ιδιότητες αυτές να αναδειχθούν από την πρώτη ημέρα του Προγράμματος, γι' αυτό και κατ' αρχήν θεωρείται ως απαραίτητη προϋπόθεση για τη συμμετοχή του μαθητή σ' αυτό, την προθυμία για δέσμευση και την εθελοντική συμμετοχή. Στη συνέχεια, και καθώς εξελίσσεται το Πρόγραμμα, γίνεται συζήτηση με τους μαθητές για το πως οι ίδιοι αντιλαμβάνονται την προσωπική τους εξέλιξη και το νέο τους ρόλο, στοιχεία τα οποία απορρέουν από τις επιδιώξεις του Προγράμματος.

Είναι φανερό πλέον ότι ένα Πρόγραμμα Σεξουαλικής Αγωγής προσεγγίζεται προσεκτικά, με σεβασμό στις ιδιαιτερότητες της εφηβείας και του κάθε ατόμου χωριστά, αλλά και του ιδιαίτερου πλαισίου (της ομάδας συνομηλίκων), μέσα στο οποίο αυτό θα ευδοκιμήσει.

2.2 ΕΓΚΥΜΟΣΥΝΗ ΣΤΗΝ ΕΦΗΒΕΙΑ

2.2.1 Λόγοι μιας ανεπιθύμητης εγκυμοσύνης στην εφηβεία

Οι λόγοι που οδηγούν μια κοπέλα στην εγκυμοσύνη στην εφηβεία είναι διαφορετικοί :

- 1) Μπορεί να είναι από έλλειψη ενημέρωσης άγνοιας των αντισυλληπτικών μέτρων ή
- 2) Μπορεί να είναι μέσα στο γάμο που γίνεται όπως σε πολύ μικρές ηλικίες ανάλογα με το πολιτισμικό επίπεδο και τις συνήθειες ενός λαού.

Η εγκυμοσύνη στην εφηβεία εκτός από τα διάφορα κοινωνικά, ψυχολογικά και οικονομικά προβλήματα ενέχει και ιατρικά προβλήματα γιατί τα νεαρά κορίτσια δεν έχουν ωριμάσει βιολογικά.

Τα νεογνά που γεννιούνται από ανήλικες μητέρες έχουν συχνά μεγάλο ποσοστό συγγενών ανωμαλιών και μογγολοειδούς ιδιότητας καθώς και σύνδρομο Down. Ο κίνδυνος είναι ο ίδιος όπως και των γυναικών που κυοφορούν σε μεγάλες ηλικίες.

Εκτός των άλλων το νέο κορίτσι – μητέρα δεν είναι ψυχολογικά έτοιμο να γίνει μητέρα αφού η ίδια δεν έχει ολοκληρώσει τον κύκλο της ηλικίας της.

Αλλά και οι κίνδυνοι σε περίπτωση διακοπής κύησης είναι επίσης πολλοί και μεγάλοι. Αν η έκτρωση (που στην ουσία σημαίνει θάνατος εμβρύου όντος δηλ. δολοφονία) εκτός των ψυχολογικών επιπτώσεων λόγω της απότομης αναστροφής των ορμονών, των τύψεων της ψυχολογικής πίεσεως πολλές φορές οδηγεί τα νέα κορίτσια σε κατάθλιψη και άλλες δύσκολες καταστάσεις που δύσκολα ξεπερνούν ή τις κουβαλούν μια ζωή.

Ο κίνδυνος ο ιατρικός όταν γίνονται παράνομα σε μικρά ιατρεία, σπίτια από κάθε είδους ανειδίκευτο προσωπικό χωρίς νάρκωση χωρίς να τηρούνται οι κανόνες αντισηψίας μπορεί να οδηγήσουν το νέο κορίτσι στη μόλυνση, στην ακατάσχετη αιμορραγία ή και στο θάνατο.

Γι' αυτό τεράστια σημασία έχει η ενημέρωση στα σχολεία και σε κοινωνικές ομάδες τόσο για την αποφυγή της έναρξης της σεξουαλικής ζωής πολύ νωρίς και τις γνώσεις χρήσης αντισυλληπτικών μεθόδων προς αποφυγή της ανεπιθύμητης εγκυμοσύνης. (Κοαν,1999)

Κάθε χρόνο, σε παγκόσμια κλίμακα, περίπου 1.000.000 ανύπαντρες γυναίκες, με ηλικίες μικρότερες των 19 χρόνων, μένουν έγκυοι· αποβάλλονται πάνω από 300.000 έμβρυα και γεννιούνται γύρω στις 500.000 μωρά. Στις ΗΠΑ κάθε χρόνο, 1 στις 20 έφηβες αποκτά μωρό- η αναλογία είναι διπλάσια από τις αντίστοιχες του Καναδά και της Σουηδίας και πενταπλάσια από εκείνες της Ολλανδίας και της Ελβετίας.

Οι ΗΠΑ συγκαταλέγονται στις συντηρητικές κοινωνίες, με απόψεις αρκετά συγκρατημένες και παραδοσιακές όσον αφορά στο σεξ, ενώ η Σουηδία, η Ολλανδία και η Ελβετία θεωρούνται πολύ πιο ανοιχτές και προοδευτικές σχετικά με το ζήτημα των σεξουαλικών τάσεων και συμπεριφορών. Το συμπέρασμα που βγαίνει αβίαστα είναι ότι

η εφηβική εγκυμοσύνη έχει μια σχέση αντιστρόφως ανάλογη με την παραδοχή και ανοχή της σεξουαλικότητας ως στοιχείου απαραίτητου κοινωνικά και πολιτισμικά.

Οι εφηβικές εγκυμοσύνες -και ειδικότερα αυτές των νεαρότερων κοριτσιών, των 15 ή 16 χρόνων- έχουν υψηλό συντελεστή κινδύνου για τη φυσική υγεία. Τα μωρά παρουσιάζουν συχνά χαμηλό βάρος ή/και γενετικά ελαττώματα· το ποσοστό θνησιμότητας των νεογέννητων που προέρχονται από έφηβους γονείς είναι ιδιαίτερα αυξημένο (διπλάσιο από αυτό που παρατηρείται στις γυναίκες των 20 χρόνων και πάνω). Τέλος, ο τοκετός των νεαρών μητέρων συνοδεύεται πολλές φορές από επιπλοκές και ιατρικά προβλήματα.

Τα κοινωνικά προβλήματα που προκύπτουν για τις μητέρες εφήβους είναι η διακοπή των σπουδών και, κατ' επέκταση, ο περιορισμός των πιθανοτήτων να ασκήσουν κάποιο επάγγελμα· ακόμα, θα πρέπει να συνυπολογιστούν οι ευθύνες που αναλογούν στον πατέρα, το ενδεχόμενο ή όχι γάμου της νεαρής μητέρας, η πιθανή αποβολή του εμβρύου, η προώθηση ή όχι διαδικασίας για την υιοθεσία του μωρού κ.λπ. Είναι φανερό, ότι μια έφηβη μητέρα θα πρέπει να έχει απαραίτητως τη βοήθεια των γονέων της, στο βαθμό βέβαια που αυτοί είναι κατάλληλα ευαισθητοποιημένοι. (<http://www.isathens.gr/grindex.html>)

2.3 ΤΑ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΩΣ ΜΕΤΑΔΙΔΟΜΕΝΑ ΝΟΣΗΜΑΤΑ

Οι νέοι σήμερα με την πρόωγη έναρξη των σεξουαλικών σχέσεων και την ελλιπή ενημέρωση διατρέχουν μεγάλο κίνδυνο από τα «σύγχρονα» σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα (ΣΜΝ), όπως το AIDS, τα κονδυλώματα, οι ηπατίτιδες και ο έρπητας. Παρακάτω θα αναφερθούν ορισμένα από τα «παραδοσιακά» και «σύγχρονα» σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα με σκοπό την πιο σύγχρονη και αντικειμενική ενημέρωση. Στο τέλος του κεφαλαίου αναφέρονται ορισμένα Κέντρα Ελέγχου Λοιμώξεων, συμπεριλαμβανομένου του AIDS, όπου μπορούν να γίνουν ανώνυμα εξετάσεις για τον έλεγχο της νόσου.

Ως ΣΜΝ θεωρείται μια ομάδα ασθενειών που προκαλούν φλεγμονές κυρίως στο γεννητικό σύστημα της γυναίκας και του άνδρα, οφείλονται σε μικρόβια ή ιούς και μεταδίδονται συνήθως με τη σεξουαλική επαφή. Παλαιότερα ονομάζονταν «Αφροδίσια Νοσήματα», παίρνοντας την ονομασία τους από την Αφροδίτη, τη θεά του έρωτα. Τα ΣΜΝ εμφανίζονται συχνότερα στην εφηβική ηλικία, καθώς και στα πρώτα στάδια της ώριμης ηλικίας, αφού οι περίοδοι αυτές (16-24 ετών) παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη σεξουαλική δραστηριότητα και τη μικρότερη πληροφόρηση. (Ν.Μάνου1997)

Σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα
Βακτηρίδια
<p>Γονόκοκκος (Βλεννόρροια)</p> <p>Χλαμύδια (Σαλπιδιγγίτιδα κ.α.)</p> <p>Μυκόπλασμα</p> <p>Τρεπόνιμα το ωχρόν (Σύφιλη)</p> <p>Αιμόφιλος κόλπου (κολπίτιδα)</p>
Πρωτόζωα
<p>Τριχομονάδες (κολπίτιδα, τραχηλίτιδα)</p> <p>Μύκητες (κολπίτιδα, τραχηλίτιδα)</p>
Μετάζωα
Φθειρά του εφηβαίου (φθειρίαση)
Ιοί
<p>Έρπητας γεννητικών οργάνων (τύπου I και II)</p> <p>Οξυτενή κονδυλώματα</p> <p>Επίπεδα κονδυλώματα (HPV)</p> <p>Ηπατίτιδες Β-С-D</p> <p>Λοιμώδης Μονοπυρήνωσης</p> <p>Μεγαλοκυτταροϊός (CMV)</p> <p>Σύνδρομο Επίκτητης Ανοσολογικής Ανεπάρκειας (AIDS ή HIV)</p>

Ποια είναι τα κυριότερα συμπτώματα και οι επιπλοκές της νόσου;

- (1) Η πνευμονία
- (2) η εγκεφαλική τοξοπλάσμωση
- (3) η φυματίωση
- (4) οι πολλαπλές υποτροπιάζουσες βακτηριδιακές λοιμώξεις
- (5) η λοίμωξη από έρπητα
- (6) το σάρκωμα Karosi
- (7) το σύνδρομο απίσχνανσης και
- (8) η μυκητίαση του οισοφάγου και του αναπνευστικού.

Η διάγνωση γίνεται μόνο εργαστηριακά με τη χρήση μεθόδων ανίχνευσης των αντισωμάτων που δημιουργεί ο οργανισμός κατά του ιού.

Υπάρχει κάποιο χρονικό διάστημα κατά το οποίο, ενώ κάποιος έχει μολυνθεί, η νόσος δεν μπορεί να ανιχνευθεί με εξετάσεις;

Αξίζει να σημειωθεί ότι από τη στιγμή της εισόδου του ιού στον οργανισμό έως την παραγωγή των αντισωμάτων δεν είναι ανιχνεύσιμη η ασθένεια. Αυτό στην πράξη δηλώνει την ύπαρξη μιας σκοτεινής περιόδου, δηλαδή χωρίς δυνατότητα ελέγχου για τον πιθανό φορέα. Το γεγονός αυτό είναι εύκολο να μας οδηγήσει σε σκέψεις όσον αφορά τα προβλήματα που μπορεί να προκύψουν κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Το διάστημα αυτό υπολογίζεται ότι είναι περίπου 3 μήνες.

Μέχρι σήμερα δεν υπάρχει αποτελεσματική θεραπεία για τον HIV

Η πρόληψη κατά του HIV βασίζεται:

- α. Στην ευαισθητοποίηση και κινητοποίηση των υπηρεσιών υγείας
- β. Στην πρόληψη διασποράς κατά τη νοσηλεία των ασθενών

γ. Στον αποτελεσματικότερο έλεγχο των φορέων

δ. Στην ενημέρωση του πληθυσμού

Κάθε άνθρωπος οφείλει να προσέχει τη δική του σεξουαλική συμπεριφορά και στάση, να σέβεται το/τη σύντροφο του και να τηρεί ορισμένους κοινωνικούς κανόνες σε οποιαδήποτε κοινωνική ομάδα και αν ανήκει.

Πρέπει λοιπόν να γίνεται:

1. **Σωστή χρήση προφυλακτικού** σε όλες τις ερωτικές επαφές. Σημειώνεται επίσης ότι οι συχνές εναλλαγές ερωτικών συντρόφων οδηγούν σε μεγαλύτερο ποσοστό μόλυνσης.

2. **Οι χρήστες εξαρτησιογόνων ουσιών**, μέχρι την απεξάρτησή τους, πρέπει να χρησιμοποιούν ο καθένας τη δική του αποστειρωμένη σύριγγα και να μην τη μοιράζονται.

Το AIDS δεν μεταδίδεται:

1. Με το απλό φιλί και τη χειραψία
2. Από την τουαλέτα, ή άλλες κοινόχρηστες συσκευές
3. Από τις μεταγγίσεις αίματος (το αίμα ελέγχεται)
4. Από τις σύριγγες μιας χρήσης
5. Κατά την επίσκεψη στο γιατρό και τον οδοντίατρο (τα εργαλεία αποστειρώνονται)
6. Από κοινόχρηστους χώρους (πισίνα, θάλασσα, σάουνα κ.λ.π.)

Τρόποι προφύλαξης

Τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα μεταδίδονται κυρίως με τις εκκρίσεις των γεννητικών οργάνων.

Η προφύλαξη γίνεται με τους εξής τρόπους:

- *Αποχή από το σεξ.* Είναι η μόνη εγγυημένη προφύλαξη.
- *Έναρξη σεξουαλικών σχέσεων σε μεγαλύτερη ηλικία.* Είναι γεγονός πως όσο πιο μεγάλο σε ηλικία είναι ένα άτομο όταν αρχίζει σεξουαλικές σχέσεις, τόσο μεγαλύτερη ωριμότητα και υπευθυνότητα διαθέτει και κατά συνέπεια, τόσο μεγαλύτερο έλεγχο ασκεί στην προστασία του εαυτού του και του συντρόφου του. Γι' αυτό και στα προγράμματα σεξουαλικής αγωγής στα σχολεία, η καθυστέρηση της έναρξης σεξουαλικών σχέσεων είναι ένα από τα κύρια θέματα.
- *Επαφή με ένα μόνο σύντροφο (μονογαμική σχέση).* Ο σύντροφος αυτός δεν θα πρέπει όμως να έχει έρθει προηγουμένα σε επαφή με μολυσμένο άτομο.

2.4 ΑΝΤΙΣΥΛΛΗΠΤΙΚΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ

Οι διάφορες μέθοδοι αντισύλληψης αποτέλεσαν από τους αρχαίους ακόμα χρόνους αντικείμενο έρευνας. Είναι γνωστό ότι ο Σωρανός ο Εφέσσιος αναφέρει φάρμακα που είναι εκτρωτικά και αντισυλληπτικά «περί φθορίων και ατοκίων», όπως χαρακτηριστικά σημειώνεται στο αρχαίο κείμενο. Αναφορές επίσης υπάρχουν και για τους αρχαίους Αιγυπτίους που τοποθετούσαν ειδικά χαλίκια στις μήτρες των καμήλων τους για να μη μένουν έγκυες κατά τη διάρκεια των μακροχρόνιων ταξιδιών στην έρημο.

Με το πέρασμα των χρόνων οι διάφορες αντισυλληπτικές μέθοδοι εξελίχθηκαν. Αργότερα κατασκευάστηκε το ενδομήτριο σπείραμα ή σπιράλ, τα διάφορα προφυλακτικά που χρησιμοποιούσαν έγιναν λεπτά, πιο ελαστικά και περισσότερο ασφαλή, ενώ οι μελέτες του Butenandt το 1939 συντέλεσαν ώστε ο Pincus να κατασκευάσει το αντισυλληπτικό χάπι το 1950. Έκτοτε, το αντισυλληπτικό χάπι

αποτελέσει τομέα εξέλιξης και έναν από τους κυριότερους και ασφαλέστερους τρόπους αντισύλληψης.

Η αντισύλληψη στην εφηβεία συνιστά αντικείμενο αυξημένου ενδιαφέροντος μεταξύ φορέων υγείας, ιατρών, γονέων και εκπαιδευτών. Επίσης είναι συχνό θέμα συζήτησης και προβληματισμού στις παρέες των νέων.

<i>Πίνακας</i> <i>Ιδιαιτερότητες αντισύλληψης στην εφηβεία</i>
<ul style="list-style-type: none"> - Όχι τακτικές σχέσεις - Άγνοια ή παραπληροφόρηση - Διαταραχές του κύκλου - Φόβος για ενημέρωση και λήψη φαρμακευτικών ουσιών - Επικοινωνία με συνομηλίκους - Πληροφορίες από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης

Η εφηβεία είναι μια περίοδος στη ζωή του ανθρώπου γεμάτη βιολογικές, ανατομικές και ψυχολογικές αλλαγές που επιφέρουν ιδιαιτερότητες στην επιλογή της κατάλληλης αντισυλληπτικής μεθόδου για το κάθε άτομο ξεχωριστά. Η σύγχρονη Ελληνίδα παρουσιάζει νωρίτερα εμμηναρχή από ό,τι οι Ελληνίδες πριν από 20 χρόνια, γεγονός που την οδηγεί σε γρηγορότερη σεξουαλική ωρίμανση με επακόλουθο αυξημένους κινδύνους από την πρόωμη έναρξη σεξουαλικών σχέσεων (στην ηλικία των 16 και 17 ετών από διάφορες έρευνες), όπως την εγκυμοσύνη και τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα. Στην αύξηση των προαναφερθέντων κινδύνων συμβάλλει και η μέχρι τώρα ελλιπής ενημέρωση των νέων σε θέματα διαφυλικών σχέσεων από υπεύθυνους φορείς.

Θεωρούμε λοιπόν ότι η σωστή ενημέρωση γονέων, εκπαιδευτικών και παιδιών θα δημιουργήσει τις κατάλληλες βάσεις, οι οποίες θα τεθούν από την ίδια την οικογένεια και θα ενισχυθούν στο σχολείο από τους εκπαιδευτικούς.

Η πολιτεία, θέλοντας να συμβάλει ακόμα περισσότερο, δημιούργησε Κέντρα Οικογενειακού Προγραμματισμού σε νοσοκομεία της χώρας και προσδοκά να προσφέρει καλύτερη και πληρέστερη ενημέρωση στα νέα ζευγάρια, ώστε να μπορούν να αποφασίζουν πότε θα δημιουργήσουν οικογένεια.

Η αντισύλληψη χωρίζεται στην ορμονική αντισύλληψη χάπι της επόμενης μέρας, την αντισύλληψη με τις μεθόδους φραγμού (προφυλακτικό, σπόγγος, σπερματοκτόνες αλοιφές κ.ά.) και τη στειροποίηση, η οποία βέβαια δεν ενδείκνυται για εφήβους πλην εξαιρέσεων, το σπείραμα, ή σπιράλ που επίσης δεν ενδείκνυται στην εφηβεία.

Πίνακας Αντισυλληπτικές μέθοδοι για την εφηβική ηλικία	
<ul style="list-style-type: none"> • Ορμονικές Αντισυλληπτικό χάπι Επείγουσα αντισύλληψη Εμφυτεύματα • Μέθοδοι φραγμού Προφυλακτικό Σπόγγος 	<ul style="list-style-type: none"> • Ασφαλείς Προφυλακτικό Αντισυλληπτικό δισκίο • Ανασφαλείς Μέθοδος ρυθμού Διακεκομμένη συνουσία

2.4.1 Η αντισύλληψη και οι νέοι

Με τον όρο αντισύλληψη εννοούμε τις μεθόδους και τα μέσα που εφαρμόζονται προσωρινά για να αποφύγουμε μια εγκυμοσύνη. Ειδικά για τους νέους, η σωστή εφαρμογή κανόνων αντισύλληψης επιτρέπει την αποφυγή κυήσεων σε ηλικίες που θα καταλήξουν συνήθως σε έκτρωση, τραυματίζοντας τις νεαρές κοπέλες σωματικά, ψυχολογικά και συναισθηματικά.

Έρευνες έχουν δείξει ότι τα νεαρά κορίτσια καθυστερούν περίπου ένα χρόνο από την έναρξη της σεξουαλικής δραστηριότητας μέχρι τη χρησιμοποίηση κάποιας αντισυλληπτικής μεθόδου. Επίσης ένα μεγάλο ποσοστό κοριτσιών ξεκινάει τη χρησιμοποίηση αντισυλληπτικής μεθόδου μετά την πρώτη εγκυμοσύνη, που συνήθως καταλήγει σε έκτρωση.

Κάθε χρόνο περίπου 15 εκατομμύρια κορίτσια, ηλικίας κάτω των 20 χρόνων μένουν έγκυες. Στις αναπτυσσόμενες χώρες, το 20-60% αυτών των κυήσεων καταλήγουν σε έκτρωση, με όλους τους κινδύνους επιπλοκών υγείας, κυρίως όσο αφορά την μελλοντική τους γονιμότητα.

Τέλος, πολλές αντισυλληπτικές μέθοδοι προστατεύουν την υγεία, όπως τα αντισυλληπτικά χάπια από ορισμένους καρκίνους και το προφυλακτικό από τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα, συμπεριλαμβανομένου και του AIDS.

2.5 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΓΩΓΗ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗ

2.5.1 Ο τρόπος λειτουργίας του οικογενειακού προγραμματισμού στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα, η ίδρυση της Εταιρείας Οικογενειακού Προγραμματισμού (ΕΟΠ) έγινε το 1976, οπότε λειτούργησε και το πρώτο κέντρο οικογενειακού προγραμματισμού στο Νοσοκομείο «Αλεξάνδρα», το οποίο λειτουργεί επιτυχώς μέχρι και σήμερα μαζί με εκείνο του «Αρεταίειου» Νοσοκομείου.

Σημαντική προσφορά στο χώρο είχαν και άλλες κινήσεις, όπως ο Σύνδεσμος Οικογενειακού Προγραμματισμού Βορείου Ελλάδος, το τμήμα του Νοσοκομείου Παίδων «Αγία Σοφία» της Αθήνας και του αντίστοιχου της Θεσσαλονίκης, το Κέντρο Οικογενειακού Προγραμματισμού των Ιωαννίνων κ. ά.

Η προσπάθεια αναγνώρισης του θεσμού στην Ελλάδα υπήρξε δύσκολη και μακροχρόνια. Το 1974 ο όρος οικογενειακός προγραμματισμός δεν υπήρχε στην ελληνική νομοθεσία, στα πολιτικά κείμενα και στα προγράμματα των κομμάτων, παρόλο που η Ελλάδα είχε αποδεχτεί τις αρχές του οικογενειακού προγραμματισμού προσυπογράφοντας το «Παγκόσμιο Σχέδιο Δράσης για τον πληθυσμό» που θεσμοθετήθηκε στο Παγκόσμιο Συνέδριο Πληθυσμού του ΟΗΕ στο Βουκουρέστι το 1974.

Την ιδρυτική ομάδα της Εταιρείας Οικογενειακού Προγραμματισμού αποτέλεσαν άτομα με διαφορετικές κοινωνικοοικονομικές αντιλήψεις και διαφορετικά επαγγέλματα,

τα οποία όμως τους ένωνε η ταύτιση αντιλήψεων για τον οικογενειακό προγραμματισμό. Ο εθελοντισμός και η κοινωνική προσφορά είναι οι βασικότεροι στόχοι των μελών της εταιρείας.

Η εταιρεία λειτουργεί ως μη κερδοσκοπική και συντηρείται με τις συνδρομές των μελών της ή με έσοδα που προέρχονται από τη διοργάνωση σεμιναρίων και συνεδρίων.

Η πρώτη οργάνωση σεμιναρίου έγινε το 1978 στην Ανωτέρα Σχολή Επισκεπτριών Αδελφών του Υπουργείου Υγείας. Έκτοτε η Εταιρεία Οικογενειακού Προγραμματισμού διοργανώνει κάθε χρόνο εκπαιδευτικά σεμινάρια για γιατρούς, επαγγελματίες υγείας, εκπαιδευτικούς, ψυχολόγους, κοινωνικούς λειτουργούς αλλά και για γονείς και μαθητές. Πανελλήνια Συνέδρια για γιατρούς και επαγγελματίες υγείας και κοινωνικές εκδηλώσεις, όπως την ημέρα του Αγίου Βαλεντίνου, της Αντισύλληψης κ.ά.

Εκδίδει ενημερωτικό υλικό με κύρια θέματα την αντισύλληψη, τα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα, τη στειρότητα κ.ά. Στα γραφεία της διατηρεί βιβλιοθήκη με πλούσιο ενημερωτικό υλικό από την Ελλάδα και το εξωτερικό. Εκδίδει επίσης βιβλία με περιλήψεις των συνεδρίων που πραγματοποιεί. Συνεργάζεται με την IPPF και συμμετέχει με αντιπροσώπους της σε διεθνή συνέδρια.

Τα τελευταία χρόνια δημιουργήθηκε η ομάδα Νέων του Οικογενειακού Προγραμματισμού η οποία αναπτύσσει σημαντικές δραστηριότητες. Συνεργάζεται σε θέματα παροχής ιατρικών υπηρεσιών και ενημέρωσης με αντίστοιχα κέντρα στα Κρατικά Νοσοκομεία «Αρεταίειο» και «Αλεξάνδρα» στα οποία λειτουργούν συμβουλευτικοί σταθμοί και δραστηριοποιείται στον κοινωνικό τομέα (συνεργασία με ΚΕΕΛ, Κέντρο Ζωής, Γιατροί χωρίς Σύνορα, ΑΜΕΑ).

Πρέπει να αναφερθεί ότι σημαντική κοινωνική προσφορά στον τομέα της ενημέρωσης και της πρόληψης είναι η λειτουργία συμβουλευτικών σταθμών στα Κέντρα Οικογενειακού Προγραμματισμού.

2.5.2 Οι παρεχόμενες υπηρεσίες στα Κέντρα Οικογενειακού Προγραμματισμού

Η πολιτεία θεσμοθέτησε τον οικογενειακό προγραμματισμό το 1980 (Νόμος 1036/80). Το 1982 το Υπουργείο Υγείας συστήνει ειδική επιτροπή για την ίδρυση των πρώτων Κέντρων Οικογενειακού Προγραμματισμού σε ολόκληρη τη χώρα. Η υλοποίηση του προγράμματος αυτού γίνεται με τη βοήθεια του Γραφείου Πληθυσμιακών Δραστηριοτήτων του ΟΗΕ.

Σήμερα, τα Κέντρα Οικογενειακού Προγραμματισμού είναι περίπου 40 και λειτουργούν αντίστοιχα σε 40 γυναικολογικές και μαιευτικές κλινικές των νοσοκομείων καθώς και του ΠΙΚΠΑ και των πολυϊατρείων των δήμων. Η στελέχωση των περισσότερων κέντρων είναι ελλιπής. Τα στοιχεία αυτά προκύπτουν από την Εθνική Έκθεση της Ελλάδος του 2001.

Η σημασία και η σπουδαιότητα εκπαίδευσης του προσωπικού των Κέντρων Οικογενειακού Προγραμματισμού παρουσιάζεται εκτενώς στο βιβλίο που εξέδωσε το 1990 το Τμήμα Οικογενειακού Προγραμματισμού και Υγιεινής Βρεφικής και Προσχολικής Ηλικίας της Διεύθυνσης Προστασίας και Προαγωγής Υγείας του Υπουργείου Υγείας..

Η στελέχωση των Κέντρων Οικογενειακού Προγραμματισμού είναι η εξής:

- Μαιευτήρας-Γυναικολόγος
- Επισκέπτρια υγείας
- Μαία-μαιευτής
- Κοινωνική/ός λειτουργός
- Ψυχολόγος

Οι ηλικιακές ομάδες που προσέρχονται συχνότερα στα Κέντρα Οικογενειακού Προγραμματισμού των Νοσοκομείων είναι από 26-40 ετών και τους παρέχονται οι εξής

κλινικές υπηρεσίες:α) λήψη κολπικού και ενδοτρα-χηλικού επιχρίσματος για εξέταση κατά Παπανικολάου (pap test) και γυναικολογική εξέταση, β) έλεγχος και αντιμετώπιση των σεξουαλικά μεταδιδόμενων νοσημάτων, γ) διακοπή ανεπιθύμητης εγκυμοσύνης και δ) συμβουλευτική. Επίσης, σε ορισμένα κέντρα παραδίδονται μαθήματα ψυχοπροφύλαξης για ανώδυνο τοκετό. (Θ.Δετοράκης,1993)

Στο Συμβουλευτικό Σταθμό παρέχονται υπηρεσίες όπως:

1. Ενημέρωση κατ' άτομο ή κατά ομάδα
2. Υπεύθυνη και αντικειμενική πληροφόρηση σε θέματα αναπαραγωγής και σεξουαλικών σχέσεων
3. Σεξουαλική διαπαιδαγώγηση νέων
4. Ενημέρωση για την πρόληψη των σεξουαλικά μεταδιδόμενων νοσημάτων με ιδιαίτερη αναφορά στο AIDS και τις ηπατίτιδες A-B-C
5. Ενημέρωση για τη χρήση αντισυλληπτικών μεθόδων
6. Υπογονιμότητα-στεριότητα
7. Πρόληψη ανεπιθύμητης εγκυμοσύνης και προγραμματισμός επιθυμητής
8. Συμβουλευτική συντροφικότητας, γάμου

3^ο Κεφάλαιο

Η σεξουαλικότητα στη σύγχρονη κοινωνία

3.1 Η ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΤΗΤΑ ΣΗΜΕΡΑ, ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΤΗΝ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ

Ένα κρίσιμο ερώτημα που τίθεται συζητώντας για την ανάγκη σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης των νέων είναι το γιατί και πώς προέκυψε αυτή η ανάγκη.

Σίγουρα η σεξουαλικότητα δεν είναι μια έννοια που ανακαλύφθηκε στις μέρες μας, ούτε καν στις προηγούμενες δεκαετίες. Είναι μια έννοια που έχει την ίδια ηλικία με τον άνθρωπο πάνω στη γη. Είναι η δύναμη, το κίνητρο αλλά και η επιβράβευση του ανθρώπου για τη διαίωσιση του είδους.

Επιπλέον, η σεξουαλικότητα αποτελεί τρόπο και ευκαιρία επικοινωνίας ανάμεσα στους ανθρώπους. Μόνο που τείνει να καταστεί ο μόνος τρόπος επικοινωνίας και κοινωνικοποίησης του ανθρώπου, αφού η συντροφικότητα, η φιλία, οι οικογενειακές σχέσεις και οι κοινωνικές επαφές έχουν ατονήσει στην εποχή μας.

Η τελευταία δεκαετία του αιώνα μας ήταν η δεκαετία που οι άνθρωποι μίλησαν και έγραψαν περισσότερο από ποτέ για το σεξ. Είναι η δεκαετία που δημοσιεύτηκαν οι περισσότερες έρευνες, τα περισσότερα γκάλοπ και οι περισσότερες μετρήσεις της σεξουαλικότητας. Είναι όμως και η δεκαετία της ραγδαίας αύξησης του ποσοστού των νεαρών ανθρώπων που παρουσιάζουν προβλήματα στην σεξουαλική τους λειτουργία. Είναι επίσης η εποχή που όλο και περισσότεροι άνθρωποι αδυνατούν να δημιουργήσουν μια σχέση που να τους δίνει ευχαρίστηση.

3.1.1 Η εμπορευματοποίηση του σεξ

Το σεξ πουλάει, με όποια μορφή και αν διατίθεται στο εμπόριο. Οι βιντεοταινίες πορνό σημειώνουν ρεκόρ πωλήσεων σε όλο τον κόσμο. Κι όμως έχουν το μικρότερο κόστος παραγωγής, σε σχέση με τις κλασικές ταινίες τέχνης. Για τα περισσότερα περιοδικά ποικίλης ύλης είναι κοινό μυστικό ότι η αρθρογραφία γύρω από το σεξ αυξάνει τις πωλήσεις. Ειδική κατηγορία περιοδικών με υψηλές πωλήσεις έχει σχεδόν αποκλειστικό περιεχόμενο την πορνογραφία.

Στα νυχτερινά κέντρα το θέαμα είναι όλο και περισσότερο σεξουαλικό, όλο και περισσότερο προκλητικό.

Η μόδα αργά και σταδιακά, αλλά σταθερά, γδύνει το γυναικείο κορμί, προσπαθώντας να συνδυάσει μια νέα αισθητική με την εκπομπή ερωτικών μηνυμάτων, υποσχόμενη ερωτική πρόκληση.

Τα σίριαλ στην τηλεόραση έχουν απαραίτητως προκλητικές ερωτικές σκηνές, που ανεβάζουν την τηλεθέαση.

Κλασικό παράδειγμα παραπληροφόρησης είναι η συνεχής αρθρογραφία γύρω από το μέγεθος του πέους. Εύκολα δημιουργούνται έτσι συμπλέγματα κατωτερότητας, ιδίως στις νεαρές ηλικίες, που ξεκινούν από λανθασμένη πληροφόρηση.

Ανάλογες εικόνες παραπληροφόρησης, που συχνά παγιδεύουν το ζευγάρι, δίδονται για τη διάρκεια της σεξουαλικής επαφής, τη συχνότητα της, τις επαναλήψεις, τον ταυτόχρονο οργασμό.

Η σεξουαλικότητα συνδέεται επίσης με αψεγάδιαστη εξωτερική εμφάνιση και περιβάλλον χλιδής και πολυτέλειας, που απογοητεύει πολλές φορές τους υποψήφιους εραστές αν δεν ανταποκρίνονται σε ανάλογες προδιαγραφές.

Η πρώτη φορά στο σεξ προβάλλεται επίσης μέσα από τρομακτικές εικόνες που προβληματίζουν τους νέους και τους οδηγούν στην μοναχική σεξουαλικότητα. Βασικός κοινωνικός κανόνας είναι το δεδομένο ότι η σεξουαλική επαφή δεν γίνεται δημόσια. Αποτελεί προσωπική στιγμή του ζευγαριού, που δεν αφορά τρίτους.

Η ανθρώπινη σεξουαλικότητα λειτούργησε παραδοσιακά συνδεδεμένη με τη συντροφικότητα και στα πλαίσια μιας σχέσης. Ο παραδοσιακός αυτός τρόπος δυσκολεύει όμως την εμπορευματοποίηση του σεξ, που απευθύνεται κυρίως σε άτομα χωρίς μόνιμο δεσμό. Απαραίτητη λοιπόν προϋπόθεση για την εμπορευματοποίηση του σεξ είναι να πειστούν οι πολίτες να αποφεύγουν τις μόνιμες σχέσεις με συναισθηματική κάλυψη. Μια μερίδα του τύπου έχει αναλάβει στις μέρες μας να μεταδώσει στους νέους αυτές τις αντιλήψεις.

Ο έρωτας, η σχέση, η συντροφικότητα, το σεξ απαιτούν ελεύθερο χρόνο. Είναι αυτό ακριβώς που λείπει από τον σύγχρονο άνθρωπο.

Ο ελεύθερος χρόνος μας ελαττώθηκε πολύ τα τελευταία δέκα χρόνια, με την καινούργια λογική ότι δουλεύοντας περισσότερο θα κερδίσουμε περισσότερα χρήματα, άρα θα είμαστε ευτυχέστεροι. Ευτυχέστεροι όμως αποδεικνύονται όσοι έχουν περισσότερο ελεύθερο χρόνο και όχι όσοι συσσωρεύσαν περισσότερα αγαθά.

Αλλά και οι ανθρώπινες σχέσεις γενικότερα απαιτούν να διαθέτουμε χρόνο γι' αυτές. Η μοναχική πορεία πετυχημένων ανθρώπων στις μέρες μας έχει πολλές φορές σχέση με την έλλειψη κοινωνικότητας λόγω έλλειψης χρόνου.

Τέλος, ορισμένες σεξουαλικές δυσλειτουργίες σχετίζονται άμεσα με τη σχέση του ανθρώπου με το χρόνο. Κλασικό παράδειγμα κακής σχέσης με το χρόνο είναι η πρόωρη εκσπερμάτιση.

Στις μέρες μας η εμπορευματοποίηση του σεξ έφερε τις κάμερες και τον φωτογραφικό φακό αντιμέτωπους με την σεξουαλική πράξη. Βιντεοταινίες, κινηματογράφος, φωτογραφίες, περιγραφές που σκοπό έχουν να διεγείρουν σεξουαλικά, προβληματίζουν μια σημαντική μερίδα του πληθυσμού γύρω από τη σεξουαλικότητα.

Η απόλυτη διαφάνεια ολοκληρώθηκε και μεγιστοποιήθηκε με το Internet. Οι πιο απόκρυφες στιγμές ενός ζευγαριού στη θέα ολόκληρου του πλανήτη, έστω και με τη μορφή διαφημιστικού τρικ.

Αλλά και γενικότερα η ιδιωτική μας ζωή όλο και περισσότερο δημοσιοποιείται και ο αυστηρά ιδιωτικός μας χώρος μικραίνει. Η σεξουαλικότητα όμως απαιτεί τον δικό της ιδιωτικό χώρο, απαραβίαστο και αυστηρά προσωπικό.

3.1.2 Η ανταγωνιστικότητα στις σχέσεις των δυο φύλων

Οι σχέσεις των ανθρώπων γίνονται όλο και περισσότερο ανταγωνιστικές. Εξίσου ανταγωνιστικές γίνονται πολλές φορές και σε επίπεδο επαγγελματικό, οικονομικό, επιστημονικό οι σχέσεις των δυο συντρόφων.

Είναι όμως δύσκολο ή και αδύνατο πολλές φορές, η σχέση ενός ζευγαριού να είναι συναισθηματικά συναγωνιστική και επαγγελματικά ή οικονομικά ανταγωνιστική. Η ανταγωνιστικότητα αυτή είναι λογικό να βλάψει μακροχρόνια την ίδια τη σχέση, σε επίπεδο συναισθηματικό ή και ερωτικό. (Basch-Kahre E., 1991)

Αν και η ισότητα στις σχέσεις των δυο φύλων καλλιεργείται όλο και περισσότερο στην εποχή μας, κυρίως κάτω από τις συνεχείς διεκδικήσεις των γυναικών, η ισότητα μεταξύ των πολιτών, των κρατών και των λαών δεν φαίνεται ότι ευοδώνεται στις μέρες μας. Αντίθετα φαίνεται ότι κυριαρχεί η αρχή του οικονομικά, κοινωνικά ή και στρατιωτικά ισχυρού. Το παιχνίδι όμως του έρωτα πρέπει να παίζεται με τους ίδιους όρους και ίσους κανόνες. Η σεξουαλικότητα στο τέλος του 20ου αιώνα αντιμετώπισε σημαντικά προβλήματα και δυσκολίες.

Κύριο πρόβλημα των αντρών η αμφισβήτηση του ανδρισμού τους και της πρωτοκαθεδρίας τους. Κύριο προβλημα των γυναικών το γεγονός ότι δεν αισθάνονται πια ευχαριστημένες ούτε στο σπίτι, ούτε στη δουλειά.

Είναι ανάγκη ο καθένας από μας να αναζητήσει επίμονα το δικό του μέτρο, που τον εκφράζει και του δίνει ευχαρίστηση.

3.2 Η ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

Η Σύγχρονη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στην Ελλάδα

Η Ελλάδα είναι από τις λίγες Ευρωπαϊκές χώρες που δεν έχει συγκεκριμένη πολιτική στο θέμα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης. Το μάθημα της Σεξουαλικής αγωγής χωρίς να είναι απαγορευμένο πρακτικά δεν γίνεται. Στις παρυφές κάποιων μαθημάτων (Βιολογία, Ανθρωπολογία, Θρησκευτικά) υπάρχουν κάποια στοιχεία πάνω στο θέμα, αλλά και αυτά πολλές φορές καταχωνιασμένα στο τέλος των βιβλίων δεν διδάσκονται. Κατά καιρούς διατίθενται φυλλάδια ενημερωτικά για επίκαιρα θέματα από το Υπουργείο Παιδείας. Δυνατότητα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης υπάρχει μέσα από τα θεσμοθετημένα, τελευταία, προγράμματα Υγείας, αρκεί φυσικά να έχει επιλεγθεί ανάλογο θέμα. Αυτά αναπτύσσονται συνήθως εκτός ωρολογίου προγράμματος και ο αριθμός των παιδιών που συμμετέχουν είναι περιορισμένος. Αλλά και η εκπαίδευση των στελεχών που θα πραγματοποιήσουν αυτά τα προγράμματα είναι περιορισμένη. Μόνο τα νέα Παιδαγωγικά τμήματα των Πανεπιστημίων έχουν μαθήματα πάνω στο θέμα. Ο μεγάλος όγκος των εκπαιδευτικών είναι μακριά από το ζήτημα. Κάποια σποραδικά σεμινάρια των Περιφερειακών Επιμορφωτικών Κέντρων (Π.Ε.Κ.) και κάποιες διημερίδες διάφορων φορέων περιορισμένη μόνο εμβέλεια έχουν.

Το μάθημα «σεξουαλική αγωγή και διαφυλικές σχέσεις» είχε υπωθεί το 2003 ότι θα διδαχθεί ως επιλογής σε παιδιά Λυκείου αλλά πλέον εν έτει 2009 δεν υπάρχει στο πρόγραμμα σπουδών των παιδιών ούτε ως μάθημα επιλογής.

3.2.1 Μέθοδοι βελτίωσης των προγραμμάτων σεξουαλικής αγωγής στα σχολεία

Σχεδόν όλες οι Ευρωπαϊκές χώρες έχουν εμπειρίες στα θέματα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης. Έχουν δοκιμαστεί πολλά μοντέλα για την εισαγωγή του μαθήματος στα σχολεία. Αυτή η εμπειρία μπορεί να αποτελέσει καλό εφόδιο για την επεξεργασία συνολικής πολιτικής πάνω στο ζήτημα στην Ελλάδα, και να εισαχθεί τελικά η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στα αναλυτικά προγράμματα.

Δεν είναι φυσικά απαραίτητο να εισαχθεί σαν αυτόνομο μάθημα σε όλες τις τάξεις. Σαν αυτόνομο μάθημα μπορεί να διδαχθεί, πιστεύω, στην Γ΄ Γυμνασίου ή στην Α΄ Λυκείου όπου οι μαθητές έχουν αναπτυχθεί διανοητικά αρκετά ώστε να συμμετέχουν σε αυτό με ωριμότητα. Όμως από το Νηπιαγωγείο (σαν μια συγκεκριμένη δραστηριότητα) έως και την Γ΄ Λυκείου μπορεί να ενταχθεί σε κεφάλαια πολλών μαθημάτων (Μελέτη περιβάλλοντος, Βιολογία, Ανθρωπολογία, Θρησκευτικά κλπ). Έτσι επιτυγχάνεται και η συνεχής ενημέρωση των μαθητών πάνω στο ζήτημα ώστε να ξεπερνιούνται οι αναστολές τους και ταυτόχρονα αναδεικνύεται η ευρύτητα του θέματος. Όλες όμως οι απόπειρες θα αποτύχουν αν δεν γίνουν δύο βασικά βήματα ταυτόχρονα.

Πρώτα πρέπει να απαγκιστρωθεί το εκπαιδευτικό σύστημα από τον αποκλειστικό στόχο της επαγγελματικής αποκατάστασης του μαθητή και να δώσει περισσότερη σημασία στις ανθρώπινες σχέσεις, την συναισθηματική ωρίμανση και την ολοκλήρωση της προσωπικότητας του μαθητή.

Δεύτερον χρειάζεται εντατικοποίηση στην εκπαίδευση των εκπαιδευτικών πάνω στο ζήτημα. Το θέμα είναι διεπιστημονικό και σιγά σιγά είναι αναγκαίο όλοι οι εκπαιδευτικοί να αποκτήσουν συγκροτημένη στάση στο ζήτημα αυτό.

Το θέμα της εκπαίδευσης των στελεχών που θα διδάξουν την σεξουαλική διαπαιδαγώγηση είναι αρκετά δύσκολο. Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να αποστασιοποιηθούν από τα προσωπικά τους βιώματα και πιστεύω, να είναι συναισθηματικά ώριμοι, να προσεγγίζουν τα θέματα επιστημονικά, να σέβονται τις αντιλήψεις και επιλογές των

άλλων, και βασικότερο να ξεφεύγουν από την παραδοσιακή σχέση δασκάλου - διδασκόμενων και να προσεγγίζουν το κάθε παιδί σαν μοναδική και ανεπανάληπτη οντότητα.

Δεν πρέπει τέλος να αγνοηθεί ότι η όλη προσπάθεια πρέπει να γίνει με συνεργασία με τους φυσικούς παιδαγωγούς των παιδιών (τους γονείς), και με συμμετοχή των λοιπών εξωσχολικών δομών (Κέντρα Υγείας, κλπ) (Γ. Κιντής, 1995)

3.2.2 Οι στόχοι της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης

Στη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση πέρα από τις βιολογικές και ιατρικές διαστάσεις πρέπει να εξετάζονται και οι πολιτιστικές και ψυχολογικές παράμετροι. Με βάσει αυτό, οι στόχοι της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης μπορούν να είναι οι πατρακάτω:

1. Απόκτηση τεκμηριωμένης γνώσης, επιστημονική προσέγγιση των θεμάτων της σεξουαλικότητας πέρα από μύθους, προκαταλήψεις, προσωπικές εμπειρίες και διασαφήνιση των σεξουαλικών μας αξιών. Κατάκτηση προσωπικής τεκμηριωμένης συνειδητής στάσης στις συγκρουόμενες απόψεις (θρησκεία, οικογένεια, φίλοι, Μ.Μ.Ε. κλπ) για θέματα σεξουαλικότητας, όπως είναι ο γάμος, ο αυνανισμός, η μονογαμικότητα και η ομοφυλοφιλία. (Χ. Αντωνοπούλου, 1997)
2. Διαμόρφωση θετικής αντίληψης του εαυτού μας για το σεξ. (ανάπτυξη της αυτοεκτίμησής μας) και ως εκ τούτου βελτίωση της ανθρώπινης επικοινωνίας.
3. Αναγνώριση των αρνητικών σημείων στις σχέσεις μας. (εκμετάλλευση του ενός συντρόφου από τον άλλο, τα ψέματα στη σχέση, η υπερβολική εξάρτηση του ενός ή και των δύο συντρόφων ή ζήλια)
4. Έλεγχος γονιμότητας. (αντισύλληψη, προγεννητικός έλεγχος, αντιμετώπιση δυσκολιών στη σύλληψη)
5. Αποφυγή σεξουαλικά μεταδιδόμενων νοσημάτων. (έρπης, χλαμύδια, κονδυλώματα, ηπατίτιδα, AIDS κλπ)

6. Κατανόηση και αντιμετώπιση προβλημάτων σεξουαλικής ανταπόκρισης.
(σεξουαλικά προβλήματα όπως ανοργασμία, έλλειψη στύσης, πρόωρη εκσπερμάτωση, κλπ) (Γ.Κρεατσάς, 1992)

3.3 ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΓΕΝΕΤΗΣΙΑ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗ

Όσο και αν η θρησκεία καταδίκασε και τιμωρούσε τις απολαύσεις της σάρκας και μετά το θάνατο, η σεξουαλικότητα συνεχίζει να αποτελεί μια πραγματικότητα, γιατί μια τόσο ισχυρή παρόρμηση όπως είναι η σεξουαλική αναπαραγωγική ανάγκη δεν μπορεί να απομονωθεί και να εξοστρακιστεί απ' την ανθρώπινη ύπαρξη.

Οι άνθρωποι, με οποιοδήποτε κόστος, μυστικά ή φανερά ή συγκαλυμμένα με τύψεις και αναστολές και μ' ένα σωρό ψυχολογικούς καταναγκασμούς, συνεχίζουν να χορεύουν και να διασκεδάζουν.

Κατά διαστήματα, οι αρχές έκαναν σαρωτικές εκστρατείες εναντίον της λαγνείας και της πορνείας και εξόριζαν όσους ήταν έστω ύποπτοι για ένοχες συμπεριφορές. Ο λαός σατίριζε τέτοιου είδους καταστάσεις με στιχάκια και αυτοσχέδιες παραστάσεις στα πανηγύρια και αλλού.

Πολλοί κληρικοί, θεολόγοι και φιλόσοφοι καταδίκασαν όλα σχεδόν τα είδη της σεξουαλικής συμπεριφοράς. Οι ασθενείς που φαινόταν να έχουν σεξουαλική καταγωγή και προέλευση αντιμετωπίζονταν σαν η σκληρή τιμωρία των αμαρτωλών απ' το Θεό.

Η εκκλησία με τις δογματικές της θέσεις έπαιξε σημαντικό ρόλο στην διαπαιδαγώγηση του λαού. Με τις θέσεις της ενοχοποιούσε πλήρως τις γενετήσιες ορμές, τις περιόριζε στο ρόλο της αναπαραγωγής και απαγόρευε τις εκτρώσεις.

Κατά αυτό τον τρόπο υπήρχε έλεγχος των γεννήσεων εκτός γάμου ωστόσο εντός γάμου ακόμα και αν η γυναίκα ήταν ανήλικη υπήρχαν οι ίδιοι κίνδυνοι. Γεννιόντουσαν

πολλά παιδιά χωρίς οι γονείς να έχουν την δυνατότητα της ανατροφής τους και η νέα μητέρα είχε ψυχικό και σωματικό κόστος πέραν των δυνάμεών τους. Επιπλέον η εκκλησία ενοχοποιούσε μια τελείως φυσιολογική λειτουργία, την ευχαρίστηση που πρέπει να ενέχεται στη συνεύρεση δύο ανθρώπων, ψυχική και σωματική.

Αποτέλεσμα είναι, οι νέοι άνθρωποι να απομακρύνονται ολοένα και περισσότερο απ' τους κόλπους της εκκλησίας γιατί νοιώθουν ότι δεν τους καλύπτει ψυχικά και πνευματικά και λόγω της τεχνολογίας και της γρήγορης πληροφόρησης διευρύνουν τις γνώσεις τους και αμφισβητούν.

Η εκκλησία οφείλει να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για την αντιμετώπιση των προβλημάτων της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, να συνεργαστεί με τις κατάλληλες οργανώσεις και φορείς για την στήριξη της γενετήσιας διαπαιδαγώγησης χωρίς να στραφεί προκατελλειμένα ενάντια σε κάθε ενέργεια και συζήτηση.

Ο περιορισμός της νεανικής σεξουαλικής δραστηριότητας βρίσκει σύμφωνους το Κράτος και την Εκκλησία. Ο αυνανισμός ιδιαίτερα -που αποτελεί τη μοναδική πράξη εκτόνωσης των εφήβων- αποδοκιμάζεται σκληρά από το χριστιανικό δόγμα. Εξάλλου, σε πολλές σύγχρονες νομοθεσίες η γυναίκα δεν μπορεί να συγκατατεθεί με δική της ευθύνη στη συνουσία πριν από τα 18 της χρόνια. Κατά συνέπεια, η σεξουαλική επαφή με μια γυναίκα που δεν έχει φτάσει ακόμα στα 18 -ακόμα και με αποδεδειγμένη την επιθυμία της και τη βούληση της- αποτελεί πράξη «αποπλάνησης ανηλίκου».

3.4 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ ΣΤΗ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΔΙΑΠΑΙΔΑΓΩΓΗΣΗ

Η κοινωνική εργασία μετά από διάφορα στάδια εξέλιξης, αποτελεί σήμερα, ένα ξεχωριστό επάγγελμα, με δικό του σώμα επιστημονικών γνώσεων, ιδιαίτερη τεχνική και μεθοδολογία και ένα δικά του σύστημα αρχών. Η φιλοσοφία της βασίζεται στα ανθρωπιστικά ιδεώδη της.

Οι επαγγελματίες Κοινωνικοί Λειτουργοί προσφέρουν τις υπηρεσίες τους, στην κοινωνία. Χρησιμοποιούν πειθαρχημένα τις γνώσεις τους και κινητοποιούν τις πηγές βοήθειας της κοινότητας για την αντιμετώπιση των θεμάτων τους.

Η κοινωνική εργασία έχει ένα μεγάλο και ευρύ φάσμα θεμάτων οπου μπορεί να παρέμβει, να ευαισθητοποιήσει και να βοηθήσει σε ατομικό και ομαδικό επίπεδο. Έχει την δυνατότητα να προσφέρει υπηρεσίες σε ανθρώπους οποιασδήποτε ηλικίας και να ασχοληθεί με τα ιδιαίτερα προβλήματα που παρουσιάζονται σε κάθε ηλικία.

Η εφηβική ηλικία με τις ιδιαιτερότητες που παρουσιάζει και τον σημαντικό ρόλο που παίζει στην εξέλιξη του άτομου και της διαμόρφωσης της προσωπικότητάς του, είναι ένας τομέας όπου η κοινωνική εργασία μπορεί να παίζει σημαντικό ρόλο. Από τις διάφορες αλλαγές που παρατηρούνται αυτή την περίοδο σημαντικές είναι αυτές που σημειώνονται στον βιοσωματικό τομέα, που περιλαμβάνουν αλλαγές στα εξωτερικά χαρακτηριστικά αλλά και εσωτερικά όπως η ωρίμανση της γενετήσιας λειτουργίας.

Αυτές οι αλλαγές που παρατηρούνται στον έφηβο συνδυάζονται με διάφορα συναισθήματα, καθώς επίσης και με ένα σύνολο αποριών για αυτά τα χαρακτηριστικά

των αλλαγών. Διάφοροι φορείς και παράγοντες είναι υπεύθυνοι για να καθοδηγήσουν και να διαπαιδαγωγήσουν τον έφηβο.

Η παρέμβαση του κοινωνικού λειτουργού μπορεί να γίνει είτε απευθείας με τον έφηβο, είτε στους φορείς αυτούς που περιβάλλουν τον έφηβο και τον διαπαιδαγωγούν.

Στόχος του κοινωνικού λειτουργού είναι να δημιουργήσει ευνοϊκές προϋποθέσεις για την φυσιολογική και ισορροπημένη ανάπτυξη της προσωπικότητας.

Ο κοινωνικός λειτουργός μπορεί να προσφέρει σημαντικές υπηρεσίες τόσο σε ατομικά όσο και σε οικογενειακό, ομαδικό αλλά και σε επίπεδο κοινότητας.

Σε ατομικό επίπεδο ο κοινωνικός λειτουργός μπορεί να πλησιάσει τους έφηβους, να νιώσει τη θέση στην οποία βρίσκονται, και να προσπαθήσει να τους ενημερώσει, και να τους βοηθήσει στις αναζητήσεις και απορίες που έχουν με βάση τις γνώσεις του και τα δεδομένα των ερευνών. Αυτή η συνεργασία μπορεί να γίνει στο χώρο της εκπαίδευσης αλλά και μέσα στην κοινότητα όπου μπορούν να εκπονηθούν τέτοια προγράμματα σε συναφή υπηρεσίες όπου ο έφηβος μπορεί να βρίσκει μια πηγή πληροφοριών και ενημέρωσης σωστής πάνω σε όλα τα θέματα της σεξουαλικής αγωγής.

Σε επίπεδο ομάδας ο κοινωνικός λειτουργός έχει την δυνατότητα μέσα από την δημιουργία ομάδων, να συμβάλλει στο να εκφράζονται, συναισθήματα, προβληματισμοί απόψεις και εμπειρίες, όπου τα μέλη της ομάδας, θα γνωρίζουν και άλλες περιπτώσεις εκτός από τις δικές τους και μπορούν να φτάσουν σ' ένα στάδιο όπου όλοι μαζί, θα κατανοούν κάποιες καταστάσεις και θα καταλήγουν σε κάποια συμπεράσματα. Οι ομάδες που μπορεί να δημιουργήσει ο κοινωνικός λειτουργός είναι εφήβων και γονέων.

Μέσα από την ομάδα οι έφηβοι θα διαπιστώσουν ότι παρόμοια με τα δικά τους προβλήματα καθώς και αναζητήσεις έχουν όλοι σχεδόν οι έφηβοι.

Επίσης η ομάδα δίνει τα ερεθίσματα για συζητήσεις θεμάτων που αφορούν τη σεξουαλικότητα. Ο κοινωνικός λειτουργός θα παρεμβαίνει όπου χρειάζεται να βοηθάει τους έφηβους να κερδίσουν την αυτοπεποίθησή τους. Οι ομάδες αυτές μπορεί να γίνονται είτε στα σχολεία είτε μέσα στην κοινότητα π.χ. η Μ.Ε.Λ.Ε. θα μπορούσε να έχει ένα τέτοιο πρόγραμμα.

Οι ομάδες που θα δημιουργήσει ο κοινωνικός λειτουργός με τους γονείς να έχουν ως στόχο να βοηθηθούν τα μέλη για να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα που παρουσιάζονται κατά την εφηβική ηλικία.

Στόχος επίσης είναι να κατανοήσουν οι γονείς πόσο σημαντική και αναγκαία είναι η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στους έφηβους και ποσά σημαντικό ρόλο μπορούν να παίξουν οι ίδιοι σ' αυτά.

Στην κοινωνική εργασία με οικογένεια ο κοινωνικός λειτουργός μπορεί να βοηθήσει στην ανάπτυξη της επικοινωνίας μεταξύ των μελών της, και των κάλων σχέσεων και στη δημιουργία ενός κλίματος όπου οι γονείς θα συζητάνε με τους έφηβους για όλα τα θέματα και για τα σεξουαλικά που στις προηγούμενες γενιές θεωρούνταν ταμπού.

Στην κοινότητα ο κοινωνικός λειτουργός μπορεί να παρέμβει με την οργάνωση ομιλιών και συζητήσεων γύρω από το θέμα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης όπου θα μπορούν να συμμετέχουν άτομα όλων των ηλικιών, που στόχο θα έχει την ευαισθητοποίηση και την εξάλειψη των προκαταλήψεων που υπάρχουν γύρω από αυτό το θέμα.

Σε συνεργασία επίσης με άλλους φορείς και άλλους ειδικούς, μπορεί ο κοινωνικός λειτουργός να συμβάλλει στην προβολή του θέματος της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης μέσα από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης τηλεόρασης, ράδιο, κ.α.

Μέσα απ' αυτό θα παρέχουμε πληροφορίες επίσημες και επεξεργασμένες που θα μπορέσουν να βοηθήσουν γονείς και έφηβους. Ο κοινωνικός λειτουργός μπορεί να συμβάλλει σ' όλους αυτούς τους τομείς δουλειάς με προϋπόθεση όμως να υπάρχει και κάποια υποδομή από υπηρεσίες και ειδικούς, για να γίνουν πράξη.

Ο κοινωνικός λειτουργός μπορεί και πρέπει να συμβάλλει στη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση των εφήβων, γιατί αυτή η ηλικία είναι τόσο ευαίσθητη και παίζει σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη του ατόμου. Υγιής ανάπτυξη και εξέλιξη του εφήβου σημαίνει, ισορροπημένο ενήλικο και κατ' επέκταση υγιή κοινωνία. (Θ.Καλλινικάκη, 1998)

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Μετά την μελέτη του θέματος "Σεξουαλική διαπαιδαγώγηση των νέων στην εφηβεία" θεωρούμε αναγκαίο να προτείνουμε τρόπους παρέμβασης σε θεσμούς γενικά όπως η οικογένεια, ο γάμος, η θρησκεία, η εκπαίδευση και τα διάφορα άλλα κοινωνικά συστήματα τα οποία αποτελούν την ταξική δομή της κοινωνίας μας.

Η αναφορά αυτή γίνεται γιατί παραδεχόμαστε ότι μέσα από τους θεσμούς αυτούς συντελείται η σεξουαλική καταπίεση και αποστέρηση με αποτέλεσμα οι νέοι να διαμορφώνουν σήμερα μια ελλιπή σεξουαλική συμπεριφορά. Αφού λοιπόν δεχόμαστε έχουμε φάσμα στο οποίο κινούνται οι σημερινές σεξουαλικές απαιτήσεις των νέων θεωρούμε απαραίτητη ανάγκη να κάνουμε μια προσπάθεια να προτείνουμε μέσα από το δικό μας χώρο δουλειάς κοινωνικές μεταρρυθμίσεις οι οποίες είναι υλοποιήσιμες σύμφωνα με τα σημερινά ελληνικά δεδομένα. Θεωρώντας την οικογένεια σαν πρωταρχικό κύτταρο της κοινωνίας μέσα στο οποίο διαμορφώνεται η σεξουαλική συμπεριφορά του εφήβου και έχοντας υπόψη ότι πολλές φορές η οικογένεια δρα σαν ανασταλτικός παράγοντας στην ομαλή σεξουαλική ανάπτυξη, προτείνουμε να αναγνωριστεί η αξία του οικογενειακού προγραμματισμού σαν μέτρο εξέλιξης της σύγχρονης ελληνικής οικογένειας. Απαραίτητη βέβαια προϋπόθεση αποτελεί:

1. Η σύσταση επιστημονικών ομάδων, οι οποίες μέσα από ένα οργανωμένο σχέδιο μελέτης θα καλύπτουν ανάγκες πρωταρχικές δηλαδή ανάγκης διαπαιδαγώγησης και ερωτικής αγωγής των νέων, τρόπους επικοινωνίας και μεθόδους αντιμετώπισης των σεξουαλικών ορμών.
2. Η δημιουργία ομάδων συμβουλευτικής γονέων, μέσα από τις οποίες με την καθοδήγηση επιστημόνων θα δίνονται ερεθίσματα για μια νέα παιδαγωγική αντιμετώπιση των σεξουαλικών προβλημάτων των εφήβων και των παιδιών.
3. Το βασικό στάδιο, για την κοινωνική ένταξη, την πνευματική εξέλιξη, τη λήψη γνώσεων, τη διαμόρφωση προσωπικότητας, την ευρύτερη μάθηση των κοινωνικών αξιών και τις πρώτες ίσως σεξουαλικές αναζητήσεις αποτελεί ο χώρος της εκπαίδευσης.

4. Πιστεύουμε ότι είναι απαραίτητη η εισαγωγή του μαθήματος της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης όχι μόνο επίσημα αλλά και ουσιαστικά μέσα στις σχολικές αίθουσες.

Όλα όμως τα παραπάνω προϋποθέτουν την δημιουργία νέων πανεπιστημιακών τμημάτων εκπαίδευσης των δασκάλων και καθηγητών ώστε να υπάρχουν ειδικοί επιστήμονες στο μάθημα της σεξολογίας για να εκλείψει το φαινόμενο της αυθαίρετης ενημέρωσης. Για να είναι ικανός ο καθένας να μεταβιβάσει σε ένα παιδί ή έφηβο κάθε γνώση για τα σεξουαλικά θέματα, θα πρέπει να ξέρει ο ίδιος πως εξηγούνται τα πράγματα. Σήμερα υπάρχουν ακόμα δάσκαλοι οι οποίοι μιλούν για τα σεξουαλικά θέματα με τον φόβο μήπως κατά την επεξεργασία της ύλης ξεπεράσει τα σύνορα και βρεθεί σε κανένα απαγορευμένο τομέα. Στα περισσότερα σχολεία παλαιότερα κινδύνευε με την απόλυση του όποιος-ομολογούσε ολόκληρη την αλήθεια για τον έρωτα και την γέννηση. Πάντως σήμερα ήδη έχει αρχίσει να λειτουργεί σε πειραματικό στάδιο η ύπαρξη σχολικής κοινωνικής υπηρεσίας, η οποία όμως αποτελείται από εκπαιδευόμενους κοινωνικούς λειτουργούς οι οποίοι προσπαθούν να οργανώσουν ένα σύστημα δουλειάς με κύρια ασχολία την ενημέρωση και τη δημιουργία ομάδων ελεύθερου προβληματισμού, και συζήτησης. Όμως αυτή η σημερινή μορφή δεν μπορεί να αντιμετωπίσει το μέγεθος των προβλημάτων που δημιουργούνται μέσα στο σχολικό πλαίσιο αλλά απαιτείται η νομική κατοχύρωση για τη δημιουργία ομάδων από επαγγελματίες κοινωνικούς λειτουργούς και ψυχολόγους.

Με σκοπό να δώσουμε μια ολοκληρωμένη εικόνα του θέματος του οποίου μελετήσαμε νοιώθουμε την ανάγκη να κάνουμε μια απλή αναφορά στην έννοια θρησκείας. Οι εκπρόσωποι του φορέα αυτού θα πρέπει ξανά να σκεφθούν τα επιχειρήματα ενάντια στη σεξουαλική ζωή της νεολαίας.

Εάν οι σεξουαλικές ορμές, οι σεξουαλικές επιθυμίες, και γενικά οι σεξουαλικές δραστηριότητες είναι τόσο μεγάλη αμαρτία γιατί να δώσει η φύση στον άνθρωπο μια τόσο ισχυρή σεξουαλική επιθυμία και τάση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- *A. Ασπιώτη «Το παιδί και η σεξουαλική διαφώτιση»* , Μελέτη του Ινστιτούτου Ιατρικής Ψυχολογίας και Ψυχικής Υγιεινής ,2008
- *A. Alfred, «Η αγωγή του παιδιού»*, Επίκουρος, Αθήνα 1978
- *Αμερικανική Εταιρεία Μελετών για το παιδί «Τι να λέτε στα παιδιά σας για το σεξ»*
Αρσενίδη 1987
- *Θ. Ασκητής «Η σεξουαλική αφύπνιση της εφηβείας»* , Καστανιώτη, Αθήνα 2007
- *Θ. Ασκητής «Εφηβεία, ένα μεταβατικό στάδιο σε έναν μεταβαλλόμενο κόσμο»*,
Καστανιώτης, Αθήνα 1994
- *Basch - Kahre «Γυναικεία και ανδρικά πρότυπα*
Η γυναικεία και ανδρική ψυχοσεξουαλική ανάπτυξη στην ψυχαναλυτική
θεωρία», Ελληνικά Γράμματα 1991
- *Bruller Z, Bruller H, «Κάτι αλλάζει...*
Ένας διαφορετικός οδηγός γύρω από τη σεξουαλικότητα», Πατάκη 2004
- *Δεοτοράκης Θ. «Οικογενειακός προγραμματισμός»*, Παττάκης 1993
- *Δ. Ζαχάρης, «Ψυχολογία της παιδικής και εφηβικής ηλικίας»*, Άτροπος, Αθήνα 2005
- *Η. Κουρκούτας «Η ψυχολογία του εφήβου»* Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2001
- *Γ. Κρέατσα «Σεξουαλική διαπαιδαγώγηση»* Αθήνα 1983
- *Τ. Κουγκνερ, Η εφηβική ηλικία μια καταπιεσμένη γενιά «Ο κύκλος της ζωής»*
Αθήνα 1997
- *Μ. Κονιτοπούλου, «Παιδί και ψυχοκοινωνικές δυσκολίες»*, Gutenberg, Αθήνα 2007

- Γ. Κίντης, «Η σεξουαλική αγωγή στην Ελλάδα –διαφυλικές σχέσεις», Ελληνικά γράμματα, Αθήνα 1995
- Γ. Κρεατσάς «Σεξουαλική διαπαιδαγώγηση», Εντόπια, Αθήνα 1992
- Ν. Μαρσελλί, «Αναστατωμένοι Εφηβοί αναστατωμένοι γονείς», Πατάκης 2006
- Ν. Μάνου «Βασικά στοιχεία κλινικής ψυχιατρικής», Θεσσαλονίκη 1997
- Μπουλουγουρης «Κατανόηση του σεξ», Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1994
- Νομικού, «Εφηβεία, η ηλικία της επανάστασης», εκδοσεις Λιβάνης, Αθήνα 2004
- Ε. Ντουτς, «Τα χρόνια της εφηβείας», Γλάρος, Αθήνα 1980
- Φ. Ντόλτο «Εφηβοί, προβλήματα και ανησυχίες», Πατάκης, Αθήνα 1998
- Ι. Παρασκευόπουλος «Ψυχολογικά προβλήματα παιδικής ηλικίας» Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1990
- Ι. Παρασκευόπουλου, «Εξελικτική ψυχολογία-Η ψυχική ζωή από την σύλληψη έως την ενηλικίωση», Αθήνα 1985
- Β. Ράιχ, «Σεξουαλικός αγώνας των νέων», Καστανιώτη 1977
- Β. Ράιχ «Η εισβολή της σεξουαλικής ηθικής», Καστανιώτη 1988
- Δ. Σαρρής «Εισαγωγή στη γνωστική και ψυχαναλυτική θεωρία της ανάπτυξης του παιδιού», Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2009
- W. Sylvain «Εφηβεία, έρωτας και σεξουαλικότητα» Σαββάλας, Αθήνα 2002
- Συλλογικό έργο, Bolin Anne, Butler Judith, Elliston Deborah A., Lancaster Roger N., Mathieu Nicole - Claude, Newton Esther, Rubin Gayle, Tabet Paola, Vance Carole S., Weeks Jeffrey, Weston Kath, «Θεωρίες και πολιτικές της ανθρωπολογίας» Αλεξάνδρεια 2001
- Συλλογικό έργο, «Πώς να μιλήσετε σε ένα παιδί για...
Το βιβλίο της Γραμμής-Σύνδεσμος για τους γονείς», Κοάν 1999
- D. Shaffer «Εξελικτική ψυχολογία, Παιδική ηλικία και εφηβεία», Έλλην 2003
- Sroufe An., «Συναισθηματική ανάπτυξη
Η οργάνωση της συναισθηματικής ζωής στα πρώιμα χρόνια», Καστανιώτη
Αθήνα 1992

- Salkind J. «Εισαγωγή στις θεωρίες της ανθρώπινης ανάπτυξης», Πατάκη, Αθήνα 1987

- L.Tiefer «Η ανθρώπινη σεξουαλικότητα» Ψυχογίος, Αθήνα 1986
- Μ. Φουκό, «Η ιστορία της σεξουαλικότητας», Κέδρος-Ραππα 1989
- Σ. Φρόντ «Σεξουαλικότητα» Επίκουρος, Αθήνα 1989
- Σ.Φρόντ, «Η σεξουαλική ζωή του ανθρώπου
Τέσσερις μελέτες επάνω στη θεωρία της σεξουαλικής ψυχολογίας»,
Δαμιανός, Αθήνα 2000
- <http://www.isathens.gr/grindex.ht>